

Српска вила

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

ISSN 0354-7116

БИЈЕЉИНА

e-mail: spkdbn@teol.net

www.prosvjeta-bijeljina.org

БИЈЕЉИНА,
октобар 2024.

Број 60

СРПСКА ВИЛА

часопис за књижевност и културу

Издавач: Градски одбор Српског просвјетног и културног друштва
„Просвјета” Бијељина

За издавача: СЛАВИША МИКИЋ, мср

Уредништво
проф. др ЈЕЛИНА ЂУРКОВИЋ
(главна и одговорна уредница)

проф. др ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ, ДУШАНКА НОВАКОВИЋ, проф.
СТОЈАНКА ЂОКИЋ, мср, АЉОША ЉУБОЈЕВИЋ, дипл. новинар

Секретар Уредништва
ЈЕЛЕНА ПАНТИЋ, мср

Лектор
проф. др ЦВИЈЕТИН РИСТАНОВИЋ

Коректор
ДУШАНКА НОВАКОВИЋ, проф.

Уређивачки савјет часописа
академик НЕЂО ЂУРИЋ (предсједник)
проф. др МИЛАН НОВАКОВИЋ, ПРЕДРАГ ПЕРКОВИЋ, ОЛИВЕРА
СТЈЕПАНОВИЋ, ПЕТРА МИЋИЋ,
ђакон БОЈАН ЧЕЧАР, ВЕРА ХОРВАТ (Србија), ДАВИД КЕЦМАН
ДАКО (Србија), ОЛГА ЛАЛИЋ КРОВИЦКА (Пољска), ЖАРКО
МИЛЕНИЋ (Руска Федерација), ДРАГАН ТЕПАВЧЕВИЋ (Аустралија)

„Српска вила” излази два пута годишње
Цијена једног примјерка је 5 КМ, за иностранство 10 КМ
Адреса: Кнеза Милоша 30, Бијељина
Телефон и телефакс: 055/209-580; Е-mail: spkdbn@teol.net
Web site: www.prosvjeta-bijeljina.org

Припрема за штампу
Марко Мاستило, дипл. економиста

Штампа: „Grafomib” Бијељина
Тираж: 300 примјерака

СРПСКА ВИЛА

часопис за књижевност и културу

Година XXX

април, 2024.

Бр.60

С А Д Р Ж А Ј

КЊИЖЕВНОСТ

ПОЕЗИЈА

<i>Слађана Миленковић</i> : Битка на Легету	9
Збор.....	10
Ћудоређа	10
Звезда	11
Вечерња и јутарња	12
Успламтео	12
Сазвежђа	13
Помрачење	13
<i>Слободан Ристовић</i> : Да није песника	15
Недеља	15
Невреме	16
Ђед	16
Гаврану под крилом	16
<i>Олга Лалић Кровицка</i> : Реквијем	18
Теодора	18
Марко	18
<i>Милан Николић</i> : Гојковица	20
Сунца	20
<i>Емилија Живојиновић</i> : То стари брод збори... ..	22
<i>Слободанка Луковић</i> : Зашто певам у два гласа	24
<i>Огњен Кандић</i> : Самоћа	25
Симболи слободе	25

ПРЕВЕДЕНА ПОЕЗИЈА

<i>Мансур, Жојс</i> : Плаветан попут пустиње	27
Слепа сплеткарења... ..	27
Амазонка... (превео са француског Душан Стојковић) ...	27

ПРОЗА

<i>Анђелко Анушић</i> : Како је Радован Некропола постао двојник	29
<i>Предраг Бјелошевић</i> : Мртвац из Брклбрлка	34

<i>Ранко Павловић</i> : 1. Снови.....	39
2. Кадијин храст	41
3. А да гром није... ..	43
<i>Драган Тепавчевић</i> : Ож(л)ичица	46
<i>Љиљана Лукић</i> : Корпа са цвећем	50
<i>Петар Рајин Васић</i> : Дипломе	55
<i>Боривоје Симић</i> : Госпон Владо	58
<i>Тања Драгић</i> : Красотица липа	63

ПРЕВЕДЕНА ПРОЗА

<i>Андреј Платонов</i> : Скривени човјек (превео са руског Жарко Миленић)	65
<i>Генадиј Машкин</i> : Божја власт (превео са руског Милијан Симић)	77

АФОРИЗМИ

<i>Жељко Марковић</i> : Афоризми	85
<i>Диљан Бенев</i> : Афоризми	86

ОГЛЕДИ, ЕСЕЈИ, ПРИКАЗИ

<i>Ранко Рисојевић</i> : Занемарени рани Ћопић	89
<i>Жељка Аврић</i> : Језик наш насушни	96
<i>Љубомир Милутиновић, Будимир Алексић</i> : Епски јунаци у рукописној збирци Андрије Лубурића	101
<i>Давид Кеџман Дако</i> : Осветљавања у свету светлосних бића	117
<i>Миомир Милинковић</i> : Књижевнокритичка реч Цвијетина Ристановића ...	126
<i>Ружица Комар</i> : Рефлексивност поетског камена	129
<i>Иво Мијо Андрић</i> : Ватромет духа и духовитости	136
<i>Пеко Лаличић</i> : Сатирична реч као мера	139

КУЛТУРА

У ФОКУСУ: ПОЕЗИЈА САВРЕМЕНИХ РУСКИХ ПЈЕСНИКА

<i>Вера Хорват</i> : Етика и естетика превођења поезије	145
Шест руских песника у преводу Vere Хорват	150
<i>Александар Кушнер</i>	150
Жива ограда	152
Ноћна музика	153
<i>Сергеј Гловјук</i> : Балканска прича	155
Брзи	155
Хусарски поход	156
Зграда	157
Москва – вербилке	158
<i>Вјачеслав Купријанов</i> : Узлет руске душе	160
Време за љубав	162

Одисејева песма	163
Медвед игра	164
<i>Максим Замшев</i>	165
<i>Олег Комков</i> : Нирро	170
Смедеревски триптих	172
Речи 174	
Александар Герасимов: Чика Слава	175
Село бољшије озерки	179

**ПОВОДИ: У СУСРЕТ СТРУЧНОМ СКУПУ О ДЈЕЛУ ЛУКЕ
МИЛОВАНОВА ГЕОРГИЈЕВИЋА**

Цвијетин Ристановић: Почети књижевности за дјецу и младе код Срба183

ЈУБИЛЕЈИ

Тања Лазвић: У славу музике - 125. година Српског пјевачког друштво
„Србадија“ из Бијељине (1899-2024)197

ИЗ ИСТОРИЈЕ ЗАВИЧАЈА

Милан Пантић: Успон (и пад) Локања и Локањаца221

АУТОРИ СРПСКЕ ВИЛЕ225

Книжность

Слађана МИЛЕНКОВИЋ

БИТКА НА ЛЕГЕТУ

Јуче си рођен, а данас већ мртав лежиш.
За тако кратак живот, положен
на бранику српства
бесмртно биће сећање.

Последњи потонуо није испливао
из оног једног јединог дана на обали
Легета где данас само шушти храст.

Једна од најжешћих,
славна и жртвена битка,
6500 српских војника и официра поклекло
за сан о слободи, о уједињењу српског народа.

Јунаци наши, узданице,
хладна вода познаје ваш пламен,
ваше су вене Савом сад напојене
јер чекао је зли тиранин,
та сенка која је одвела у плави дан
вашу младост и снагу.

Форсирање реке Саве
кад Сунце више није моћно
остаће сећање, где је изгорело небо.
И утопило се у воду.

Артиљеријски поднаредник
Стеван Јаковљевић,
препливао је са заставом Тимочке дивизије
око струка, истакао је на Пољу Легет

и слобода је као у Књизи о Милутину
победила.

ЗБОР

Пако си млад, Месече луталицо.
Море, галебове и бродове носиш
водиш сенку у очима, враћаш нас на пучину назад.

Тунис, у Бизерти гробље наших ратника,
Страдалника Првог светског рата.
Не могу ни да усним вечитог дечака
Јер небо се сребрни.
Труба зове на збор.
Плови лађа на небу, таласи, облаци
превозе путнике на ону страну.

У туђини, у далекој,
до откровења дуг пут.
Код куће
крајпуташи неми.
Само се чују звуци повечерја
у нигдини.

ЋУДОРЕЂА

Дедан старина, још усправних леђа
шета се крај Мораве загладан
у Овчар и Каблар, набраних веђа.
Бојажљиво назвах му: „Добар дан.

Зове Вас краљ Александар постојан
да његовом сину - Петру, будете кум.”
Скроман рече: „Нисам довољно достојан.”
А примио је у ратовима и који куршум.

Неустрашиве војске вођу и припадника
Наговорила је утва златокрила на Јелици
да бар из цркве изнесе престолонаследника.
Хвала Богу, на потомка, добродошлици!

Сам цепао дрва, носио обично одело, сељачко,
до дубоко у старост у Чачку, угледни ћудоређа
увек истичући право људи свих једњачко
од обичног војника, редова, он, војсковођа.

Прича се да, пола је, прве пензије, вратио,
тврдећи да му је довољан само делић.
Народ му славом име овенчао и запечатио,
и заувек га памти - Војвода Степа Степановић!

Војвода од јунаштва, храбрости и части
неустрашив на сваком од губилишта.
Споменик подсећа на речи његових цвасти:
„Све за отаџбину, отаџбину ни за шта”!

ЗВЕЗДА

Јесења звезда¹
најсјанија на ноћном небу
издигута док поново не падне у море
праћена отвореним јатом Орионове снаге,
блиста.

Привидни сјај Ловца
високо на северном небеском полу
никад не додирује море.

Постави једра
весело крмани,
гледа Пастира који касни у залажењу
јер заморен преко дана, будан је до пола ноћи.

¹ Јесења звезда најсјанија на ноћном небу је Сиријус - *Из Одисеје* (Од. 270 - 277).

Изразак Ориона најолујнијег,
иде киша
долази невреме
смењује Сиријуса
и пасје врућине
олакшане тек Етезијским етеровима.
Калипсо саветује:
Држи Медведа увек с леве стране.
Не предсказује добро
сиротим смртницима.

ВЕЧЕРЊА И ЈУТАРЊА

Златни Еос из морских дубина,
огањ бледи,
пламенови не лижу небо више.

Најлепше на небу
сија копље бачено његовом десницом
Вечерња звезда
Хесперус.

Кроз венчић
Ивањдана,
опет светлост зоре
Јутарња
Еосфорус.

Свесјајна звезда
једна те иста,
Венера.

УСПЛАМТЕО

Дљештави пламени
напредује сваког дана

горећи
узима већи део ноћи

кад плавокрили цврчак
пије росу и пева људима
по најстрашнијој топлоти
Сиријус сагорева тело
са руба Океана
кад излази Пас
пијте вина
да пресече грозницу
три дана за редом
изгубила је светлост пламена звезда
Мајка искушеница
умрла је сама

САЗВЕЖЋА

Кад изађу
почиње жетва
људска

хелијакални излазак
два отворена звездана јата
полегања
сијају
до сетве при заласку
разболела сазвежђа
звездане сузе неба ноћног

Плејаде и Хијаде

ПОМРАЧЕЊЕ

На дан истребљења
Пенелопиних просаца

Сунце је избрисано с неба
двориште испуњено сенима мртвих

на диску са свих страна окруженом
воденим Океаном
под чврстом куполом
треперење небеско
изнад далеког Хада

бачени бљескови сјајних звезда
људима као знак
помрачења ума

Слободан РИСТОВИЋ

ДА НИЈЕ ПЕСНИКА

Небојши армуникашу из Бање Луке

2а није песника
Земља би се учрвљала
Занемели би зрикавци
И погасили свици
Цигана ни за лек не би било
На кафанама би зазидали прозоре
И пекли креч у њима
Увенуле би девојке
Рузмарин и мушкатле
Њихове би мајке
У мраку плакале
Народ би седео
На гајбама испред задруга
И уздисао као распорен
Мех хармонике
Са које отпадају дугмад
Међ мраве и мртве ноте

НЕДЕЉА

Недеља је дан
Умивен образом домаћина
Спучаница на рекли домаћице
Тога дана гуја
Испод прага изађе
Да је види Бог са укућанима
Једино мачка мрдне репом
Да јој језик уста врати

Тада цада мирише
На бријаћи сапун
И помаду из Обреновца

НЕВРЕМЕ

Време у недра мајци
Савило вука
Сенице моја
Тепа му
То што неко
Око нас пуца
То твој Оцо
Добио тебе
Сина

ЂЕД

Ено мога Ђеда
Горе
На вр сена
Седи и прича
Није шенуо
Разговара са Богом
Он је Ђеду под кошуљом

ГАВРАНУ ПОД КРИЛОМ

Векујемо гаврану под крилом
Очи су нам
Из дупљи утекле
Беле се вране
У празном небу
Боже ако би нама кренуо

Пао би у бездан
Чувај се
Све док нам не дођеш
Знаћемо да постојиш

Олга ЛАЛИЋ КРОВИЦКА

РЕКВИЈЕМ

ТЕОДОРА

Теодора сан мора,
анђео у кутијици, срце у руци,
мисао у оквирчићу...

Теодора гледа вијести.
Броји на екранима жртве.
Заклане, искривљене, пострељане.
Теодора још мала,
али напамет зна масакрирана тијела.

МАРКО

Појео си ми главу, Марко...
Марко, утопљен у сан војних касарни.
Твоја ковцава коса обрасла је цијели град.
У њему се ништа не дешава
осим трагичних годишњица.
Имала сам те у крсту.
Ти си шћућурен пукао на дан прославе.
То није наш дан.
Ти си у њему непријатељ.

Знаш, Марко, људи умиру у успоменама.
Срце ми је задрхтало кад си у униформи
трчао према испаљеним сузама.

Био си велик, зеленоок, лијеп...
Имала сам твоје мисли у себи.

Гутала сам их као снове,
трчећи према твојем гробу...

Марко са прострељеним анђeosким дланом...
Освит обраста косом младо дрвеће...

Милан НИКОЛИЋ

ГОЈКОВИЦА

Ч темеље ме зазидаше, Гојко,
и стас ми витак спуташе поново,
само још белом одолевам дојком
на којој заспа чедо наше, Јово.

Са засвођених зидина кастела
низ Бојану се заувек заколута
у златан грумен јабука узрела
огризак бедни срца откинута.

Девере, најзад виле умилостих
понад Бојане помоли се Скадар
у њему јоште труле моје кости
без моје жртве не би био кадар -

Неимар Раде подићи зидине
и наднети их над корито речно
да са њих капљу сузе невиливе
преображене у млеко кречно.

Зазидаше ме у блокове прве
где лахор витке стишава каћуне
да виде с двора лажљиве јетрве
како их суза материнска куне.

СУНЦА

Касно је да се преодевамо у стид
јер ти меку усну познаше моји прсти
у ружичњацима минулих пролећа.

Обзнанимо свима да је праскозорје
наше љубави близу и да нам се сенке
додирују са првим сутоном
над лелујавом реком.

Нећу више никад да те сањам,
прогнао сам снегове
из наших давних сусрета
да пупољци твог смеха зазелене
мојом чежњом.

Ако икада одеш из овог града
и прозори твоје собе напрасно ослепе,
знај да ће један човек за летњих жега
призивати кишу на њихова окна
кријући под маглом кошуље
твоја незажарена сунца.

Емилија ЖИВОЛИНОВИЋ

ТО СТАРИ БРОД ЗБОРИ...

*М*ладеначки дан свањава над Дрином
Осиљено Зло рушти до обале
Из последње наде гоњени би скелом
Звери да утекну на супротну страну
Или сустигнути смрћу по избору
Да се стрмоглаве у речну гробницу

То Стари Брод збори...

Мутила се вода крвљу страдалника
Ток свој убрзала множеним утопом
Девојака спремних ланцем рукохватним
За скок у дубину пред витлом страсника
Помраченог ума да ретким злочином
У времену ратном себе величају

То Стари Брод збори...

42. запис двадесетог века у свевреме посла
Очај прогоњених овечен над Дрином
Без божјег упута кад је отац
Прибегло води
У страшну смрт од горе
Најдраже да склони

То Стари Брод збори...

Преда мном се Дрина љескави у дану
И немим споведањем отвара време
Кад је човек криком стизао до неба
А свету ојављује уз шест хиљада иних

Предуго тајеном истином о чину
Да се Ту нечовек уписа злочином

То данас ја зборим...

Слободанка ЛУКОВИЋ

ЗАШТО ПЕВАМ У ДВА ГЛАСА

Пворац каза: Пев је задати зрнород класа
Налива се – спаја и учи како да стаса
Примиче се – удвојава – натпевава па надгласа
Усложи нови низ из спомен-прогласа

Зато певај у два гласа

Творац каза: Песник ниче – расте и зри сваког часа
Постаје роднији – вреднији и јачи од Силе ужаса
Све боље види – све боље чује и јеку надгласа
Размени – сабере и утврди стихове пада и спаса

Зато певај у два гласа

Творац каза: Није певање речитост маса
Нити је зарон у лудост из тајне надгласа
Већ је чудо што израња из животних меласа
Да не да место брбљаријама из пристраса

Зато певај у два гласа

И још каза: Пев је тајна васељенског Горостаса
И миро светих певанија из вечитог надгласа
Златаста семенуша што силази са небеског таса
Аура срдаца што спајају хоришта нових раса

Зато певај у два гласа

Огњен КАНДИЋ

САМОЋА

Ко се није с тобом рвао, минуће
Не слугећи како, док часови стоје,
Некад нудиш мир и богонадахнуће,
А некада само горке неспокоје.

Насушна мисао родитеља има
У свечаној твојој меланхоличности,
Мајка си и страху што груди надима
И згрчено месо одваја од кости.

Затиреш и рађаш снова, узастопце,
Одвратне и блудне науме и жеље,
Назиреш пакао, самртничке ропце,
Ал' и рајски смирај васкрсне недеље.

Успораваш време да би опстојала
У напетом уму где радости плину,
Разобличавах те, ниси се одала -
Не прозрех у твоју мистичну суштину.

Блажени су они који нису знали
За тебе ни када бежаше од разног,
Песници су сваки стих одболовали
Разапети измеђ' вечног и пролазног!

СИМБОЛИ СЛОБОДЕ

Са клупе до хладног бетона
Пред црквом ил' школом, бескућници ходе,

Ништа осим оног парчета картона
Немају, а ипак симбол су Слободе.

Осули су зубе, проредили власи,
Стегли срце испод раздртог џемпера,
Нечујни су свима њихови уздаси,
Непојмљива нарав и мир калуђера.

Ни време, ни речи... ништа, само новчић
Уделимо каткад ко поуздан знамен
Да ће чим зазвечи о плехани лончић
Прожети нас страшног самољубља пламен.

Но, грађани света, ничим омеђени,
У палог човека још не губе веру,
Само су на први поглед побеђени -
Не траже за гелер ништа дезертеру.

Свикли су се одвећ на студен и чаму,
Гнезда су им, махом, потмули мостови.
О, како наличе изгнаном Адаму
Ког у стопу прате пси и голубови!

МАНСУР, Жојс (1928–1986)

Псеудоним Joyce Patricia Adès, египатске песникиње и прозаисткиње, рођене у Великој Британији која је писала на француском језику. Живела је у Каиру и Паризу од 1954. године. Објавила је 1953. своју прву збирку *Cris* коју је запазио Бретон. Спријатељила се са Пјером Алешинским, Вилфредом Ламом, Матом, Анри Мишоом, Пијер де Мандијаргом и приступила надреализму. Многе њене збирке илустровали су најпознатији сликари двадесетог века. Збирке: *Cris* (1953), *Déchirures* (1955), *Rapaces* (1960), *Carré blanc* (1966), *Les Damnations* (1967), *Phallus et momies* (1969), *Astres et désastres* (1969), *Anvil Flowers* (1970), *Prédelle Alechinsky à la ligne* (1973), *Pandemonium* (1976), *Faire signe au machiniste* (1977), *Sens interdits* (1979), *Le Grand Jamais* (1981), *Jasmin d'hiver* (1982), *Flammes immobiles* (1985), *Trous noirs* (1986), *Prose & Poésie* (1991, 2014). Уз Жан-Пјер Дипреа најбољи је надреалистички писац међу онима који су се појавили после Другог светског рата. Најеротичнији песник од свих надреалиста.

ПЛАВЕТАН ПОПУТ ПУСТИЊЕ

Срећни су усамљеници
Они који небо сеју у прождрљив песак
Они који граже живућег под сукњама ветра
Они који задихани трче за несталим сном
Пошто су земаљска со
Срећни су обални стражари на океану пустиње
Оне које гоне пустињску лисицу с друге стране фатаморгане
Крилато сунце перје губи на хоризонту
Вечно лето смеје се у влажном гробу
А ако велики крик одзвања сваљен у постељу стења
Нико ништа не чује
Пустиња увек вршти под неустрашивим небом

Укочено око лебди само
Попут орла у зору
Смрт росу прогута
Змија пацова угуши
Номад у шатору ослушкује шкрипу времена
На шљунку несанице
Све је ту и ишчекује реч изговорену већ
Другде.

СЛЕПА СПЛЕТКАРЕЊА...

Слепа сплеткарења твојих руку
На мојим најеженим грудима
Спора померања парализованог твог језика
У мојим патетичним ушима
Сва моја лепота угнеждена у твојим очима без зеница
Смрт у твојем трбуху који ми мозак једе
Све то ме чини необичном девојком.

АМАЗОНКА...

Амазонка једе последњу своју дојку
Ноћ пре одсудне битке
Ћелави њен коњ удише морску свежину
Копалући копитом беснећи од љутине ржући свој страх
Јер богови се спуштају с брда учености
Носећи са собом људе
И борна кола

Превео с француског Душан СТОЈКОВИЋ

Анђелко АНУШИЋ

КАКО ЈЕ РАДОВАН НЕКРОПОЛА ПОСТАО ДВОЈНИК

*Онај ко стоји у Истини, може Истину осетити,
но не може је речима саопитити онима, који
стоје ван Истине, у кругу факата и закона.*

Свети владика Николај

„*Ма*, познајем те, сигурно. Знам те. Нема грешке. Ко тебе не би познао у овој *долини стећака*?! И одакле си – знам.

Не, не. Не мораш ништа...

Како? Како? Лако је тебе познати. И увек и свуда, бићеш препознат. Обележен као мета! *Target*, извини што ову реч потежем. Некако је најпогоднија. А мрска ми је, на зло ме *оно* подсећа. Само да те човек слуша док причаш, довољно је. Сине му, мислим (*с*)*мркне* му *твоја страна света*. Ма видим ти и кућу у којој си се родио! И прашину, где си се играо. Да, каменчиће, пиљке, на то сам мислио. А човек се, по моме мишљењу, само с прашином и игра. Све остало је – лажна позлата“.

„Језик“?

„Јесте. И он те открива. Као свакога. То је човеков други, или можда први ДНК. Али, није он једини. Не можеш се ти, свеједно, нигде сакрити. Са језиком или без њега. Ни са кртицом да се ородиш и сродиш – не би ти ни то помогло. А да не проговориш ниједну – ја бих опет погодио који си и одакле! Чудиш се, је ли? По мирису, брате. Свако га носи. Човек је једна врста припитомљеног, напудерисаног *твор*а, да не кажем *творића*, само што он то не жели да призна. Ти миришеш – нико не зна тачно на што! По моме њуху – миришеш – на *блиску даљину*! *Неподношљиву близину*! Само ја имам нос за тај мирис! Кроз зидове он пробија. Ма да човек стави гас маску...Опрости, морао сам ово рећи, сликовито ми је. И по ходу. Кораку. Ходаш несигурно. Поручу-

шено. Гегаво. Ракијски катао на ногама! Или као да си утекао – од земљотреса. По голенима, као да су те гадно изударали. Тукли, па нису дотукли. Личиш као неко ко је на мртво испрепадан, тако ти идеш. Кога су потерали, па одустали. Одложили наставак за сутра. А *ћерани* се, у страху, још осврће. Баш као ти. Кад би могао себе да видиш – побегао би од себе! Мој ти је савет као брату: избегавај огледала на отвореном!

И по лицу, тебе се може препознати. Чита ти се са њега лична исправа. Пише све читко. Очи, нос, уста, зуби, обрве, чело, јамице, боре, душа...Чиста конфигурација твога тла, споља и изнутра – топонимијска карта: Грм. Лог. Врело. Локва. Рупа. Јама. Јаруга. Њиве. Брда. Превоји. Гребени. Венци. Измаглична удољица...“

„Читао Дворниковића, Цвијића, Јеротића?!

„Ко су ти они? Ма какво читање? Па ја одавно ни новине...Доста ме трују храном, водом, *содом бикарбоном* из ваздуха. Лековима. Губавим речима. Један мој добар *другашин*, тај који је можда читао тога твога Ор...орни...оковића, Иј...јијића, Ер...ер...отића, нисам те баш добро разумео, а нити сам се трудио, назива то *устичаво брабоњање* (преносим ти *њега*, од слова до слова): *српски осиромашени уранијум*. Баш згодно, мислим и тужно и смешно, ако није претерао. Не морам ја ништа да читам. Евентуално, читуље понекад, ако где набасам на какву штампану одрпину. Посматрам пажљиво *домаће и светске ствари*; појаве, кретање; послушкујем подземну тутњаву. Искоса, *киселе купусне главице на раменима* зиркам, како се руга онај мој другашин. *Само их потрпати у бездан-кацу, и камен одозго!* Читам им с лица. Све. А одгонетам *збивања* и на посеченом младом дубу. Хиљадама њих. Пијаци. Улици. Прегаженом пешаку на зебри, под *крвавим флешом зеленог*. На тргу, где један грлато *српује*, други *врбује*, и онда сви танцају *козарачко*. У градском превозу. У болничким чекаоницама. На гробљу. У затворима. У кафанама, где уместо пијаница, пероститутки, *изношених шпијуна* и *људи на пола копља*, седе билборди, лоботомиране тв-кутије и барјактари пали на Косову пољу; клате се мушкарци преоденути у жене, и бивше даме са брадом и набреклином испод учкура; пију *соса-соџу*, дудле електричне цуцлице, и разговарају са својим газдама *Тајфунима*. На *бомбардованим контејнерима* за смеће – тако изгледају кад се човек боље загледа. Да. И на градилиштима која су такоfino, људски устројена, да ни пролив и одастражни *кужњаџи* не би геодетски

боље! Птице као да су их *насеркале*, да ти финије увцету буде! Ре-
кама *црвених зеница*. Језерима *исколачених жабљих очију*. Ратови?
Ратови су последица. Велико брисање. Радикални ресет. *Некон-*
тролисано кретање слободних радикала!

Ето, ту је једина истина. То су ударне вести. Али и оне брзо
избледе“.

„Лако је мени“, велиш, „кад имам ученог другашина па из
његове торбе грабим...“

„Па, могло би се тако рећи. Али, шта би вредело моме при-
кану да нема доброг ученика, а?

...Него, друго ја теби нешто хоћу, много важније ...

Ово. Човече, тебе је лако читати, као струјомер! И ти си
очитан давно, пре ове тројице које спомињеш. Како то не схваташ?
И још нешто. Ти имаш много издајника. Мало их ко толико има као
ти! Добро је да те и ваздух није издао! Његове *гајде* још те држе
на олињалој сиси. Ти би на сав глас могао да запеваш, на сву своју
муку – извини, мало је непристојно, али ова песма теби припада:

Још прдаљка тврда вера...“

„Ијекавица, мислиш?

„И она – али није она, како и неки други мисле, твој једи-
ни, ни главни издајник. Јок. Ијекавиче, јекају, ђекају, отежу, расте-
жу, развлаче, да не речем бенаве се, у незнању своме, и други – па
тешко их човек одмах може препознати као некога из своје *пасми-*
не. Или некога свога за кога дотад није знао, који се неким чудом,
однекуд појавио. А није дошао из Америке! Да ти и то речем. И
не миришу они као ти. Нити су *target*. Друго тебе нешто издаје.
Хоћеш ли да ти искрено, људски...? Нећеш се љутити?

Добро.

Ево овако:

Много гуташ самогласнике. Ждереш их, брате, а ионако их
мало има. Четири-пет, колико оно, *стала ми кречана?* Скраћујеш
речи. Једном за главу, други пут за прсте, руку, ногу. Онај из Тр-
шића, како се оно звао, изгрдио би те, и штулом би те преко *седа-*
лице, кад би те чуо какву штету правиш! Јеси ли ти кадгод видео
ону његову чупаву главурду, оне брчине, и фес шо му се *сарајевски*
зачаршијанио? Имаш осећај као да ће отуда какво зверче, или неш-
то још горе, да ти се сјури баш у твоју *воденицу*, одакле прописаш

више жижљивога, него здравога и добро самљевенога зрневлја. Али запамти ово: ко у језику штету чини – тај не зна какво зло прави! Сечеш речи равним резом. *Цртом*. Па их *омчасто* смрснеш. Смрсиш. Онда им измакнеш клупицу, и отиснеш у нечије ухо! Као у јаму. А кад човек језиком посеца речи, шта је тај тек у стању делатно да чини! Извини: не мислим на оно што си овога тренутка можда помислио. Или како стрижу *зечје уши јавног мњења*. Гнушам се тих зекоња! Да ти одмах речем оно што сам требао на почетку: ја нисам човек од књиге. Нити из књиге. Бирај што ти је јасније. Данас се сви представљају да су ти и такви. Машу као барјаком. Нисам ја тај сват. Све њих на једну страну – а мене на другу! Не говорим ја отуда. Казујем из себе. Из свог бунара. Дубљи је од ма којег артешкога, веруј ми! И моја *жица* је са *друге стране*! Није од овог царства! Говорим ти оно што нигде нећеш прочитати. Од никога чути. Па да ти Небесник подари још један животни круг!

И има нешто још горе: брзаш са речима! А нема опасније хитње од ове, у животу! Губи се душа, губи се глава! Губе поколења! Губи се вечност, мој журниче! Ти претичеш оно што каниш рећи. Престижеш оне са којима разговараш. И себе самога. А са речима треба као са бомбом одврнутог осигурача! Шишти у руци, шишти на језику! И – бум! Земљани омотач на једну страну – душа на неку другу! Изгледаш као неко коме су се речи нешто замериле, па их прутом истерује и јури. Или, као да оне тебе јуре, али те не могу стићи. Мимоилазите се. Кад те слушама, имам утисак као да си досад *живео у заседи* – тамо где си живео, па ниси имао времена да *одајаш, васпитаваши речи*. Али тако да учитељ и ученик буду једно. А шта има прече од тога, кад би човек само био свестан тога? Као да ти је време пождерала она *ловачка чека*. Кога си ловио, или је тебе нешто ловило – то бих волео да знам? Или се истодобно одвијало и једно и друго? Премда слутим. Напипавам твоју рану. Било шта да је овога тачно – реч и ти – разишли сте се давно, на неком раскршћу, на две стране света. Раселили се због нечега. Мора да је то била тешка сеоба. Жалобит растанак. Ко је први од кога побегао – то још не могу да докучим.

Кад све саберем, мислим да си ти, ипак, човек са дефицитом у времену, да се *стручно одразим*. Не знам одакле ми ово *паметарење*. Да. Од другашина. Можда. А ко је с временом у минусу, шта тај може очекивати од овакве или онакве будућности? Или вечности! Нећу да спомињем остале твоје недостатке.

Али нема већег мањка од овога.“

„Ти би да појасниш““?

„Ма нема потребе. Не труди се. Друго се постарало за тебе. Сувишно би било. Кад све о теби знам. Скоро све!

Ти си... ти си самоникли двојник. Дошао *отуда*. *И одавде*. *Сваодакле*. *И одоздоле*. *И одозгоре*. *Из гроба*. *Из поља*. *Из шуме*. *Из воде*. *Са облака*. *Из царства Псеће звезде*. *Сишао са Илијиних кола, па сад скупљаиш жерваке по земљи...*

Да те, Боже ми опрости, на крст смртно успну, као што су, кроз векове, људима већ чинили, и чине на невидљиве начине – на све четири стране видео би се ти: *Радован Некропола*. Ти се једини не кријеш. Други се пресвлаче. Маскирају. Играју своје роле. Служе свој рок.

Видиш: ја сам први који не спомиње оне увредљиве, обесправљујуће, глупаве ознаке као чеоне мете, а као што су: *тинисиодавде*, *испрека*, *преко реке*, *иза криве воде*, *с леве стране ћуприје*, *солунаши*, *вагонаши*, *настањеници*, *ова офанзива*, *она офанзива*, *прођоши*, *ођоши*, *весло које те је превеслало*, *измагличани*, *шифра славонски псих*, *кодна операција куја*, *просанци*, *ерваћани*, *ратни починци*, *Арсенијеви угарци са Просова...*

Чује ме, зато, Радоване Некропола, и запамти барем ово: не дај никоме да на твоја јуначка прса пришива тај флуор....

Јесам ли...погодио? Мислим, да ли сам у праву?

Ћутиш.

Ћути. Ћутање је друга, видљивија стране Истине“.

Предраг БЕЛОШЕВИЋ

МРТВАЦ ИЗ БРКЛБРЛКА

Кад је схватио да су га сахранили живог, било је касно. Шта сад и да се појави? Сви би рекли да је вампир. Ко би повјеровао мртвацу да је жив? Након неколико дана смрти човјек бива отписан и у књигама. Прежаљен у породици. Можда још једино вијори његова смртовница на неком деблу липе или ораха, мада је и за то мала могућност јер је уредба градских власти о забрани истицања таквих обавјештења годинама на снази.

Уистину, кога би његово појављивање обрадовало? Зар људе који су се већ навикли на његово непостојање и томе прилагодили своје животе?! А, није га имао ко ни жалити. Тек неколико даљих рођака који су вјероватно дан након сахране поднијели захтјев за оставинску расправу. На крају крајева, то је сасвим разумљиво и нормално. Шта мртвом човјеку значе некретнине? Почео је да схвата и релативност времена. Имао га је на претек, па ипак?! Шта значи вријеме за човјека коме су везане руке? Размишљао је о свему, али навалу глади нису могле утолити кишне глисте или која залутала оштра травка. Размишљање је благотворно. И то о другима, а не о себи. Чинило му се да размишљајући о другима, у гробу, себи продужава живот.

Свако појављивање зрачка свјетлости у гробници уливало му је наду, давало додатну снагу, учвршћивало га у вјери да ће ускоро васкрснути. Тај сноп ласерски танке, али пригушене, једва видљиве свјетлости чинио је да истог часа заборави на глад и исцрпљеност. Једини прави проблем причињавала му је његова стара бољка, ишијас. Све теже се усправљао до правоугаоног бетонског поклопца гробнице који је сад представљао његов небески свод, а кроз који су се гдјегдје повремено указивале охрабрујуће свјетлосне звјездице. Прилазио би им отворених уста и почињао да испија, боље рећи исисава, нектар човјечанства, кисеоник. Са осјећајем

благодети свјежег ваздуха и дневне тоpline, расло је увјерење да је стварни живот, из кога је тако напрасно био измјештен у подземни свијет, још увијек постојао и да његова смрт није једна у мноштву због неке непредвидиве природне или нуклеарне катастрофе.

С времена на вријеме добијао је неодољиву жељу да пре-рушен изађе ван, међу знанце и пријатеље и чује оно што је добро знао, а никада није прихватао да се прича о њему. Желио је то све више, мада га је сам живот међу тим људима, чинило му се, много мање привлачио него раније. Једном проглашен мртвим, мртав је за сва времена. То је правило Брклблрка. Али, ништа од пустих жеља. Мермерну надгробну плочу није имао снаге сам да подигне. Ни лупање и запомагање није помагало. Срећа у несрећи била је у томе што је гробница пространа, грађена за шест особа, а он је био једини живи становник у њој. Могао је без извињавања, било коме, да промијени и лежај кад год би примијетио да је на другом мјесту свјетлије. Кретао се за трагом свјетлости. Ишао је у супротном смјеру од оног према коме је пловило сунце. Замишљао га је као свјетлосну бакљу која свако јутро креће на маратонски пут са Олимпа, неосјетно промичући небом, као вријеме. Да, баш тако. Из подземног свијета сунце се слуги, али не види. Можда га зато уображава у другој форми. А оно је понекад знало тако снажно, кроз рупице поклопца, да свијетли, да је прстима руку правио фигуре животиња, птица, гмизаваца, чије су сјенке живјеле на тренутак са њим на цементним зидовима гробнице. Правећи фигуре у покрету, кокошака, лабудова, паукова, паса, крокодила, понекад би се њиховом изгледу, или радњи, гласно и насмијао. А, истина је, никада није вјеровао у причу да је театар сјенки постојао још у вријеме пећинског човјека. Сад више тако не мисли. Људски прсти су савршенство творца. Откуд им толика моћ трансформације? Ако икад изађе међу живе, свима ће презентовати, а не причати, могући театар сјенки у ком су главни глумци пет или десет прстију. Човјек је сам и представа и фасцинирани гледалац.

У његовој младости мртваци су били сахрањивани у обичан земљани гроб. Посљедњи поздрав смртнику упутио би глагољиви свештеник сјетно пјевушећи библијску тужалку на црквенословенском, предајући његово грешно тијело материји, а славећи дух његов што се уздиже у наручје Бога јединог. Потом би ожалошћени пришли и на сандук са тијелом умрлог, спуштен на дно гроба, убацили по грумен земље на који начин су, остварујући посљедњи

контакт са покојником, посредно, земљом, хтјели и смртнику и себи дати до знања да су људи свјесни своје земљане судбине, и да ће се поново баш у том облику, кад-тад, срести и сјединити. Тек онда би на сцену ступили знојни гробари. Масне косе, са капама на глави, ужурбано би, као да их неко гони, почели да затрпавају раку бусењем, камењем, земљом, пажљиво их набијајући чизмама како би хумка била мања и лијепо обликована. Да је сахрањен на такав начин, сигурно не би био жив. Био би жив угушен. Овако сахрањен, још је жив мртавац. Човјек предан нади да ће остварити право на живот. Право на живот!

О праву на живот неколико пута, у треницима разочарења, њему и млађем брату говорио је отац:

– Још ћете ме жива закопати у земљу?!

Боже! Да ли је то то? Откуд је знао за такав људски удес?! Значи ли то да је закопавање живих под земљу уобичајено у Брклбрлку?! Или је то био само покушај очајника да несташним дјечацима каже колико су превршили сваку мјеру у својим несташлуцима? Било како било, помишљао је на освету. Али према коме? Да ли су му кумовали неуки љекари након неке недефинисане клиничке смрти или многи дужници, сумњиви клијенти које је најчешће задуживао као бранилац на суду проналазећи необориве доказе о њиховој невиности? Или су га живог у гроб затворили они којима је поштено судио за неопростиве гријехе? Ко зна. Неодговорне кривце казна мора стићи. Зар он није био, у два мандата, врховни судија у Брклбрлку? Не може то тако! Ко је тај праведник да смије некажњено сахрањивати живе?

У гробници је било пространо. Пет празних мјеста поред његовог вапило је из мрака за својим смртницима. Али нико није умирао.

Да само неко умре, помишљао је, био би ослобођен из гроба. Можда и неко чија судбина је везана за једну од сусједних полупразних или празних гробница. Немогуће да га неко не би чуо, из поворке ожалошћених, како лупа и дозива... Чудило га је и то да нико не долази у оближњу надгробну капелицу, зидану од фугиране цигле, која га је напросто иритирала и тјерала на гласан подмијех у приликама кад је долазио на централно градско гробље у Брклбрлку.

Сад помишља да ни тај мали љетниковац, предвиђен да се најмилији након искреног ридања и потресености могу у њему од-

морити или склонити од кише, није производ нечије глупости већ животног искуства. Већина капелица имала је уграђен прикључак за воду и струју како би блиски рођак или пријатељ могао у миру скувати кафу или чај, а потом их ритуално испити баш као што су то чинили заједно са покојником за његова живота. Али, нико не долази. Не чује гласове ни из даљине. Као да је гробље напуштено. Из часа у час бивала му је његова животна ситуација све јаснија. Остатак живота ће провести у грчевитој, биједној нади да ће тај неко, несрећник, напакон умријети у Брклбрлку. Брклбрлк је био град познат по томе што су се у њему ријетко рађала дјеца, а још рјеђе умирали старци. А он је био његов становник! Можда и једини становник на свијету чији живот је зависио од нечије сахране и упокојења у миру божијем. Тад би дошли гробари и подигли мермерну плочу! Први који би га угледао како избуљених очију и раширених руку проговара из сандука, размишљао је, сигурно би пао у несвијест. На његово мјесто. Са другима би већ лако.

Живот му се, како се гасио, чинио све привлачнијим. Живот је био права ствар за човјека попут њега који је увијек знао шта треба, кад треба и како треба. Једино о чему уистину није ништа знао био је живот на другом свијету. Не само да није знао, није ни хтио да зна. Чак би исмијавао оне који су покушавали да му нешто кажу о томе. И док се присјећао својих незрелих поступака због којих сада осјећа искрено кајање, кроз рупице на његовом четвртастом своду почело је да киши.

Небо је кишило кратко, али кисело. Да ли је то био дар Бога, човјека или пса?! На срећу, све је брзо престало. Мирис мокраћне киселине полако је испаравао и поново су завладали мир и мрак. Ваљда до сунца. Сунце ће сутра засјати и уз плач и нарицање ожалашћених у једно од гробних мјеста до њега смјестити истинског мртваца.

А, ако се ни сутра то не догоди?! Ако се мртац не појави?! Доћи ће смрт. Тихо. На прстима. Из једног од пет мемљивих празних гробних мјеста и ставити му њежно свој длан на очи. Предаће јој се без страха и питања. Ако тај други свијет већ постоји, како се причало, за друге, и он ће међу њих. Навићи ће се већ некако.

Али!? Шта ако ни она не дође?!

Већ би се некако навикао на самоћу и мрак у гробници. За разлику од оног у земљаном гробу, мрак у гробници је свјетлији.

То би могао већ сутра, сваком радозналцу који подигне поклопац његовог небеског свода, под пуном моралном и материјалном одговорношћу, потврдити:

– У гробници је мрак, много свјетлији!

* ПОЛИЦИЈСКА СТАНИЦА БУЦАК

Под насловом „Сензационална вијест“, јуче је, 30. маја 1953. године, у „Гласу Брклбрлка“, објављен чланак непознатог новинара са иницијалима Р. Ж., слједећег садржаја:

„Синоћ, 29. маја о. г. око 21 час, у подручну полицијску станицу „Буцак“ дошао је у тешком физичком и психичком стању човјек који се представио именованом умрлог адвоката ХХ, сахрањеног три дана прије, 26. маја у 16 часова на гробљу за невјернике.

Наведени се, по изјави дежурног полицајца, жалио на јаку зубобољу и несвјестицу, тврдећи да му из доње вилице недостају три златна зуба и златна протеза. Кад га је дежурни полицајац упозорио да мора говорити истину и само истину, смртник је затражио да оде до тоалета испљунути крв. Од тада му се губи сваки траг. Против умрлог адвоката ХХ, коме у интересу даље истраге још не можемо открити пуно име и презиме, покренута је Интерполова потјерница јер би његови евентуално смишљени иступи са вијестима из подземља могли негативно утицати на све живе у Брклбрлку. О даљем току истраге грађанство ће бити упознато благовремено, а сви који било шта знају о кретању наведеног мртваца, моле се, да одмах дођу у најближу полицијску станицу и дају изјаву, уз гаранцију о дискрецији.“

СНОВИ

Еваке ноћи исти снови:

Крушколика ливада у долу испод куће. Путељком с десне, и потоком што је опасује с лијеве стране а при дну се равно, уском котлиницом, усијеца у шуму, окренута је надоље. Прекривена је зрелом јунском травом. Са свих страна нагризају је шумарци, грабећи ижђикалим младицама влати зелених бокора, као зец зими оштрим зубима кору младе воћке. Али неће дуго пркосити бестидне шибљике, побјећи ће пред змијским устима косе! Средином ливаде, одоздо од оног мјеста гдје густа трава силази у *нетељку крушке*, опружио се широк и дебео откос. Пред њим, снажно замахујући и некако чудно посакајући, бјежи Остоја и пред собом тјера мирис кошевине према дворишту и кући.

– Остоја, Остоја, мајчина срећо и радости! – шапће Даринка крај кућног прага себи у њедра и крајичком повезаче брише доњу усну. – Митар ти именом предодредио да останеш уз мајку.

Даринка и Остоја сами су, као два прста кад извире кроз подеран приглавак. Седми дан по Остојином рођењу на Митра пала посјечена буква. Као да проклетница није имала другог мјеста у оноликој шуметини! Само једну зиму и једно прољеће је милована и од тада се на Даринку није спустила мушка рука. Не жали толико због тога колико се љути на Онога који управља свим силама свијета што јој син није макар запамтио оца. Кад је већ понио његову љепоту и стас, да се може угледати и на његово поштење.

Узмиче трава пред косцем и послушно се, иза њега, слаже у откосе.

– Да ми се Остоја само ожени, да се и око моје куће проспу дјечји плач и смијех. Кад је стасао у косца, дорастао је и до тога да мајци подари унукe – разговара Даринка сама са собом, помало несигурно и бојажљиво, као да се спрема за озбиљан разговор са сином.

Одједном псих, и испод откоса скочи поскок! Право у Остојино око и Даринкин сан.

Буди се сва у зноју, мада напољу, иза прозора, јауче и цијуче леден равничарски вјетар, некако подмуклији од крајишке мећаве. У кревету лијево од ње, у загушљивој избјегличкој собици, кркља старица која је у *арлауковини* (тако је говорила док се још понечет сјећала) заборавила своје име, али је без прекида, нарочито у сну, понављала имена синова, Марка, Милоша и Предрага. Десно је, на старом зарђалом болничком гвозденом кревету, чије опруге стално шкрипе, њена вршњакиња Милица; тек јој четрдесет и нека, а нефарбана коса сиједа као код мајке Јевросиме из народне пјесме.

Чим вјетар мало утихне, оде ваљда да продрма и друге прозоре, ето новог сна:

Стижу двојица пред кућу. У распареним су униформама, и лице и не лице на војнике. Зову Остоју и пружају му некакав папир. Не проговарајући ниједну, Остоја оборене главе улази у кућу. У спортску торбу трпа нешто чистог рубља, обува зимске ципеле мада је јесен тек почела, скида с вјешалице у ормару топлу јакну, узима из купатила прибор за бријање („Само што је почео да се брије, жалосна му мајка!“) и између оне двојице нестаје иза живице која је с обје стране обгрлила сокак.

– Он ни у војску није... – виче Даринка за њима, али као да је не чују, ни она двојица ни Остоја.

Једва стигне да се тргне и обрише зној, кад ето новог сна:

Прво је у двориште закорачио један на чијим еполетама се сјајило по неколико звјездица, дугмића, чега ли. За њим још двојица. Онда су се отворила врата на комбију и четири војника су изнијела лимени ковчег.

– Јооој, Остоја, јабуко моја зелена, прерано убранааа!

– Ћут', луда жено! – престаје кркљање и испод ћебета, с лијеве стране, извлачи се промукао старичин глас.

– Јооој, кућо моја нескућена!

– Само ти јаучи, пусти стару луду! Јаучи колико те грло носи, биће ти лакше – заједно са шкрипом допире са десне стране умилан глас.

Онда ништа осим таме. Густе, љепљиве, устајале.

Потом грмљавина, свјетлице, бљесак, дим, појединачни и рафални пучњи. Па колона. Дуга, змијолика. Мрачна и пуна незнања.

Она, Даринка, на приколици комшијиног трактора. Око ње плач, јауци, дозивање, али до ушију јој ништа не допире.

У крилу јој омањи завежљај, у рукама двије фотографије. Митрова и Остојина.

То је све што јој је остало.

И неизвјесност која траје, траје.

Тако до поноћи. Кошмар у тами и тама у кошмару.

Само понекад, на пропланку изнад куће, тамо гдје се кочопери разграната дивља трешња, као кроз маглу, види Митра и Остоју у тихом разговору.

Иза поноћи нема никаквог сна. Само несаница сврдла мозак и душу.

– А сад је горе, изнад куће, сигурно већ процвјетала трешња дивљака – шапће Даринка и од кркљања с лијеве и шкрипе са десне стране крије се под подерано ћебе.

2.

КАДИЈИН ХРАСТ

Све чешће ми, каткад зањихан повјетарцем, а каткад ношен олујом, у сан долази тај храст, толико велик да ономе ко је под њим разгранатом крошњом сакрива цијело небо.

– То је тај храст о коме сам ти причала – говорила је баба, држећи ме за руку док смо ишли да по шумским чистинама Чавке, у високо израслој бујадџи, тражимо стабалца боровнице окићена модрим бобицама у којима су свјетлукцала сићушна сунца.

Док смо из густиша који је раздвајао село од шуме, гдје се са једне чистине у небо пропињао и на све стране ширио циновски храст, улазили у затамњену свјезину хладовине, бака је још једном, као вунену нит са преслице на вретено, истезала и на клупко моје знатижеље намотавала причу коју сам више пута чуо у зимским вечерима, увијек у другачијем облику, јер су они што су је причали били склони

одузимању њима неважних детаља и додавању оних који ће код слушалаца изазвати већу знатижељу, не водећи рачуна о томе да ли су истинити или су плод њиховог приповједачког умијећа. Тек тада, док се моја рука знојила у бабиној, а нека језа хладноћом поливала цијело тијело, када сам узалуд покушавао да цијело лиснато дрво обухватим погледом, сасвим ми се угнијездилa та прича у свијест.

На путу из Тешња у Бањалуку, у она давна времена, неки кадија, излазећи из густе шуме, угледа огроман храст на чијој кори су вијекови оставили дубок траг. Изгледало је као да је горостас искорачио из шуме и застао да се нагледа љепоте таласастих предјела који су се простирали све тамо до сивкастог плаветнила далеких планина. Сјео кадија да се мало одмори у дебелој хладовини, ослонио се о дебло, раздрљио груди да повјетарац просуши зној, па га ухватио сан.

Застала и тројица хајдука који су, скривајући се у шипражју и иза дебелих стабала, кадију пратили кроз шуму што се протезала два и по сата хода. Вребали су згодну прилику да му се освете што је њиховог јатака, некаквог Газибару, ни кривога ни дужнога, осудио на смрт вјешањем. Тај Газибара био је честит и поштен домаћин. Имао је велика стада оваца и коза, пун обор свиња и пуну шталу говеда. Пет синова и исто толико снаха, заједно са десеторо пастирском штапу и плугу дораслих унука, бринуло се о имању, па је у амбарима вазда било довољно жита, у торовима стоке, у мљечарима сира и кајмака, у пушницама и на кућном тавану димљене овновине и свињетине. Његова кућа била је издвојена из села, на рубу шуме, крај самог пута, па су Газибари свраћали и звани и незвани, а он их је домаћински дочекивао и испраћао. Наилазили су трговачки каравани, бегови и аге са пратњама, разбијене ордије турске војске, заптије и чувари шума. Пред све њих домаћин је износио јаку шљивовицу или дреначу и храну каква им је приличила. Онима који су имали времена да чекају знао је у великом котлу над огњиштем скувати или на ражњу испећи овна, јагње или свињче, а онима коју су журили, сам је, кријући женску чељад, износио грудве сира, димљену овновину или свињетину, погаче и главице црног и бијелог лука. Боље је, говорио је, те незасите пролазнике добро почастити него им дати повода да те опљачкају, па начине много већу штету.

Понекад су свраћали и хајдуци и њима је, не жалећи, како се чинило, пекао јагањце и прасиће и носио у шумарак испод куће, јер они никада нису хтјели да се дуже задржавају близу друма. Једном су

наишле заптије баш кад је домаћин носио печено јагње у шумарак. Хајдуци су се разбјежали, заптије су Газибару оковали ланцима, посадили га на његовог коња и одвели у Тешањ. Кадија је пресудио да му се приметне омча на врат, а коњ да се остави пред његовом кућом. Неки су причали да се његово тијело данима њихало о ужету на дебелој грани баш оног храста под којим се зауставио уморни кадија, а други су, како то обично бива у народу склоном епском представљању историје свога краја, то оповргавали, јер, забога, зар би сељани дозволили да недужном мртвом човјеку птице кљују очи пред њиховим очима!

Кад су примијетили да је кадија учврстио сан, хајдуци су му се пришуњали и светројица у исти мах зарили ножеве у стомак, па нестали у шуми не остављајући никакав траг. Нису хтјели оштрицом у срце или врат, јер су жељели да распорен неко вријеме пати прије него што испусти душу. И њихов Газибара је, причало се, сатима патио гледајући омчу како се њише пред њим, све док се нису смиловали и навукли му је на врат, па по сапима ударили коња на коме је сједио свезаних руку иза леђа.

То велико дрво назваше Кадијин хрест, а будући да је народ склон да ради лакшег изговора скраћује ријечи изостављајући поједине гласове и слоге, име се осу, као јесење лишће са грана устрепталих топола и бреза, и покољењима остаде Кадин ‘раст, да о њему и ономе што се под њим догодило причају у дугим зимским ноћима.

Кунем се у шаку боровница које сам тада у Чавки убрао, да сам те ноћи видио брадатог старца са турбаном на глави како, издишући, у рукама држи дроб из сопственог стомака. И сад понекад, мада је од бабиног и мог тражења боровница по Чавки прошао готово цијели људски вијек, Кадин ‘раст сврати ми у сан, а она вјешала, још топла од Газибариног врата, њишу се на вјетру, тамо негдје изнад вијенца питомих планина.

3.

А ДА ГРОМ НИЈЕ...

Како су се године, једна за другом, таложиле на његова плећа, волио је све чешће да одлази у родно село.

Сједио је на бријегу изнад очевог шумарка, зараслог у грмове, шибље и непроходан коров. Одавно људска нога и сјекира на рамену нису закорачиле у тај троугласти комад земље, са двије стране омеђен пресахлим потоцима, који се јаве само за великих киша и када одјужи па копни снијег, а са горње стране зарђалом жичаном оградом и закржљалим воћњаком. Међу неколико грабова, букава и бреза, у чије крошње су се уплитали бршљан, лијане и подивљало густо шибље, високо се уздизао витак храст чије је позамашно дебло тек изнад шипрага пружало гране и обликовало складну крошњу.

Отац је редовно одржавао тај шумарак. Сваког прољећа са сијаца је из коријења ижђикале младице које би могле угрозити раст дрвећа, вадио коријење оструга и крчио коров, а у јесен износио и спаљивао сасушено грање. Отакад је он умро, о шумарку више нико не брине.

Кад би се посјекао онај храст, мислио је сједећи на бријегу и посматрајући га, па кад би се изрезала грађа, могла би да се направе велика врата кроз која би... кроз која би... залутали могли излазити из животног лавиринта.

Мало се почешао по тјемени.

„Ех, професоре, професоре! Мани се својих филозофских бесмислица!“

Могле би се изрезати и греде за сљеме нове куће на темељима ове очеве, већ дотрајале, с урушеним кровом, поломљеним димњаком, полупаним цреповима, зарђалим и покиданим олуцима и обрданом фасадом.

Таман облак који је изненада прекрио западну страну неба, прекинуо је његове мисли.

Кад би се од храстових огранака, наставио је да размишља када се вратио у град, у новој кући наложила ватра, паперјаст прамен дима тако би се лијепо утапао у азур небеског плаветника.

Ни у кревету мисли му нису дале мира. Вјешт мајстор би од храстових дасака могао изрезбарити колијевку.

И већ је видио како се нина колијевка и како из ње провирује насмијано буцмасто лице, сина или кћерке, сасвим свеједно, важно је продужити породичну лозу.

Преостало би дасака, био је сигуран да би их било довољно, да неки сеоски мајстор направи сточицицу на којој би сједила

мајка и дојила своје... зашто само своје... своје и његово дјетешце. Није он толико стар да пусти живот да прође крај њега, а да не остави потомство. Наћи ће се ваљда нека честита дјевојка у нешто зрелијим годинама, али још способна да рађа, и наћи ће он у себи снаге да прихвати одговорност мужа и оца.

Да, могао би се направити и кревет, прави храстов кревет за двоје који би мирисао на дрво из очевог шумарка.

И дуго се тај кревет, заједно са колијевком, њихао на нитима сна, све док гром негдје у близини није расцијепио небо.

Сутрадан, послје великог ноћног невремена, пожурио је у село, оставио аутомобил на друму и попео се на бријег с кога је јуче посматрао очев запуштени шумарак.

А храст?! Гдје је храст?! Гдје су кревет и колијевка?

Глас му је постајао све тиши, испрекидан убрзаним дисањем.

Све то ноћа палио спалио гром!

Окренуо се и видио човјека како са сјекиром на рамену замиче на другу страну бријега.

Од тог храста могло се... да гром није...

Је ли то био његов глас или шапат она два поточића на издисају?

Драган ТЕПАВЧЕВИЋ

ОЖ(Л)ИЧИЦА

Имам камен у жучи, пијесак у бубрегу и воду у кољену.

Преостаје ми да извадим грађевинску дозволу па да започнем с неком радњом или да бар нађем какву погодну локацију за складиштење грађевинског материјала.

У наведено ми се не уклапа хернија на једњаку и чир на дванаестопалачном па то и не помињем.

Биће да је то ожичица како је бирвактиле говорила моја баба Анђа.

Том чудном и мени непознатом ријечју коју сам чуо једном и са уметнутим гласом Л, као ожличица, она је објашњавала све болести од предјела слабина до плућа. Није било важно на којој страни стомака се неко пожалио на бол, нити на који га начин то мучи, баба је одлучно и истог тренутка успостављала дијагнозу. „Ожичица“.

Из њене штуре интерпретације нисам могао да докучим да ли се ради о органу или појави, озбиљној или безазленој ствари, зарази или нечем пролазном и једино сам био посве сигуран да се ожичица не односи на заушњаке и падавицу.

Размишљајући годинама о бабиним рентгенским и чврстим убјеђењима да је у праву, најближи сам закључку да се иза те необичне одреднице коју нисам пронашао у рјечнику медицинских израза, ни на латинском, ни на српском, крила нека њој однекуд позната ознака за желудац. Додуше, још нисам открио како је исти могао да буде и на лијевој и на десној страни, на препонама и скоро до грла или гуше, али биће да се у онај вакат та ствар помјерала због чега су и намјештали оне струне кад би недефинисана пошаст кога задесила.

Ја се, колико знам, нисам био струнио, али сам недавно морао на преглед код специјалисте за ожичице.

С временом постајем неповјерљив па сам сигурно махи-
нално замахом кад сам сјео преко пута женске особе од не-
ких тридесет година, благих очију, заводљива осмјеха и, Боже ми
опрости, таквих облина да је баш никако нисам могао замислити
у бијелом мантилу са закаченом докторском плочицом на којој је
њено име и презиме више звучало некако њемачки него неко већ
познато са аустралијског континента.

„Како сте данас“, питала ме је особа коју бих прије три-
десет и више година искрено замолио да се одрекне Хипократа и
положи неку другу заклетву са мном у присуству свједока и и пред
матичарем, приде.

„Добро. Мислим, уобичајено добро“, кажем добрано сасу-
шеним уснама.

„Налази вам нису најбољи“, рече дама у чијим рукама су се
налазили бројни снимци моје утробе за које ме је чисто срамота да
причам са које стране и на који начин су прављени. О припремама
за исте да не говорим.

„Свашта су мени већ налазили, а ја сам, као што видите још
жив“, кажем.

Одувијек сам мрзио кад би ми неко потанко препричавао
какав догађај почевши са: „Добар дан – добар дан“, па се трудим
да будем што концизнији иако ми то понекад не успијева. Запамтио
сам шта сам запамтио, посебно редослијед потенцијалних добрих
ствари за моје нарушено здравље.

Кафу, коју пијем у солидним количинама и то обавезно
нашу, дозвољава ми једном, ујутро, требао би да избацим маснију
и јачу храну, (ваљда зачињену), црвено месо се подразумијева, (чак
и суво), саламе и сланине ни случајно, (нисам ни покушавао да је
питама шта је с чварцима), с цигаретама да престанем колико је су-
тра, (убијеђен сам да она има број мобилног телефона моје жене),
три дана у седмици не смијем попити ни једно алкохолно пиће,
(јок, ето, ти ћеш ми забранит), а да никако не конзумирам бонбоне
типа пеперминта, (како да онда скинем задах цигара и алкохола,
сестро драга).

„Могу ли нешто озбиљно да Вас питам“?

„Наравно. Изволите“.

„Како сам без свих тих забрана успијевао да опстанем до сада“?

„До сада сте некако успијавали, али ако наставите истим темпом, без сумње ћете смањити број година претпостављеног живота. Можда рапидно смањити“.

Е, моја цуро, нисам ја претпостављао ни да ћу до ове тачке догурати. Шта мислиш на шта су личиле студентске мензе чије смо бонове без размишљања мијењали за флашу сарајевског пива? Ваљда смо их избјегавали јер су нам нудили „јаку“ храну. Имаш ли појма кад су дјечаци тамо код нас почињали да купују цигарете и да ли их је неко код трафике питао колико имају година? Имаш ли малчице времена вишка да ти испричам какав смо „уредан живот“ водили у доба кад није било довољно ни тих ултразвучних направа да нам прегледају сабласно празне стомаке и прерано нагрижене живце?

Ми смо још сретни што мислимо да смо рат преживјели, а свакодневно се увјеравамо да нисмо. Јесмо, овако физички, али би ти морала да уз сваки детаљнији преглед нас отамо позовеш још неког колегу специјалисту. Није све у ожичици, паметна моја.

Наравно да јој то нисам рекао, а и да јесам, она то опет не би разумјела.

За њу је логичније и важније: “Уби ме јака промаја“, (мада не признају да промаја постоји), него „Уби ме прејака реч“.

Написала ми је прегршт рецепата, (хвала јој) и поносно нагласила да ме је ставила на листу чекања за операцију.

Одувијек сам на неким листама, што не бих био и на тој, а, ако сам добро схватио, оне таблете ћу морати да пијем у она три дана седмично кад не смијем да пробам алкохол. То онда значи да у та три дана не могу ни да пишем јер како да уопше омрчим хартију ако ми чаша није на дохват руке, а о пепељари да и не причам.

Не рече ми докторица смијем ли у овим годинама да се жени примичем, али сам довољно промућуран да и сам изведем закључак. Ако се будем придржавао свега што је тражила, неће ми свакако падати на памет да се јуначим, нити ћу имати снаге и воље за такве подухвате. Па чак ни да ми она дође у необавезну визиту.

Да је баба Анђа жива, (никад се нисам распитивао од чега је умрла), лако би то ријешили. Ожичица се просто рјешава.

Гледао сам тај ритуал једном кад су мог комшију Василија повалили на под, а онда га опкорачила баба Грозда са наопако

окренутом великом винском чашом и набадала га уздуж и попречије-ко трбуха. Ваљда и тај глагол „струнити“ потиче од струна које су попустиле као на виолини па их ваља намјестити.

Но, ипак је прошло много времена од тих метода лијечења па не могу ни да замислим ону згодну докторку да ме на поду неке операционе сале опкорачи у предјелу мог доњег трапа и винском чашом вида моје јуначке ране које су дошле као посљедица неуредног живота. Слика, додуше, није лоша, али нека остане само на слици.

Још увијек не налазим уску везу тог пијеска и камења које су у мени открили и пронашли с потребом да одбацим цигарете, да не пијем, да не једем и да дишем на шкрге.

Мом другу Пеји су рекли да ће, ако настави живјети како живи, умјесто претпостављених 90, живјети 75 година. „Договорено“, рекао Пеја и изашао из докторске оридинације.

Почесто се сјетим комшије Милорада који је питао од чега је умро његов вршњак Радомир, а она иста баба Гроза што му је намјештала струну одговорила: „Не знам, богами, ни од чега је живио“.

Пишем ово уз трећу чашу доброг црног вина, а пепељара је готово напуњена. Не светим се докторици, али ми некако драго што још све функционише како сам навикао.

А оно што ме мучи с десне стране, знам шта је и без њене помоћи.

Давно ми рекла баба Анђа. Ожичица.

Љиљана ЛУКИЋ

КОРПА СА ЦВЕЋЕМ

Кад се М. А. пробудила, дан је већ увелико ушао у њену собу. Села је, растресла косу, покупивши неколико укосница које су поиспадале на кревет.

- Боже – помислила је – добро је да сам жива. Како човек зачас нестане!

Велика сала Градске библиотеке „дупке“ пуна. Сви гледају весело, мило; осећа из тих погледа поштовање, дивљење.

Колико је пута овако седела наспрам својој публици, срећна што њене песме још увек изазивају интересовање, што је публика воли, тражи.

Додуше, није то онако као некад: позиви за гостовања су се проредили. Сада су у моди неки други песници, али, ето, понекад се неко сети и ње.

Позив из Градске библиотеке у 3. прихватила је оберучке иако је путем телефона директору Библиотеке настојала да докаже да ће јој то гостовање причинити велику радост јер воли да буде са својом публиком, али ће представљати и један „проблемчић“ јер је баш тих дана зову на више места. Наравно, да ово друго није било тачно, али треба се приказати у бољем светлу и не допустити да неко мисли да је она писац кога све више прекрива „паучина“.

Кад би знао тај директор колико је она срећна због тог позива! Како је лепо некуд путовати и бити међу људима који хвале твоје дело! Па онда разговори с публиком који су увек интересантни а, богме, и неки „динарчић“ који ће итекако добро доћи у овој оскудици.

Сви седе очију упртих у њу. Чекају шта ће она рећи:

- Увек сам веровала да поезија, да литература, да уметност има свој дуг живот. Песник не пише по наруџби, али пише по сопственом императиву. Песник мора да осећа своје време и људе. Ако би моја песма била само моја, ја бих била тужна.

Никад јој се сопствене речи нису учиниле бесмисленијим. Како објаснити тим људима да иза сваке песме остаје патња, да је свака песма, заправо, својеврсна патња. Понекад су јој се стихови јављали у сну, а она се будила сва уздрхтала тражећи неки „блок-чић“ да их запише.

Многе стихове је одболовала јер су били део њене не баш много срећне интиме. Над неким је и плакала, пишући их.

А публику занима само нешто лепо, шта ће њој патње и крици душе! Публика хоће духовну храну у којој за патњу нема места. Хоће оно што јој сугерише радост стварања. Хоће своју тугу да размени са радошћу песника.

- Види, Машо, како ме они гледају! Ја сад нисам твоја бака, ни мама твоје маме него песникиња која им нешто значи. Као неко изван овог света чијем се ореолу људи диве. Како сам срећна због тога!

- Бако, треба да купим „најке“. Моје другарице имају скупе патике. А ја?

Колико ћеш пара добити на том гостовању?

Ћути, дете, не знам.

Биле су то лепе књижевне вечери. По завршетку ишли смо у неки хотел или ресторан. Јело се и пило шта ко хоће. Како се тад живело? А била сам и млада. Младима је леп цео свет. Кад смо полазили кући, потписивали смо уговоре за добар хонорар. Враћали смо се весели.

А сада, након књижевне вечери, најчешће право у кола па у Београд. Грицкам успут коцке шећера јер ми често опадне притисак. И пијем воду коју у пластичној бочици носим у ташни. У својој старој похабаној ташни коју обично заклањам ешарпом. По некад нас, ипак, зову на вечеру, али хонорара најчешће нема.

Управник Библиотеке, у којој гостујем, није могао да плаћа књижевни критичара из Београда који би представио моје дело, те су (за мале паре) нашли неког професора - критичара из овдашње Гимназије који ме толико хвали да ме просто срамота. Боже, дође ми да се насмејем!

Овај професор не мисли да престане. Замориће публику. Најгоре је кад неко нема мере.

М. А. гледала сам у једној ТВ емисији. Освојила ме изјавом да су, у овим тешким годинама, и она и њена породица успели да преживе захваљујући томе што је продавала вредне уметничке слике.

- Боже, - мислила сам - сви смо је знали још из читанки. Она је била скоро институција. Каква су то времена?! Сетила сам се Дучићевих речи: „Диван је случај што су антички Грци себе сматрали изабраним народом не зато што су били најјачи него што су били најпросвећенији.“

- Шта ми то радимо?

У сали је постајало све загушљивије. Песникиња извади из ташне своју лепезу и покуша мало да се расхлади. За тренутак лепеза је расположи. Шпанија је једна од земаља које су је силно привлачиле. Да ли због Лорке? Ту лепезу купила је од једне Циганке недалеко од песникове родне куће. „Гранада! Гранада!“ – бубњало јој је у ушима. Тореадор излази пред публику. Сви аплаудирају. У ушима М. А. хиљаду бубњева. – Шта је ово са мном? – мисли.

Професор коначно завршава излагање. Водитељка, млада и лепа девојка, пита да ли неко жели да постави питање песникињи. И не сачекавши да се неко јави, саопштава да је књижевно вече завршено и захваљује песникињи и професору – критичару. Моли песникињу да прими дар – знак пажње Библиотеке.

Публика, од којих су многи већ устали, окреће се ка „дну“ сале одакле иде девојка носећи „дар“ у руци.

- Нешто велико – мисли песникиња која није понела наочари за даљину.

- Шта би то могло бити? У једној фабрици су јој дали пакет са уљем. Како се обрадовала!

Публика аплаудира! – Какав диван поклон! – каже дама из првог реда свом пратиоцу, вероватно, мужу. - Да, да! – одговара он.

М. А. јаше на белом коњу. На белом коњу улази у град. Како сам била млада тада!

„Како је дивна младост – пуна одушевљења и полета!“ То је рекао онај познати Медичи. Боже, почела сам и да заборављам. Да ли је то био Козимо Медичи? Није важно! Ти Медичи су били мецене. Окупљали су око себе, сликаре, вајаре, уопште уметнике. Давали им новац да стварају. Колико је уметничких дела тада настало?! И то врхунских! Зар данас „ти Медичији“ не схватају да се не може без уметности? Зар су „Медичији“ данас гори од оних у средњем веку?

Девојка се приближава споро као да мили. Поклон држи у десној руци у висини груди и придржава га левом.

Песникиња клону у фотељу уз крик. Девојка испусти корпу са цвећем, такође, уз крик.

- Воде! – повика професор критичар. - Песникиња се оневестила.

Водитељка дограби лепезу из гошћине руке и стаде да је хлади махањем.

Цвећарка Зага се ухвати рукама за главу. – Читаво пре подне сам правила овај цветни аранжман.

Дама из првог реда, њен муж и други посетиоци почеше да скупљају цвеће које се расуло по поду. Корпица се при паду улубила и деловала је некако тужно.

- Шта ће ми цвеће? – прво што је помислила кад је дошла себи песникиња. И где да ставим толику корпу?

- *Од цвећа се не живи – рећи ће унука. Као и од твојих песама, бако.*
- *Ипак песме су мој живот – одговориће јој.*
- *И никад их се нећу одрећи.*

Петар Рајин ВАСИЋ

ДИПЛОМЕ

У Малом Брку, новонасталој животињској заједници, на обали велике ријеке, животиње су, послије страшне катастрофе, у борби за опстанак, почеле, богме, да се довијају на разне начине. Неко из свињске заједнице је међу првим успио да поткупи важног професора из удаљене веће џунгле, која се налазила преко двије ријеке. Њему је професор помогао у сакупљању грађе на брзину за „дјело“ које ће му помоћи да стекне академско звање из важне области – мешетарења. Начуо је да је то звање нужно потребно резервату Мали Брк, док је још у развоју. Заправо, тај прасац, осим природног дара за муљање, није имао знања да би га укључили у важне управне послове у резервату. Само то га је привлачило. Сад му се веома допало да буде менаџер за све. Био је увјерен да је рођен управо за то. Када је сазнао да се то тражи, потрудио се да обезбиједи диплому и, ето, успио. Сад је имао папир, доказ као да нешто зна, па је постао баш важан, иако онако малешан. Сад га подржава и понеки већи, па и највећи вођа из окружења. Он претендује и на високо мјесто у главној хијерархији, не само у резервату него и горе, у борду власти. Обећано му је да ће ускоро добити и министарско мјесто. При том неће он сасвим отићи из резервата. Биће ту, оставиће јаку везу и могућност повратка. Па ту му је база. А умио је лијепо да лаже, Боже драги, обећања је обилато расипао. Чак је једној крмачи, док јој се удварао, обећао за послити сина, па на то послије сасвим заборавио. Можда то и није заборав, јер прасе је имало праву (државну) диплому, па и знање а то се у резервату није тражило. Потом је у свим овдашњим животињским заједницама у Малом Брку настала својеврсна утакмица: ко ће на бољи начин, што прије, прибавити што потребнију и што „јачу“ диплому за себе или за свој подмладак. Није се много обзирало на то колико ће коштати тако важан папир, јер, боже мој, ваља се убацити у буџет резервата, а послије ће се уложено само враћа-

ти сваког мјесеца. Само још нешто да кажемо о амбијенту у коме се све то одвија. Животиње у резервату су након одласка првог глобалистичког владара, Лава Билија, за чије вријеме и нису баш могли да тако кратким путем рјешавају та крупнија лична питања, природно подијелене у три основне скупине, веома брзо су се подијелиле и унутар тих основних скупина. У свакој од њих настале су најмање по још двије групе са мање-више различитим партијским програмима. Углавном у свим тим програмима на првом мјесту је било „зацртано“ ширење страха од других животињских врста и њихових чопора. У природи је то свих животињских група настањених у овом резервату. Истина, има понешто и мањих врста које немају свој политички или партијски идентитет, а не прозивају их ни по природној припадности. Оне су се приклониле већим које су им, по њиховом избору, ближе. Можда је те нове подјеле међу нашим животињама помогао насљедник Лава Билија, њемачки овчар Ези, који је краће вријеме управљао резерватом и омогућавао слободу размјене „свих“ информација, послова „испод жита“ и фаворизацију крупнијих звјерки са стране. Дужни смо читаоцима напоменути да су ови велики шефови као што су лав Били и овчар Ези, па и њихови насљедници, у резервату постављени од много веће, а врло моћне дунгле, заинтересоване, из неког свог разлога, за ову малу животињску заједницу. Уз њихову подршку животиње су приморане да овдје живе у заједници и по посебном устројству. Нису се много ни опирале. Било је важно само да су мирне и да их крволочне звијери из супротних скупина не нападају. Тражили су равноправан третман. Прије свега, да се обезбиједи да свака скупина буде равноправно заступљена, ако не одмах онда код наредне смјене. Али да то буде по неком магичном броју $4 - 4 - 2$. Имају они и заједнички парламент и на челу, тобоже, главног старјешину, кога, након договореног периода, замјењује неко из друге скупине. За њихов избор питају се Били, Ези или неки нови газда, а располагају и својим буџетом. Наравно, опет, договорно, равноправно, у омјеру за сваку скупину, „да буду и овце на броју и вуци сити“. Тај буџет тако омогућује да се у животињску администрацију угура што већи број дјелатника, јер свака скупина и свака политичка опција мора добити своје мјесто према својој снази. Тијесне су радне собе, али се увијек може убацити бар по још једна столица. Кад су све столице заузете, може се бити и на терену. Са новостеченим дипломама попунише се мјеста у администрацији и образовању. Ту

је, брате, најмања штета ако се и погријеши. Својствено интернету па и традицији свих ових животињских врста, на васпитање подмлатка није се никада обраћала нарочита пажња. Важи она: „Мораће научити да нешто ради, а Бог ће га усмјерити како треба. Што се морам баш ја за то бринути?“ И подмлатка је све мање. Нема више да неко каже: – Хоћеш да ти једно уватим? Још је лакше у администрацији. Нема те грешке која се не може политички исправити, а гдје зашне не подмазати да не шркипи. Друга је ствар код здравља животиња и у финансијама, тамошње грешке се тешко или никако не исправљају. Зато у тим и неким другим важним пословима није примијећено овакво прибављање диплома. У области образовања појединци се нису задовољили само академском дипломом купили су чак научно звање. Они су отишли предалеко. Мисле: – Могу сутра бити чак и академик. Еј! По угледу на њих, животиње из свих скупина, борећи се за голу егзистенцију, тражећи себи или својим потомцима боље услове за живот, продавали су дијелове своје имовине да би краћим путем себи или насљедницима обезбиједили рад на боље плаћеном мјесту. То су чинили највише волови из плодних мјеста свих врста и скупина. Само су краве остајале досљедне себи – стрпљиво су радиле и дозвољавале да их ови с купљеним дипломама неометано музу.

Боривоје СИМИЋ

ГОСПОН ВЛАДО

Епадам у оне који спавају на пола ока када морају да се рано пробуде.

Никад ми не треба сат, уграђен је у глави.

Нервоза или неки запис који се уреже, шта ли већ, учини своје. Кад дође вријеме устајања унутарњи аларм опомене - дижи се.

Тог љета, без обзира на то кад бих починуо, будио сам се око три. Наравно, ако бесаницу није стварала или сан прекидала тутњава детонација. Будио ме је, заправо подсећао да је вријеме да идемо – комшија Владо.

Тиха два звука клап-клап ноктима кажипрста и средњег прста на вратима, тиха какав је и он сам, била су довољна да ме тргну.

Није ми требало да открмељам, нити да неколико тренутака пресједим на ивици кревета, још мање да се истежем или полуснен базам у тами до купатила. Ратна дисциплина чинила је да сам увијек приправан на покрет.

Брзо бих ускочио у панталоне, преко главе набацио избједјелу жуту поло мајицу, мој ратни талисман, покупио два празна канистера поред врата и већ сам, чио у то глухо доба ноћи, био на ходнику...

Испред сусједних врата дочекало би ме измучено Владино лице, сухоњаво, са опуштеним образима, прошарано црвеним пјегама неубичајеним за људе нашег поднебља. Лице које исијава борбу, али и одаје достојанство. И, у супротности са њим, мирни и помало одсутни поглед.

Гледале су те споре, плаве очи у мене са обазривошћу и чини ми се дубоким промишљањем. Биле су то очи које све брижљиво процјењују, свему дају важност.

Госпон са црним шеширом обрубљеном свиленом браонастом траком, сивим пругастим прслуком од одијела, бијелом кошуљом

и сивим панталонама на пеглу дјеловао је као прилика из другог времена. Фигура сишла са слика из музејских збирки или искочила из старог филма. И у ратни одлазак по воду ишао је као господин.

Уз Владу, нужност преживљавања на коју је ратна невоља натјерала добијала је другачију димензију, постајала је готово свечани чин.

Владу сам упознао у рату. Посредовањем радног колеге купио сам од њега гитару. Непредвидиви путеви ратни удесили су да ћемо годину касније постати комшије.

Продао ми је очувану гитару са китњастим златним натписом Адриа за шаку безвриједних ратних пара. Требало се, како знаш и умијеш, дочепати новца и горива за увијек празан стомак. Могао је се одрећи јер је имао још једну, бољу.

У ријетким тренуцима скинуо би пажљиво са зида ту своју црну гитару са бијелим обрубом, привио је необично високо, готово уз прса, и засвирао. Далматинске и староградске.

Свирка је била онаква каква је била и цијела његова појава. Прстима је пребирао тихо, прорачунато, чини се увијек са неком задршком. Као да је и слушаоцу даривао секвенце у којима може размишљати, пропитивати оно што му улази у ухо а да му мелодија ипак не измакне.

Имао је необичан стил, хватао је само терце, гдјекад непотпуне, јер његови крупни прсти крути усљед дугог несвирања нису били брзи. Али, иако је дјеловало као да ће сваки тренутак застати и можда гитару одбацити и рећи није ово више за мене, мелодијску нит није губио. Било је у његовом свирању напора, али га је ипак било мило слушати.

Поготово кад би тонове сјетних мелодија удружио са својим промуклим гласом, који је личио на глас клапског пјевача. Сериозног, али малаксалог.

Слутио сам у том музицирању трепераву тугу коју скрива у себи.

Нисам сигуран али сам претпостављао да његова тиха патња има неку везу са супругом, која је, само то сам знао, умрла непосредно прије рата.

Рекао ми је једном да никада не свира када је сам и своју слабост одао истог трена уставши да обави неки посао у кухињи, тек толико да би духа у боци који је, чини се пошао да изађе, задржао и даље унутра.

Шта ли је у њему тињало и шта је скривала пустара троипособног стана у којој је од свега највише било зидова, остало ми је недокучиво.

Шутке, као да смо у каквој мисији, обазриво савладавајући таму ходника Владо и ја би се спуштали низ степенице и у тишини спарне љетне ноћи пратили свјетлуцање бијелих посуда испред нас. Ишли смо по литре драгоцјене течности која ће током наредног дана, иако штедљиво трошена, исцурити за најнужније потребе – за дневну хигијену, справљање хране, заливање WC шоље, понекад и за цијели програм купања уз, да се не би расипало, неизбјежно полијевање из лончића. Готово редовно би се се ноћу око три, јер тада је најсигурније и најмања је гужва, придруживали људима који су се, као да иду на вјерски обред, груписали пред чесмом у дворишту рушевне куће на брдашцету неколико стотина метара удаљеном од главне градске улице.

Уз Владу осјећао сам се заштитнички док смо чекали у реду који би се понекад знао отегнути низ цијелу уску стрму улицицу омеђену редовима нашибицаних кућа. Реду у којем се ту и тамо чуло шапутање људи и понеко лупкање канистера, буради и галона, често сузбијано ушуткивањем других. Муклу работу реметили су углавном они који су имали по неколико судова везаних конопом или каишем и дуже су се задржавали на чесми да их напуне. По воду су често долазиле и читаве породице, па би њихово дуго точење наишло на приговарање нестрпљивих чекача. Знало се догодити да се потихо гунђање расплине и у гласну свађу.

Иако ни ријечи нисмо прозборили, Владина присутност била је довољна да се на овом задатаку осјећам спокојно.

Чини ми се да смо и у том ћутању разговарали, размјењивале су поруке наше двије присутности. Потврду је давао понеки мали гест, као што је то био знак руком којим ме пушта испред себе да први наточим. Или размјена погледа који су били спонтани коментар живог догађања у реду.

Саосјаћност с којом смо носили воду, док смо се руку отежалих од терета враћали, била је довољна да ову ноћну операцију доживљавам неоптерећено.

У рату је све подношљивије ако се дијели са другима. Самоћа је тешка, често и кобна.

Враћајући се низ брдо, вјерујем, обојица смо исто мислили

посматрајући таписерију од обриса зграда у тамом опхрваном граду, граду који је наизглед без живота, али заправо граду који само плитко дише и који се сабласно притајио у тами.

Данас када ме на улазу у зграду пресијече осмртница на којој још издалека препознах познати шешир, осјетих велику тугу.

Прво чега се сјетих јесте та нит која нас је везивала, зближеност којом смо укроћивали ратне недаће.

Рат је показао да смо блиски, али мир нас је удаљио на уљудну раздаљину редовног поздрављања, успутног комшијског разговора на ходнику или расправе око неке заједничке стамбене или комуналне бриге.

Осаме које смо некад разбијали вратиле су се у своје оклопе.

Позиви “наврати да посједимо”, “дођи, имам нових филмова”, остали су као самопријекорни подсјетници да сам се олако удаљио од тих смјерних очију које су ме, то добро знам, гледале очински. Као да их и сада видим, обраћале су ми се тугаљивом мимиком.

Неки људи заслужују да имају боље мјесто у нашим животима него што смо им ми спремни дати. Постанемо свјесни када их изгубимо.

Данас кад се у ходнику зачуше повици носача и трење намјештаја о зидове спознах, оно чега сам, вјерујем, требао бити свјестан раније.

Иза напола отворених врата промоли главу средњовечна мршава женица пиргава лица, засуканих рукава са детерцентом и крпом у рукама. Појави се као да је чекала да ја изађем.

- Ја сам Владина кћерка, нисмо били у добрим односима, - рече истовремено се представљајући и дајући објашњење којим предупреди моју очекивану зачудност. Родбинске знакове одмах сам препознао - у њеним плавим пропитивачким очима видио сам Владине, у промишљеном дубоком погледу Владин поглед.

Постадох свјестан да Владина тјескоба има извор у породичним неспоразумима и да је то било оно што га је изједало.

Сватих да сам у појединим тренуцима био тиха Владина чежња и да је, хтијући дружење са мном, желио наћи надомјестак за породичну пустош, утопити самоћу и тугу.

Као и у свему, и у томе је показивао стидљиву, али и горду, господску суздржаност. Сад ми је још жаливије што сам то себично игнорисао.

Док радници износе пакет из којег вири црни врат гитаре, из пространог стана са чамотињом одлази и ганутљива, мила музика.

Остаје сјећање на господна Владу и на непоновљиво ратно искуство.

Тања ДРАГИЋ

КРАСОТИЦА ЛИПА

Пи још стојиш поносно на истом мјесту гдје смо те оставили прије нешто више од три деценије.

Чуваш све нас од заборава, као што си чувала дјечије тајне, слушајући разговоре сестрица близнакиња, једнако се дивећи гугутању умилног, мирног дјечака, коме су се секе неизмјерно радовале.

Не даш подивљалом шипражју да пређе наш кућни праг, обазирући се около са жељом да туда затутње добро познати кораци и да поново одзвања дјечија граја и смијех, док малене руке грле твоје стабло.

Надаш се да ћеш видјети та позната лица и силуете људских фигура које је већ давно одвезао експресни воз рата.

Шириш и скупљаш своја крила од прољећа до јесени, док студен не оголи твоје срцолике листове, а онда у љето опет се зелениш обучена у ново рухо.

Питаш се куда ли су то сви отишли, заправо тако изненада нестали и зашто се нису чак ни поздравили са тобом.

Понекад мислиш да су те оставили саму и отишли на неко боље мјесто, а онда, сјећајући се свих тих свакодневних радосних сусрета, нежелеш да вјерујеш да је то могуће.

Док се смјењују годишња доба и пејзаж око тебе мијења боје, ти пркосно растеш и дижеш се према пространом, плавом небу, не обазирући се на немилу околину.

Некада си извиривала иза зидова наше велике, лијепе куће.. Са растом дјечице расле су и твоје гране, а сада, тако разграната, красиш простор који подивљала природа прождире, чувајући понеку циглу и два стуба која једино остадоше од некадашњег велелепног здања. Не, нисмо те заборавили красотице наша, памтим те посађену поред наше куће откако знам за своје постојање, сестрине и

моје несигурне кораке које правимо придржавајући се за твој труп. Још увијек нас видим како сједимо за столом у хладу под твојим заобљеним деблом, док се вјeverица Мица пентра по твојим крошњама и истом таквом муњевитом брзином спушта се са грана како би својим шапицама шчепала из чиније још који свјежи краставац. Свакодневно си нас испраћала на путу до школе, њишући својим гранама, док смо сестра и ја узвраћале на то махањем, а онда једва чекале да, враћајући се из школе, дотрчимо до тебе како би ти са узбуђењем препричавале догодовштине. Ти си нам била пријатељ, дадиља и породица, док су родитељи били на послу, а нас двије врло често саме, чувајући једна другу. Открићу ти тајну, да је једна од дјевојчица, близнакиња причалица, написала пером душе причу о теби и огњишту. Усамљена, драга Липо, ти ћеш бити наша спона одавде, од Семберије до подмајевичког села, наш чувар, вјерни пријатељ и свједок, заувјек ћеш остати наш бастионик, баш ту, на нашем кућном прагу.

Андреј ПЛАТОНОВ

СКРИВЕНИ ЧОВЈЕК
(одломак)

Фома Пухов није био осјећајан човјек: на мртвачком сандуку своје жене је резао кувану kobасицу, огладњевши због одсутности домаћице.

– Природа тражи своје! – закључио је Пухов по том питању.

Након сахране Пухов је легао да спава јер се силно уморио и намучио. Пробудивши се, зажелио се кваса, но сав су квас попили за вријеме женине болести – и сад није било онога ко би се бринуо о намирницама. Тада је Пухов запалио цигарету – како би елиминисао жеђ. Није је успио ни попуштити, а неко му је громко залупао на врата беспоговорном руком.

– Ко је? – повикао је Пухов, изваливши се како би се још једном протегнуо. – Ни туговати ми не дају, гадови!

Ипак је отворио врата: можда је човјек дошао послом. Ушао је чувар из канцеларије прометника.

– Фома Јегорич, путни налог! Потпишите се овдје! Опет је мећава, возови ће стати.

Потписавши се, Фома Јегорич је погледао кроз прозор: заиста, почињала је мећава и вјетар је већ звиждао над пећним преклопком. Чувар је отишао, а Фома Јегорич се растужио ослушкујући свирепу вијавицу – и од тога што му је недостајала жена и што се осјећао као да је лишен дома.

– Све се одвија по законима природе – увјеравао је самога себе и мало се смирио.

Но вијавица се гадно вртјела над самом Пуховљевом главом, у вјечном димњаку и зато би волио имати некога уза се, ма и не била жена, али берем неко живо биће.

Према путном налогу, на станици је требао бити у шесна-

ест сати, а сад је дванаест, још може спавати, што је Фома Јегорич и учинио, не обраћајући пажњу на пој вијавице над преклопком.

Клонувши и презнојивши се, Пухов се једва пробудио. Нехотице је повикао по старој свјесности:

– Глаша! – позвао је жену; но дрвена кућица је трпјела ударе сњежног ваздуха и цијела пиштала. Двије собе су биле потпуно празне и нико није чуо ријечи Фоме Јегорича. А бивало је некада да се одазивала саосјећајна супруга:

– Треба ти нешто, Фомушка?

– Ма ништа – одговорио би Фома Јегорич – то сам те ја тек тако звао да видим јеси ли жива!

А сад никаквог одговора и саосјећања – е, то су ти закони природе!

– Да сам своју стару послао на генерални поправак, жива би била, но средстава није било и лоше се хранила! – рекао је у себи Пухов, везујући аустријске ципеле

– Макар да неки аутомат измисле, дојадило ми је више радити! – расуђивао је Фома Јегорович, пакујући храну у кесу – хљеб и крупу од проса.

У дворишту га је дочекао удар снијега у лице и хучање олује.

– Гадура проклета! – рекао је Пухов гласно и у сусрет помјерајућем простору, именујући сву природу.

Пролазећи пустим предграђем покрај станице, Пухов је раздражено гунђао – не од љутње, него од туге и још нечега, али чега – то није наглас рекао.

На станици је већ стајала под паром тешка, моћна локомотива с прикопчаним вагоном, ралицом. На њему је било написано: „Систем инжењера Е. Бурковског“.

„Ко је тај Бурковски, гдје ли је сад и је ли жив? Ко га зна!“, с тугом је помислио Пухов, и одмах зажелио да види тог Бурковског.

Пухову је пришао шеф секције одржавања пруге:

– Читај, Пухов, потписуј и путуј! – дао му је налог:

„Наређује се да се пут од Козлова до Лиског непрекидно одржава чистим од снијега, и за то нека се ангажују све исправне ралице. Након задовољења потреба војних возова све локомотиве поставити за вучу ралица. У екстремним случајевима покренути

за исту вучу дежурне станичне локомотиве. При силним међавама испред сваке војне композиције мора стално радити ралица, да се не би ни на тренутак прекинуло кретање и да не би била ослабљена бојна способност Црвене армије.

Пред. Глав. рев. комитета Ју. – Ист. ж. Рудин.

Комесар промета Југ. – Ист. ж. Дубанин“.

Пухов се потписао – тих година само пробај не потписати се!

– Опет седмица неспавања! – рекао је машиновођа, такође се потписавши.

– Опет! – рекао је Пухов, осјећајући чудно задовољство од предстојећег тешког неспокојства: сав је живот некако непримјетнији и бржи.

Шеф секције одржавања пруге, инжењер и горд човјек, стрпљиво је слушао међаву и гледао поврх локомотиве некаквим одсутним погледом. Двапут су га постављали пред зид, брзо је посиједио и свему се потчињавао, не жалећи се и не приговарајући. Но зато је заувјек заћутао и говорио само наређења.

Изашао је дежурни, уручио шефу секције путни налог и пожелио му сретан пут.

– До Графске нема стајања! – рекао је шеф секције машиновођи. – Четрдесет врста¹! Имате ли доста воде, ако се ложи све вријеме?

– Доста – одговори машиновођа. – Воде је много и сва неће испарити!

Тада су шеф и Пухов ушли у ралицу. Ондје су већ лежала осморица радника и ложили гвоздену пећ државним дрвима, отворивши прозор ради свјежега ваздуха.

– Опет су засмрдјели, ђаволи! – осјетио је и досјетио се Пухов. – А тек су стигли и, вјероватно, нису јели масну храну! Ех, буквани!

Шеф секције је сјео на округлу столицу уз избочен прозор, откуда је управљао цијелим радом локомотиве и ралице, а Пухов је стао уз балансер.

Радници су такође стали на своја мјеста, уз веће полуге, посредством којих се преко балансера брзо пребацивао терет – и балансер је сад дизао, сад спуштао штит за одбацивање снијега.

¹ Стара руска мјера за дужину – 1,067 m.

Мећава је вила упорно и равно, са залихом огромног напона, негдје у степама југоистока.

У вагону је било прљаво, но топло и некако се ту човјек осјећао усамљено. Кровови станице су грмјели лимом од удара вјетром, а понекад се то шкргутање лима мијешало с далеким артиљеријским плотуном.

Фронт се налазио шездесет врста даље. Бијели су све вријеме држали пруге, склањајући се у вагонима и станичним здањима, исцрпивши се у сњежној степи на мршавим коњима. Но Бијеле су тјерали оклопни возови Црвених, посипајући снијег оловом из дотрајалих пушкомитраљеза. Ноћима су – ћутке, без свјетла, тихим ходом, пролазили оклопни возови, посматрајући тамне просторе и провјеравајући локомотивом исправност пруге. Ноћу ништа није препознатљиво; махне издалека возу неко ниско степско дрво – и њега оборе рафалом пушкомитраљеза: не мичи се узалуд!

– Готово? – упитао је шеф секције и погледао Пухова.

– Готово! – одговорио је Пухов и ухватио објема рукама полуге.

Шеф секције је повукао уже локомотиве и она је запјевала као њежни пароброд, и грубо повукла ралицу.

Отишавши са станичних колосијека, шеф секције је једном руком оштро и кратко повукао за уже локомотивине сирене, а другом је махнуо Пухову. То је значило: рад!

Локомотива је писнула, машиновођа је пустио сву пару, а Пухов је помакнуо обје полуге, спуштајући штит с ножевима и одвијајући крила.

Сад је ралица смањила брзину и почела улазити у снијег, прилијепивши се шинама, као магнетима.

Шеф секције је још једном повукао уже на локомотиви, што је значило – повећати брзину! Но локомотива је сва дрхтала од пренапрегнутости и шиштала тако да је из димњака излетио жар. Точкови су јој се окретали на празно у снијегу, као у тврдом тлу, а куглични лежаји су се гријали од честих обртаја и лошег уља и ложач се сав презнојио од ложења, без обзира на то што је појурио за дрвима на вагон с горивом, гдје га је ухватио вјетар на минус двадесет.

Ралица и локомотива су доспјели у дубоки сњежни превој. Само је шеф секције ћутао – њему је било свеједно. Остали људи у локомотиви и на ралици грубо су се изражавали на некаквом свом језику, одмах откривајући искрене мисли.

– Мало је паре! Прожарај пећ и пусти пару да би баланец загрмио, онда ћемо ухватити брзину!

– Пушите! – повикао је радницима Пухов, досјетивши се шта се догађа у локомотиви.

Шеф секције је такође извадио табакеру и насуо у комадић новине зелене, непрочишћене махорке.

На међаву су давно привикли као на нормални зрак. Попушивши, Пухов је изашао из вагона и ту установио хучање олује, злобу хладноће и паљбу сувог снијега.

– Гадови! – рекао је Пухов, једва се справљајући с тим што му је било нужно.

Наједном је бијесно рикнуо балансер локомотиве, испуштајући сувишну пару. Пухов је ускочио у вагон и локомотива је извукла ралицу из сњежних наноса, окрећући на мјесту точковима тако да су се варнице искакале из шина. Пухов је чак видио како је покуљала вода из димњака локомотиве због пуно пуштене паре, и похвалио је машиновођу због одважности:

– Добар је момак у нас у локомотиви!

– А? – упитао је стари радник Шугајев.

– Зашто „а“? – узвратио је Пухов. – Шта ти значи то „а“?

Ми се мучимо, а ти разговараш!

Шугајев је зато заћутао.

Локомотива је забрујила два пута, а шеф секције је повикао:

– Престани с послом!

Пухов је повукао полугу и подигао штит.

Прилазили су прелазу, гдје су се шине укрштале. Таква мјеста су пролазили не радећи: штит ралице је резао снијег ниже главе шина и није могао радити када је нешто било крај шина – тада би се ралица преврнула.

Прошавши прелаз, ралица је појурила отвореном степом. Квалитетно изграђена пруга је била прекривена снијегом. Пухов се увијек чудило том простору. Он га је увијек смиривао кад би се мучио и увеличавао му радост ако ју је било мало.

Тако и сад – погледао је кроз запарен прозор: ништа није било видно, али је било пријатно.

Ралица је, имајући чврсте опруге, грмјела је као запрега по

неравном путу и, захвативши снијег попут неког облака, бацала га је здесна као откос, подрхтавајући истуреним крилом. То крило је било назначено да баца снијег на страну – то је и чинило.

У Графској су начинили дужу паузу. Локомотива је примала воду, помоћник машиновође је чистио димњак, пећ и другу апаратуру за ложење.

Промрзли машиновођа ништа није радио, само је грдио такав живот. Из штаба некога морнарског вода, стајавшег у Графској, донијели су му шпирит и Пухов га је добио, а шеф секције је одбио.

– Пиј, инжењеру – предложио му је главни морнар.

– Захваљујем покорно. Ја ништа не пијем – одбио је инжењер.

– Како хоћеш! – рекао је морнар. – А попијеш ли – угријаћеш се! Хоћеш да ти донесем рибе?

Инжењер је опет одбио из непознатог разлога.

– Ех ти, увели! – рекао је тада увријеђени морнар. – Ми теби од срца дајемо – нама није жао – а ти нећеш! Једи, молим те!

Машиновођа и Пухов су све упорно пили и жвакали, смијешећи се на рачун шефа.

– Пусти га! – одреза други морнар. – Он би јео, али неће из принципа!

Шеф секције је ћутао. Он заиста није хтио јести. Прије мјесец дана се вратио са службеног пута код Царицина, гдје је пустио у рад поправљени мост. Луче је добио депешу да се мост срушио под војним возом: поправка моста је протекао на брзину, невалификовани радници су немарно стављали закивке и носачи моста су попустили под тежином мало натовареног воза.

Прије два дана почела је истрага у вези пада моста, и код куће шефа секције је лежао позив од ислѣдника жељезничког Ревтрибунала². Назначен на ванредно путовање инжењер није могао поћи у Ревтрибунал, но имао је то на уму. Зато се њему није ни пило ни јело. Али није се ни бојао, мучен непрекидном равнодушношћу. Он је осјећао да равнодушност може бити страшнија од бојажљивости – она црпи из човјека душу, као што вода испари на ватри, и када само погледаш остане од срца само суво мјесто; када човјека и свакодневно поставе уза зид – он не би замолио ни попушити: посљедње задовољство кажњенога.

² Револуционарни суд.

– Куда сад идете? – упитао је Пухова главни морнар.

– Морамо у Грјазе!

– Тачно: код Усмана су у снијегу запали два ешалона и оклопни воз! – сјетио се морнар. – Кажу да су козаци заузели Давидовку, а муниција је иза Козлова у смету!

– Рашчистићемо, ми режемо челик, а снијег је мачји кашаљ! – увјерено је сматрао Пухов, журно испијајући задње капи шпирита да не би нешто пропало у такво вријеме.

Кренули су у Грјазе. Неки старац их је замолио да би путовао с њима. Чини се да је ишао од сина у Лисцима – ко га зна!

Пошли су. Загрмио је балансер, одбацујући штит сад доље, сад горе, загунђали су радници који нису добили морнарску масну рибу.

– Сад бих јео и укисељене јабуке! – рекао је Пухов док је ралица јурила пуном брзином. – Ух, појео бих цијелу канту!

– А ја бих јео харинге! – добацио је старац-путник. – Људи говоре да у Астрахану гњију милиони пудова³ харинги, само нема пута до тамо!

– Тебе смо узели, ћути и сједи! – строго га је упозорио Пухов. – Харинге би он јео! Као да их без њега нема ко да једе!

– А ја сам – убацио се у разговор Пуховљев помоћник, бравар Зворични – био на свадби у Усманима и цијелог сам пијетла појео, био је мастан ко сам ђаво!

– А колико је пијетлова било на столу? – упитао је Пухов, осјећајући укус тог пијетла.

– Био је један, тешко је сад наћи пијетла!

– И тебе нису истјерали са свадбе? – добацио је Пухов, пожељевши да јесу.

– Не, ја сам рано отишао. Устао сам од стола, као идем у двориште, сељаци често иду, и отишао.

– А теби, стари, није вријеме изаћи, твоје село се још не види? – упитао је Пухов путника. – Гледај да се не разбрбљаш и прођеш га!

Старац је поскочио прозору, пухнуо на стакло и протро га.

– Мјеста као да су ми позната, као да су Хамовска насеља на узвишици.

³ 1 пуд је 16 kg.

– Ако су Хамовска насеља, ти си стигао – рекао је оба-
вијештени Пухов. – Силази док се успињемо!

Старац се узвртио с упртњачом и покорно рекао:

– Воз брзо жури, ваздух зуји, гадно ћу се ударити, господи-
не машиновођо! Можда успорите на кратко да искочим.

– Можеш мислити! – наљутио се Пухов. – Успорити му
државну машину у ратно вријеме! Сад до самих Грјаза неће бити
стајања!

Старац је ћутао, а потом упитао нарочито покорним гласом:

– Рекли су да су кочнице сад силне – могу кочити при сва-
кој брзини!

– Силази, силази, стари! – љутио се Пухов. – Зар њему да
кочим у брзини! Не скачеш у камену гору него у снијег! Биће ти
меко, само мало полежиш и кренеш!

Старац је изашао на платформу, погледао уже на упртњачи
– не због провјере, наравно, него да би добио на времену, да би се
прибрао, а потом је нестао – мора да се угрувао.

У Грјазима је ралица добила наредбу – повести за собом
оклопни воз и воз наркома⁴, пробивајући траншу кроз сњежне на-
носе до Лиског.

Ралици су дали двојну вучу: другу локомотиву уступио је
воз наркома – велику мирну машину путиловске творнице⁵.

Тешки бојни воз наркома увијек је ишао с двије најбоље
локомотиве.

Но и двије локомотиве су сад биле беспомоћне од снијега,
зато што је снијег гори од пијеска. Зато нису локомотиве биле фор-
сиране те немирне и сњежне зиме, него ралице. И то што је Бијеле
тукла артиљерија оклопних возова под Давидовкој и Лиском, дого-
дило се зато што су бригаде у локомотивама и ралицама склањале
сметове, не спавајући седмицама и хранећи се сувом кашом.

Фома Јегорич Пухов, на примјер, одмах је почео такву дје-
латност да сматра нечим уобичајеним и само се бојао да не иш-
чезне махорка са црне берзе; зато ју је код куће имао цијели пуд,
провјеривши тежину на кантару.

⁴ *Скр.* Народни комесаријат.

⁵ Фабрика машина, добила назив по инжењеру Путилову.

Не дошавши до постаје Колодеза, ралица је стала: двије јаке локомотиве, које су је вукле као плуг, улетјеле су у смет и зариле се до димњака.

Машиновођа-Петрограђанин је с воза наркома, возивши главну локомотиву, био избачен са сједишта на вагон за гориво од удара локомотиве у снијег у тренутној станици. А његова је локомотива, не предајући се, продужила окретати точкове на мјесту, дрхтећи од свирепе безизлазне снаге, јаросно прешајући грудима брда снијега испред себе.

Машиновођа је скочио у снијег, ваљајући се у њему окрвављене главе и мрмљајући нечувене псовке.

Њему је пришао Пухов с четири властита зуба у шаци – он је лупио вилицом о полугу и извадио из уста ослабљене сувишне зубе. У другој руци је носио упртњачу са својом храном, хљеб и просену крупу. Не гледајући лежећег машиновођу, он се загледао у своју прекрасну локомотиву, што се и даље борила у снијегу.

– Добро вуче ова машина!

Потом је довикнуо помоћнику:

– Затвори пару, мрцино, поломићеш ручице!

Из локомотиве нико није одговорио.

Спустивши храну у снијег и бацивши зубе, Пухов се сам попео у локомотиву да би затворио регулатор и сифон.

У кабини је лежао мртви помоћник. Одбацило га је главом на шиљак за центраирање, и пробио му је бакар лобању која се раширила – тако је он висио и умро, полијевајући крвљу мазут на поду. Помоћник је стајао на кољенима, раширивши модре беспомоћне руке и с главом прицијепљеном шиљку.

„Како се, будала, набио на шиљак? И то право у тјеме!“, установио је Пухов.

Зауставивши побјесњелу локомотиву, Пухов је погледао њен састав и поново је помислио на помоћника:

„Штета будале, добро је држао пару!“

Манометар је сад показивао тринаест атмосфера, готово максимални притисак и то послјије десетосатног хода у дубоком снијегу!

Мећава је утихла, прелазивши у мокро падање снијега. У даљини су се димили оклопни воз и воз наркома на рашчишћеној прузи.

Пухов је сишао с локомотиве. Радници с ралице и шеф секције су ишли по снијегу ка локомотиви, упадајући до појаса.

С друге локомотиве је такође сишла бригада, повезавши разбијене главе прљавим газима.

Пухов је пришао к петроградском машиновођи. Тај је сједио у снијегу којег је стављао на окрвављену главу.

– Шта је са машином? – обратио се он Пухову. – Јеси ли затворио вентиле?

– Све је на мјесту! – одговорио је службено Пухов. – Само је твој помоћник мртав, но ја ћу теби дати Зворичног, момак је паметан, једино воли да ждере!

– Добро – рекао је машиновођа. – Стави ми хљеба на рану и стегни завојем! Ђавољу крв никако да зауставим!

Иза ралице је провирила мила и уморна коњска њушка и убрзо је локомотиви пришао козачки одред с петнаест људи.

Нико на њих није обратио пажњу.

Пухов и Зворични су јели; Зворични је савјетовао Пухову да обавезно стави зубе, само челичне и никловане, то могу урадити у вороњешким радионицама: цијелог живота их неће поломити ни најтврђом храном!

– Опет ми их могу избити! – рекао је Пухов.

– А ми теби направимо сто комада – умирио га је Зворични. – Резервне ставиш у дуванкесу као залиху.

– Добро кажеш – сагласио се Пухов, схватајући да је челик тврђи од кости и да се може направити маса зуба на фрезерној машини.

Козачки официр, видјевши спокојство радника, збуни се и повика хриплим гласом:

– Грађани радници! – рекао је официр смишљено, колуцајући полулудим очима. – У име Велике Народне Русије наређујем вам да допремите локомотиве и ралицу на станицу Подгорно. За одбијање – стријељање на мјесту!

Локомотиве су тихо шиштале. Снијег је престао падати. Дувао је топли вјетар далеког прољећа.

У машиновође се крв на глави усирила и више није текла. Он је почешао суву кору сукрвице и тешким, slabим кораком пошао до локомотиве.

– Треба насути воде и подложити дрва – машина се не смије смрзнути!

Козаци су извадили револвере и окружили мајсторе. Тада Дувов повика:

– Гадови, у механику се не разумију, а командују!

– Шта-а! – захрипи официр. – Марш у локомотиву, иначе ћеш добити метак у потиљак!

– Зашто ти мене, вражји скоте, плашиш метком?! – повика, заборављајући се, Пухов. – Ја ћу тебе лупити шрафцигером! Зар не видиш да су сјели људи да се одморе, хулигане?!

Официр је зачуо кратки глуви писак оклопног воза и окренуо се, покушаваши пуцати у Пухова.

Шеф секције је лежао на шињелу, простртом на снијегу, и о нечем мрачно размишљао, посматрајући старо, сад топлије небо.

Наједном је на локомотиви закричао неки човјек. То је, вјероватно, машиновођа скидао са шиљка свога несретног помоћника.

Козаци су сјахали с коња и ходали око локомотиве као да траже нешто изгубљено.

– На коње! – повикао је козацима официр, примијетивши оклопни воз који се појавио иза окуке. – Оставите локомотиве, почећу стријељати! – онда је пуцао у главу шефа секције. Тај се није ни макнуо, само је савио уморне ноге и окренуо се лицем од свих.

Пухов је ускочио у локомотиву и дао сиреном испрекидан знак за узбуну. Досјетљиви машиновођа је отворио вентил за пару инјектора, и цијела локомотива се обавила паром.

Козачки одред је почео насумице пуцати у раднике, но они су се склонили под локомотиве, пропадали бјежећи у сметове – и сви су остали живи.

С оклопног воза, придошлог ралици су пуцали из пољских топова и пушкомитраљеза.

Одмакавши се двадесет сажења⁶ козачки одред је почео тонуту у снијег и био је начисто погођен с оклопног воза.

Само је један коњ измакао и појурио степом, жалосно њиштећи и напрежући своје мршаво тијело.

Пухов га је дуго гледао и снуждио се од саосјећања.

⁶ Стара руска мјера, 2,13 m.

С оклопног воза су откачили локомотиву и припојили је отпозади ралици.

Кроз сат, подигавши пару, три локомотиве су савладале сњежни превој на прузи и извукле се на чисто мјесто.

Андреј Платонов (1899 – 1951) је руски и совјетски писац. Писао је прозу, драме, пјесме, сценарије и публицистику. Иако је био комуниста, његова дјела су забрањивана због колективизма и разних Стаљинових закона. Најпознатија дјела му роман *Чевенгур* те новела *Искон*, написани и објављени између 1926. и 1930. године. Урођена у антиутопијску проблематику, с једне стране, разматрају погубан утицај тоталитаристичке комунистичке идеје на развој човјека и друштва, а, с друге стране, приказују деформацију утопистичке идеје у рукама неугог, похлепног или пак слабог човјека.

Писао је о творницама, машинама и технологији, подједнако примамљиво и ужасно. Циљ му је био да преусмјери индустрију на машине, како би «човјека пренио из подручја материјалне производње у вишу сферу живота». Дакле, у Платоновој визији надолазећег «златног доба» машине су и непријатељ и спасилац. Савремене технологије, утврдио је Платонов, парадоксално (иако одјекује парадокс карактеристичан за марксизам), омогућиле би човјечанству да се «ослободи тлачења материје».

Платонов користи много хришћанске симболике, укључујући истакнути и видљив утицај широког спектра савремених и античких филозофа.

Превод са руског: Жарко МИЛЕНИЋ

Генадиј МАШКИН

БОЖЈА ВЛАСТ

Наше невоље почеле су од тога што се мој муж, бивши хорунжи* Ононског пука није одлучио да напусти родни Чиндан, да оде изван коридора, у Манџурију, као и многи други по Забајкаљу. Мој Михаил као да је разумно расуђивао: служио је код бијелих, али није окрвавио руке у прљавим пословима, совјетске власти су му опростиле. Стоке, по његовој и свекровој процјени, немају тако много, па могу било ког дана предати стадо радној задрузи, само би оставили за расплод стоке. Оно што најрјечитије говори у корист невиности је жена, која је из најсиромашнијег слоја, такорећи, сироче. Мој Миша ме волио не мање од неког ко је оженио неку имућну, али у тешким данима прогона богатих у нашој породици, и ја сам морала да платим због свог поријекла – тако смо процјенили сви заједно.

И почела је хајка на богате – ту више ником није било до пристојних анализа. Јасна ствар: у колхозној радној задрузи апетити су са сваком састанком расли, као у вучјем чопору. Одмах су зграбили старца свеakra, одвезли га у Борзју* на тарантајки*, у путу је и предао душу богу: негдје су га стражари бацили у степи, да га поједу степске лисице.

Већ смо закључили да смо избјегли судбину такве жртве, али тада је у помоћ нашим активистима дошао опуномоћеник из саме Чите*.

Њему, Комаровском Леону Самсоновичу, додијелили су нашег доратастог живахног Зарголку, узетог заједно са старцем-власником. И опуномоћеник је почео да скакуће на нашем ждрепчићу, да блиста обријаном главом по сеоским улицама, да виче на актив, који је журио за њим...

Опуномоћеник није заобишао нашу кућу, показао је на њу бичем. Двојица наоружаних сусељана ушла су у двориште, наредили Михаилу да упрегне коња и да у њиховој пратњи одјаше у Борзју.

Мој муж пољубио ме са бодљама на образима на растанку, загрлио дјецу и одвезао се из дворишта на борзјински пут, снуживши се у таљигама. Одмах сам се и ја почела спремати да идем на станицу. Али нашој кући већ је упућена комисија за раскулачивање.

Као по степском вјетру, наређено нам је да сву нашу стоку дотјерамо у једну гомилу, у заједничко стадо.

- Ево их, сва кулачка стада, другови!

Знала сам само за краве музаре, а младунчад је читаву годину била на испаши. Одмах је неочекивано двориште било пуно стоке. Али гласине су се ипак смањиле – чиндански активисти су за трен ока развукли оно што је наша велика породица стекла поште-ним жуљевима. Кад су узимали овнове, нисмо чак ни примијетили, одвели су крдо коња – ни то нисмо видјели – нико се није избрбљао, како су их украли. А свекрви су наредили да упрегне радне коње у све таљиге које имамо, да најми људе да иду по наше сијено. Све су сијено довели у комуноу. Затим су активисти с бичевима и сву стоку истјерали из дворишта, оставивши најлошију краву, а мени коња.

Кад је дошло прољеће, тај коњ је отишао од нас, према гласинама, ухватили су га у Даурији*. Узели су нам и све месо, згрнули чај, бијело брашно, рижу. Од одјеће однијели су капуте и бунде с крзном.

Затим је дошло на ред иселење из куће. Свекрви су дали земуницу и наредили јој да се пресели с млађом невјестом, А мени су, вјероватно узимајући у обзир сиротињско поријекло, рекли да нађем себи стан и да живим одвојено са својим кћеркама. Покушала сам да их замолим за радну задругу, али нису ми дозволили, посавјетовали су ме да ступим у производњу. Трећег дана након иселења, отишла сам да видим своју кућу и да сазнам ко у њој живи, али од куће су остале само пећи и димњаци – продали су је бурјатској комуни.

Могло се живјети и у земуници – не навикавати се – али моје дјевојчице су са сузама долазиле из школе: „Називају нас погрдним именима, прогоне и вичу: „Официрски изроди!“ Говорила сам им да трпе, а сама сам размишљала како да пређемо у Борзју, гдје би се некако могло изгубити и чекати вијести од мужа. Али тешко је било у Чиндану наћи људе који би мене и дјецу одвели у Борзју. Добри људи су ме кришом поучили да одем код предсједника комуне и да га замолим да својим људима, који су се спремали

да на неколико сељачких кола иду у Борзју по товаре, да ме одвезу. Наш истакнути радник на одговорном положају, Золотарјев, дозволио им је, након што сам му понудила бунду с крзном и гвоздену полуку, које сам још чувала – нисам имала чиме да платим.

Дошли смо до Борзје, некако се смјестили код мужевљевог стрица, који је срећно преживио ова тешка времена. О мом Михаиљу није могао ништа добро да ми каже: послали су га у Читу, а тамо му се изгубио траг у ГПУ*-у.

Тувовала сам, али морало се даље живјети – своје дјевојчице, нашу крв одгајати. Захваљујући томе што нас рођак није оставио у невољи, иако је и сам живио у страху, старчић. Али штедљиви рођак, службеник на жељезници, имао је среће: имао је изграђених неколико кућа, а једну од њих је узела важна организација „Речинскстрој“. Управник те организације, Зосим Макарович, био је честит мушкарац, инжењер. Узео је стрица под своју заштиту. Стриц га је замолио да ме запосли, макар као чистачицу, и управник је пристао.

Коначно је и у мој безнадежни живот продро зрачак сунца. Плата је била мала – педесет рубаља, али зато су раднике „Нерчинскстроја“ снабдијевали намирницама. Давали су двадесет четири килограма бијелог брашна по раднику и осам килограма за особе које се налазе на издржавању, а додавали су и друге намирнице. Уз то, пак, сваког мјесеца смо добијали текстил. Све је било прилично јефтино, чак сам имала сасвим довољно новаца да платим намирнице и текстил. Због свог рада допала сам се шефу и почео је према мени да се односи с великим повјерењем.

Зосим Макарович је попуњавао чекове за подизање новца у банци, по 100 и 200 хиљада. Примивши новац на каси, замотавала сам га директно у огртач, доносила га и опрезно вадила на сто. Шеф је склањао свежањ у кутију за новац, не бројећи. И никада међу нама није било неспоразума. И у раду „Нерчинскстроја“ није било нарушавања.

А онда нам је из Чите дошао мушкарац обријане главе, у коме сам лако препознала нахушканог бившег опуномоћеника за раскулачивање Леона Комаровског. Овдје је он себе прогласио партијским језгром, посланим да провјери наш персонал. Брзо је поткопао управника, нашег Макаровича предао на суд и сам заузео његово мјесто.

Ускоро сам почела да примјећујем да ме прати с великом пажњом, почео је дуже времена да остаје без икаквог посла у канцеларији, кад чистим собе и перем подове. Закључила сам да је у мени препознао жену раскулаченог човјека, која му је била позната. Али испоставило се да је он једноставно био заинтересован за мене, почео је да флертује и да се удвара. Једном ме у свом кабинету, кад сам дошла да чистим, почастиио добрим цигаретама и повео са мном разговор о томе да би било добро да заједно посједимо у опуштеној атмосфери и да попричамо о животу. Да не би наљутила шефа и да не би изгубила радно мјесто, одговорила сам неодређено, у самој, пак, души узнемиреност: то је вукодлак – и не жели да пропусти своје.

Некако сам га се отарасила те вечери, али осјетила сам његова клијешта на себи. Сутрадан је Комаровски поново почео да ми прилази с алузијама.

Само што сам се отарасила незваног удварача, послепремила канцеларију, код куће ставила кћерке у постељу, када је коњушар Мокејич покуцао у прозорчић: „Дашо, позива вас управник“, заледила сам се уз прозорчић: шта то значи? Никад ме није позивао ноћу. Упитала сам коњушара: „Ради ли књиговодство?“ – „Још ради“ – одговорио је. Онда сам кренула одмах за коњушарем. Комаровски је управо разговарао с пристиглим возачем у свом кабинету. Издавајући наређења, испружио је ногу, као да је сам нарком* или неко још виши. А по таквом његовом наређењу то је значило да се без сувишних разговора морам прхватити хитних припрема мјеста за наш засебан сусрет. Једном ријечју, њушку као метлицу и стисни зубе, Дашо, и правац у гостионицу, која се налази поред канцеларије, као дограђени дио. И прошла сам мрачном улицом, изашла на жељезничку пругу и мало стајала на повјетарцу, који је дувао са ноћних брежуљака. Некада, већ у вјечној прошлости, Михаил и ја смо исто овако стајали испод наших звијезда послерије вечеринке. Познавали смо се још из школе, а затим су се наши путеви разишли. Ја сам морала да радим у домаћинству својих народних, али добрих родитеља, који нису имали дјеце. Мишу су позвали у рат, одатле се вратио са бијелима са официрским еполетама, и у такво незгодно вријеме срели смо се на вечеринки. Завртјели су нас опијајући вјетрови, узели смо се и у тешким временима грађанског рата изродили дјецу. Живјели би никоме не сметајући, с тако вриједним мужем породица би само јачала. Али жрвњеви су нас

све самљели и разбацали наше остатке по забајкалским долинама. А мој муж и даље је јурио ево овим путевима, који се блистају у ноћи, као сабља: на Соловке* без права на преписку, како су ми објаснили у локалном затвору, у који је и ноћу страшно гледати.

„Мој шеф спрема се да ме покључа, као посљедње скривено зрнце нашег породничног класја – растужила сам се. – Па нећеш се зар загрцнути?“

Али нема се куд – треба извршити наредбу руководства. Вратила сам се у свратиште, на прагу се дотјерала и ушла у дозидани дио свратишта. Зажмирила сам – на столу су: самовар, пуна стона боца и чаше, и закуска у тањирима. Тридесетих година пиће и добру закуску могло се купити само за злато. А онда видим да су се Мокејевич и његова жена Пана обрадовали мом доласку.

Пана ме је посадила за сто, сама, пак, отрчала до пећи иза преграде да нешто спреми за јело, загрмјела тамо посуђем и запјевала пјесму: „Долином јахао у галопу козак“. Мокејевич је уредио браду, погледао ме попримеко својим лукавим гуранским* очима и ставио гвоздену руку на мој још увијек чист длан. Затим ми је у ухо удахнуо мирис паљевине.

- Знаш шта, женице, Леон Самсонич је показао велико интересовање за тебе. И сама схваташ шта мужику треба, кад је изнио овакво послужење. Женице, ти си нам уживање за очи. Образи ти као златни љиљан* цвјетају, као и да ниси преживјела толике невоље. Према томе, можеш себи обезбиједити високо покровитељство, Дашка, дјечици будућност обезбиједити, а и нас малчице не заборавити. Сад кад дође шеф – не пренемажи се...

Сам Мокејевич, ради прецизирања, повукао ме је до вишећег кревета, украшеног као за свадбену ноћ. У грудима ме је опекло, као врело олово, па сам морала из све снаге да тражим одступницу.

- Па како, Игњате Мокејевичу, да му правим друштво поред живе жене.

Коњушар је повукао брадом по столу, гурнувши према мени чашу, рекао „хм“ и зашиштао:

- Каква му је, до ђавола, жена та Бурјатка. Узео ју је кад су заједно похађали партијску школу. Алхон је истакнута радница из сиромашног улуса* - таман за партијску књижицу. Сама она ружна

је партијка, глупача, иако је похађала партијску школу. А за љубав потребна је Русиња, љепотица као што си ти, Дашутка, схваташ?

Насуо ми је у чашу из бокала, није заборавио на себе и додао:

- Само пст, желим да те упозорим, Дарја, што се тиче ружне особине нашег Леона...

Тада сам се притајила, као ловац на солонце*, по причама мога мужа, чак сам и сркнула мало из чаше. А Мокејевич је зашиштао, као самовар, у ухо:

- Чим се узбуди, сва мушка храброст се подигне у њему, тако да му је неизоставно потребна жена. Иначе може да остане на дуже времена раздражен као бик. То му се већ једном догодило – љекари су га једва одучили, установили ту болест и упозорили га: у таквом случају жена мора у потпуности да врати у склад његове органе. Иначе може заувјек да остане мерин*. Тако да ти с њим што њежније, кад вас Пана и ја оставимо...

Нисам знала да ли да плачем или да се смијем на овакав обрт, али тада је ушао сам Леон Самсонич. Чизме на њему су се блистале, као кожа на глави, а очи су му за трен ока протријелиле празнични сто. Наш шеф је протрљао руке, сјео за сто и саопштио безбрижним гласом:

- Кога чекамо? Наркома?

- Баш њега! – заклимао је главом Мокејевич.

- Ви сте за нас већи од Наркома, Леоне Самсоничу – прискочила је Пана столу, налила чашу.

- У том случају попијмо за наше успјехе – предложио је управник, подигао чашу изнад самовара и преврнуо је у уста – јабучица се три пута мрднула на врату.

Коњушар и жена такође су попили од срца, а ја сам просула чашу под ноге. И тако смо се чашћавали све док лица мушкараца на самовару нису постала црвенија од Паниног и мога. А језик Леона Самсоновича почео је да изговара такве безобразлуке о бијелим тијелима, која сања сваке ноћи поред мрачне жене, да су се Мокејевич и Пана постидјели и побјегли у своју бочну собицу.

Онда је управник заврнуо лампу, јурнуо према мени и зграбио ме у наручје. У два скока донио ме до кревета, спустио на јастуке и почео да раскопчава на себи јахаће панталоне. Али чим је скинуо своје панталоне преко чизама, скочила сам и шмугнула преко врата. Иза мене бичја рика умало што ме није оборила:

- Игњате, држи контрареволуционарку!

Одмах су ме дохватиле коњушареве руке, изгубила сам дах у његовој бради и клонула. А Мокејевич ми је повикао на ухо:

- Па он ће те сутра предати ГПУ-у, глупачо, врати се – сажали се на дјецу!

Испљунула сам браду, напрегнула се и одгурнула дједа.

- Рећи ћу његовој жени, Алхонки, како ју је вријеђао и изругивао се бурјатској крви! Па да видимо онда кога ће у ГПУ одвући! Којекако знам бурјатски језик од дјетињства!

- Изгубиће храброст! – заурлала је из мрака Пана. – Сажали се на њега!

- Сама се сажали! – обрецнула сам се, зграбила са стране вратанца и искочила на улицу.

Позади завијање и није завијање, већ неко стењање. Али ходала сам неосвијетљеном улицом подигнуте главе: нека не мисле моћници да над њима нема божје власти. И ако његовог рода не буде на земљи, знај, тако и треба да буде!

Са оваквом мишљу ушуњала сам се у кућу, тихо легла у свој ћошак и превртала се до јутра: све вријеме су ми се привиђали кораци ноћних изасланика иза врата.

Дању сам се одважила, као да ништа није било, отишла у канцеларију и ту сазнала новост: управника су одвезли у Читу с нападом неке ријетке болести, за коју само тамошња медицина има снагу.

Само резултат лијечења нисмо дочекали – није нам се више вратио Комаровски Леон Самсонович. А можда је то и био праведан резултат.

*хорунжи – козачки потпоручник у Русији прије револуције

*Борзја – град у Забајкалском крају, на лијевој обали ријеке Борзје (29 596 ст.)

*тарантајка – покривена двоколица

*Чита – административни центар Забајкалског краја, на ушћу ријеке Чите у ријеку Иноду (333 679 ст.)

*Даурија – историјско-географска регија на територији Републике Бурјатије, Забајкалског краја и Амурске области

*ГПУ (Државна политичка управа) – орган државне безбједности у РСФСР, основан 1922. године на Лењинов приједлог, за борбу против контрареволуције и саботаже, 1923. године преименован у ОГПУ

*нарком (народни комесар) – министар у совјетској влади (Совјету народних комесара) у периоду од 1917. до 1946. године

*Соловки (Соловјецка острва) – архипелаг у Бијелом мору, на уласку у Оњешки залив, површине 347 км², чине га шест већих и више од сто малих острва, у новијој историји СССР познат по томе што је на њему, у периоду од 1920. до 1933. године, био радно-поправни логор, кроз који је прошло више од 72 000 политичких осуђеника и криминалаца

*гуран – назив за мужјака дивокозе у Забајкаљу, позајмљен из бурјатског језика

*златни љиљан (сарана) (лат. *Lilium martagon*) – трајна зељаста биљка из породице љиљана, цвјетови се састоје од пурпурних листића, који имају тамнопурпурне и тамносмеђе пјегнице

*улус – код Бурјата, Калмика и других сибирских народа, Монгола, као и у Централној и Средњој Азији насеље, насебина, аул, логор номадских народа

*солонец – мамац за звијер на бази минералне соли, као и специјална направа у виду корита за храњење животиња сољу

*мерин – ушкопљен коњ

Генадиј Николајевич Машкин (1936, у Хабаровску). Прије досељења у Иркутск, живио је на Јужном Сахалину. Завршио је Рударско-металуршки факултет и након тога почео да ради у Бојдабинском рејону као геолог-истраживач. Касније је, као инжењер-геолог, радио у Иркутској и Читинској области. Умро је 2005. године у Иркутску. Аутор је пет романа: „Откривање“ (1972), „Писмени задатак“ (1985), „Лавинска кркуша“ (1988), „Далека тајга“ (1999) и „Пуцањ из Кембрија“ (1999) и више краћих романа, од којих су најзначајнији: „Плаво море, бијели пароброд“ (1965), „Родитељски дан“ (1983), „Исповијест из Акше“ (1993) и „Луталице са Сахалина“ (2004).

Предео с руског Милијан СИМИЋ

Жељко Марковић

АФОРИЗМИ

- Ако нам узму меру, отићи ћемо у другу димензију.
- Бескичмењацима је родило. Одговара им овај окоштали систем.
- Затрпани смо оптимизмом. Колико лажу!
- Мањи смо од маковог зрна. Нисмо дорасли историјском тренутку.
- Нама су обећавали брда и долине. Себе су збринули и сад им је све равно.
- Нема посла без процената, ни забаве без промила.
- Не могу вући потезе. За њима се вуку репови.
- Нисмо ми залутали у свет мита и корупције. Нашли смо се на пола!
- Пада се на малим стварима. Овдашњи лопови су безбедни.
- Саградили бисмо кућетину, да није наших међусобица.
- Сити смо свега, што је донела глад за профитом.
- Служе странцима као отирач, а код нас шетају црвеним тепихом.
- Тупе ли, тупе, а отупела јавност не реагује.
- Финансијски су добри, а лоши у сваком другом погледу.
- Школа је важна, чим лажу да је имају.

АФОРИЗМИ

- Од гласа народа – преко леђа народа.
- С нама или без нас – увек по њиховом.
- Како да победи себе? Много је мали.
- Свеприсутни фалш је тако наметнут, да га не можеш осудити.
- Потпуно изгубити смисао дубоке мисли - то је врховни смисао.
- Не престаје да подражава. И то га лансира.
- Нагао и без мере. По мери.
- Ако се не потамане преко неког трећег – нису прави.
- Ако не крадеш на велико – осуђен си.
- Зло заслепљује својим савршенством.
- Да је глобализација питала човека, не би успела.
- Безакоње иде за човеком као да је животиња у џунгли.
- Опијеност владањем се најтрајније задржи. Није вредан положаја, али за друге вреди.
- Неразумевање у парламенту је пословично.
- Оно што је на један дан јури популизам.
- Глобализују се, у агонији.
- Пузили да би газили.
- Безвремено зло време.
- Расте ли, расте – геометријском прогресијом – ненарушава балканска агресија међу нама.
- Неоспорно је да збир два броја даје један заједнички број – али Исток и Запад ће, упркос уједињењу, ипак остати апокалиптично раздвојени нечим – по правилима ове или оне аритметике.
- Астероиди са путањом кретања која пресеца Земљину путању, и са вероватноћом сударања, за нас су претња. А зар ових преко седам милијарди људи – који су већи робови подсвести од самих робова – нису најопаснији астероид за њу?

- Аристотел је веровао да је Земља центар Васионе – зато што је Аристотел. И дозвољено му је да греши. А колико ли је таквих који нису ни честица од Аристотела, и који имају најмање разлога да се прикривају, онда када највише греше?

- Чак и у вихору нагона немогуће је имати секс у Космосу због недостатка гравитације и атмосфере. Али је друго питање: пошто је он сасвим могућ овде, на Земљи, колико то (као и његова учесталост) представља задовољство за већину нас – машинизираних бездушника?!

- Чињеница да на Месецу нема ваздуха, нема ветра и, ако заиста нема других активности, који год астронаут да тамо стане и остави нешто, то ће остати нетакнуто милионима година. Фантастично! Значи, ако постоји начин да остави и душу – она ће остати нетакнута и спасена – за разлику од наше...

Ранко РИСОЈЕВИЋ

ЗАНЕМАРЕНИ РАНИ ЋОПИЋ

Елично Иви Андрићу и његовој везаности за дјетињство, обично се каже како је у дјелу Бранка Ћопића уписана његова давна, грмечка, или, можда боље, хашанска стаза (касније прозвана „Бранкова стаза дјетињства“), а да се при том, из најразличитијих разлога, у анализама укупног дјела остављају по страни његове ране приповијетке, чак се оне не узимају у обзир у коначној оцјени пишчева дјела. А у вријеме појављивања, оне су дочекане као нови, свјежи, лирски глас. Добиле су двије значајне награде оног времена: „Милан Ракић“ и награду САНУ. Данас их нема у школским читанкама, антологичари их заобилазе. Озбиљни и меланхолични писац, Бранко Ћопић доживљава се готово као шерет српске књижевности и дјечији писац свих наших народа и народности. На основу такве оцјене, читаоци су се с правом питали одакле онда трагични крај омиљеног писца у чијем дјелу песимизам није имао мјеста?

А баш у тим причама, као и код његовог узора, Кочића, све пише. Својом опорошћу, лирском реченицом, сликовитошћу која нас Крајишнике враћа у дјетињство и просторе блиске Ћопићевом Грмечу, оне за мене, мој развој и уопште приступ умјетности приповиједања и данас представљају темељну лектуру. Писац ће касније те исте теме разрађивати, проширивати, освјетавати, али у њима је сав Ћопић, меланхолични и носталгични дјечарац изгубљен у свијету који му није дом.

Завојита стаза успона Бранка Ћопића говори о чудесној снази талента који пронађе начина да се реализује чак и у веома неповољним условима. Сељаче из Хашана, одрастајући с дједовим причама, више у свијету старости него младости, што значи у близини и друштву смрти, а најмање у свијету оних који су његов мотор, готово стармало сељаче које се злопатило и напредовало, од Крупе, преко Бањалуке, Сарајева, Карловца, до столног Београда, гдје је завршио факултет и својим раним причама стекао углед и

значајна признања, поткрај свога живота, успевши се и спустивши се дугиним луком славе и одрицања, окончао је свој живот као један од његових јунака из раних прича – усамљени и за самога себе непотребни старац у свијету који не држи ни до чега осим до свога незаситог утробија.

Објавивши у „Политици” своје прве приче, које ће потом објединити у збирку ПОД ГРМЕЧОМ, Бранко Топић се најавио као пјесник „мрачног и тешког живота“ у његовом завичају изгубљеном у беспућима Крајине којој су и Бог и власт окренули леђа. Његови невесели јунаци, углавном старци који претрајавају посљедње земаљске дане, осврћу се на свој живот не налазећи у њему ништа ни лијепо ни весело – као да су у самом предсобљу судњег дана. Чемер је под Грмечом и чемер је у човјеку самом. Као што се завукао у душу Кочићевог Мрачајског проте, тако је он и у сељаку Тодору Мандићу, који у васкршње јутро, обасјан снажном проповиједи ко зна због чега и како надахнутог попа Стојана, одлучи да се помири са комшијом Митром, да би, идући кући, пребирући у себи све разлоге с којих се и посвадио с њим, на крају ту одлуку с гнушањем одбацио. То је тако снажна, тако збијена прича да трајно остаје у читаочевој свијести. Нарочито завршетак: „Стиснуо је зубе и запријетио стегнутом шаком, а онда је смркнут у лицу, пун гњева и освете, наставио да се ваља даље друмом мрачан и тежак као зло“. Ако се имају у виду године нашег писца, ова снага напросто задивљује.

Коју год причу да осмотримо, у свакој већ од експозиције дате у првој реченици, влада сиво, непријатно, глуво доба разбијано само цвиљењем вјетра који је једини човјеков разговор. Тако прича У ПЛАНИНИ уводи нас у свијет за цијелу збирку типичног јунака, ако се он јунаком може звати, старца Ђуре Јерковића, чији се цијели живот свео на крађу и прекрађу државне шуме, под мотом „живјети се мора, а живот ти је, брате, једна голема невоља без краја и конца“. Кренуо старац у планину, да доврши посао који је био започео његов син Илија, не довршивши га због повреде ноге, оставивши у планини сјекиру и исцијепане даске. Ђури је оца убило дрво кад му је била петнаеста. „И браћа су му жалосно завршила: једног је на бијегу убио лугар, а други је читаву ноћ просједио на дрвету сакривен од вучјег чопора, па је сишао с памети [...] И први и други његов син, младићи рано ожењени, пропадоше у планини [...]“ Уморан од рада који више није био за њега, стари Ђуро

лежи на земљи а мисли га сколиле. Рука му напипа неко жељезо, он ту откри стару сјекиру. „ Јест, ни на што друго не наличим, него на ову сикиру. А зашто ли сам живио, једини Боже мој!“

Ево, ту је вапај који се проткива кроз све приче ове збирке. Кад прикупи нешто снаге, његов сељак доврши свој посао, али на неочекиван начин, док стабло пада, он се не склања иако оно иде према њему. „Он је гледао некуд укочено кроз њезине гране и упорном горком помишљу понављао мрмљајући као у сну: ‘Није се вриједило родити` .“ Можемо ли у овом завршном дијелу видјети, накнадном памећу која ништа не користи, аутора приче послјије проживљених још педесет година?

У причи ВЕЛИКИ РОЖДАНИК МАЛИШЕ СЕРДАРА, Ћо-пић је на сцену довео двојицу биједника с чувене Бројгелове слике, један полуслијеп, други остарио, „слѣпчовођа“, води слијепца да про-си а он сам тумачи људима судбину из купусаре зване ВЕЛИКИ РОЖ-ДАНИК. Закончивши тако код сиротих сељака, душевних толико да их приме на конак, у замјену за читање из РОЖДАНИКА, Малиша се суочава са сељаком који својој жени каже: „[...] тувиш ли ти оно, Маро, кад је нашем Ђури чито да ће до великог богатства и части доћи?“ на шта га Малиша припита „А ће вам је сад тај ваш Ђуро што сам му ја у рожданик гледо?“ „А ће? Није, брате – снизи домаћин не-весело глас – отишо још поодавно на рад па ништа не шаље; пише да раде неће око некаквог моста, па пропаде вавијек у води.“

Потом Малиша из свог рожданика чита будућност домаћи-новом дјетету, све искићено и по његов живот обећавајуће. Када се у појати смјести за спавање, гледајући кроз проваљени кров у звјезда-но небо, Малиша Сердар размишља о свом рожданику који до сада

[...] ништа свјеровао није. Толико година, а он није видио да тај рожданик није писан за овај невољни тежачки свијет разасут испод Грмеча по читавој његовој ‘парокији` од Приједора до Уне воде, а и даље гдје тежачки свијет живи. Треба за њих све срочити и написати некакав други – и велики рожданик – у коме ће бити записане све њихове мрачне и жалосне, свијету незане судбине и судбине свију њихових ораница, њихових говеда, крмака, коко-шију, и стогова жита и сијена садјевених у пољу.

Потом Малиша, ту под звјезданим небом, као социјалистич-ки Кант у мислима пише нови рожданик, о биједи својих земљака која је тешка и свеопшта, свакоме и прије његовог рођења записана.

Како од те биједи побјећи? Којим путем? Којом стазом? Дићи све у ваздух, попут анархиста? Мијењати суштински, попут комуниста и совјета? Или бити оно што јеси, посматрач онога што само ти видиш и описујеш, ствараш, измишљаш, лажеш и налагујеш? Нису ли се све те мисли, сва та питања без краја и конца, али и без неког унутрашњег реда, ројиле у мозгу младог Ћопића, који осим бесмисла свијета ништа око себе видио није.

Обично се каже како патријархални свијет поштује вјерска ограничења, што је, наравно, далеко од истине. Као жишка коју видимо али не желимо је у својим рукама, самоубиство је често ближе младом и старом човјеку него некоме у најјачем добу. Млади Ћопић у више приповиједака наводи самоубиство као излаз из свијета који се старима затворио. Тако у причи „Мука крвава“ на самоубиство спреман Остоја Вукобрад, већ се био попео на дрво, одакле угледа говеда у засијаној пшеници, па хитро скочи и алакајући на њих заборава на оно што је намјеравао да учини. Као да му је сам Господ шапнуо да нико није бескористан, само ако тако жели.

Супротно Остоји Вукобраду, стари Лука, из приче КОД ОБЈЕШЕНИКА, вјеша се можда управо из бриге за оне који остају. Ова је прича срезана као монолит над бесмислом што у себе гута старе у безбројним селима и варошицама. Али све се, па и тај посљедњи очајнички потез, може да посматра у двоструком освјетљењу, тако и овдје.

Сеоски пјесник и подругивало Ђуро Пејић двапут је обишао око објешеника, загледао га са свију страна, кришом га повукао за ногувицу („Е, мој Луко, моја будало!“) и шапнуо у уво сеоском пољару:

- Богами, овај је побратим најпаветније урадио; шта га је сад брига, нит ће плаћати порез, нит ће га ћерати на кулук ко нас двојицу.

Друга Ћопићева збирка састављена је од два циклуса прича, које се наслањају један на други, међусобно преплићу и сваки за себе тражи писца, да му потпуно припадне. То је својеврсна себичност коју имају само литерарни јунаци и не само јунаци, него миље, атмосфера, све оно што ће постати обиљежје самога писца. Као да каже – ово што пишеш о нама је право. Све остало није твоје, мани се ти тога.

Ћопићево приповиједање у првој збирци представља отварање лајденске боце успомена одакле ће готово у свакој причи

доћи до искрења и пражњења аутентичних ситуација и још више стања сељака испод Грмеча. У другој збирци он ће покушати исто то са Насрадин хоцом и муслиманским живљем. У овим причама, писац бјежи од конфесионалних ограда и покушава да ухвати аутентичност људи који су живјели својим животом у својим домовима притиснути заједничким невољама али управљани другачијим животним назорима и наслијеђем. Он баш о томе, малом ксенофобичном свијету пише.

Гдје су међу људима границе? Нема у човјекову ни Влаха ни Турчина [...] Постоји само голема људска биједа и невоља, једнака и влашка и турска. (Б. Ћ. Енесу Ченгићу за књигу **ЋОПИЋ, НА БОДЉИКАМА ЛОВОРИКА**)

Оно што је изванредно у овим причама односи се на опште, људско, у коме млади писац показује запањујућу дубину и зрелост. Тако, на примјер, када се Насрадин хоца враћа ноћу, пошто је обабио ценазу сиромашка Мехе Поздерца, у глувој ноћи, на свом магарту размишља:

Примицала му се смрт, а он је зажелио да умре код људи. (Међу људима је и смрт лакша.) Сиромах стари, умро је узалудно куцајући на туђим вратима. А тако су сва врата у свијету затворена, свукуда браве, мандали, катанци и тешка непокретност затворених врата, све се оградило и затворило а човјек невољник налази се сам напољу и узалудно лупа да му се отвори.

Наравно, овдје је већ видљив помало и Ћопићев иронични однос према свијету, када завршава причу Насрадин хоциним отварањем врата према могућим невољницима и намјерницима, а од свега само му неко пашче украде нове опанке од сирове телеће коже. (Овај мотив у новије вријеме обрадиће и Ђуро Дамјановић у антологијској причи **ЈЕВТАШ, КАД ДОЂЕ ЗИМА**.)

Други циклус ове збирке, **ДЕЛИЈА МАРТИН**, кружи око необичног а за Крајину тако типичног јунака – Мартина Пеулића. Као да је постављена сценографија за колективну слику, али у њој нешто недостаје и фотограф чека, док ево га иде Мартин, да све оживи и постане јаче од саме стварности. Шта он доноси? „Већ, знамо, Мартин ти увијек донесе некаквих новости, а кад их баш и нема, он ће већ нешто и сам измислити.“

Баш то измишљање, које засијецца под кожу стварности јесте права стварност, оно по чему је Ћопић освојио своје мјесто и тешко

да ће га неко ускоро надмашити. Мартин Пеулић је наш, крајишки Дон Кихот, илити Симеун Ђак, који свијет види на свој начин, митски, у дихотомији добра и зла, а самога себе као митског спасиоца и праведника. Другачији не може да буде. Стога је и он заступник морала који једини може да нас спаси од поживотињења и осталих ђаволских работа. Зато он жури, послије сусрета са ђаволом, да врати оно мало украденог сијена, еда би се невоља одалечила од њега. Такав свијет одговара и селу, лончар ту нема шта да тражи са својом верзијом борбе са ђаволом. Тај посебан, искошени поглед на свијет који се може да препозна у његовим причама за које ће обичан читалац тврдити да приказују село, да су слика овога или онога, што је више пута зрели Ћопић демантовао, препознала је Исидора Секулић у свом тексту о хумору кога нема у савременој српској књижевности:

Тек две три речи о хумору. Будите се хумористи! Ћопићу, зар ви не видите нашега Дон Кихота, који не мисли да су ветрењаче људи, али мисли да су људи ветрењаче... Не одлажите, Ћопићу! Ех, додајмо, видео је Ћопић, али не видимо ми. (Секулић, Исидора: ТЕК ДВЕ ТРИ РЕЧИ О ХУМОРУ, ОГЛЕДИ, Матица српска, Српска књижевна задруга, Нови Сад, Београд, 1959, стр. 326).

Трећа Ћопићева збирка, ПЛАНИНЦИ, објављена 1940. године, добија награду „Српске академије наука и уметности“, што је била диплома значајнија од оне факултетске коју скоро истовремено стиче млади књижевник, у предвечерје рата који ће промијенити безбројне животе, поништивши их или окренувши за ко би знао колико степени. Та збирка даје снажне слике живота скрајнутих људи у непрекидном сукобљавању са страшном природом, немаштином и животним бесмислом. Ослобођен дословности, тзв. реалистичког сликања, Ћопић слиједи психолошку слику, отисак, конгенијално домишљање писца о свјетовима људи који су најчешће на крају живота, загледани у бездан и таму којој се приближавају, која их и не плаши, јер од живота који остаје за њима и нема ништа страшније и бесмисленије. Савршене по форми, више слике простора него развијених догађаја, јер ту као да догађаја и нема, вријеме је стало, све је стало. Шта онда живи? Рецимо, као у роману Томаса Мана ИЗАБРАНИК, живи „дух приповијести“. Ћопић персонализује свјетлост, вјетар, пејзаж, све мртво што у њему живи снажније од многих такозваних живих створова. Као примјер може да се спомене прича ПРОЉЕЋЕ у којој је с изванредним пјесничким мајсторством Ћопић дао слику убогих који осјећају дах ђурђевданске промјене што

годи њиховом срцу. Мало је таквих описа у српској књижевности. Једва да има и љепши опис самог смисла празновања Ђурђевдана.

Ако се овим збиркама додају и приче остале изван њих, видимо један тамни, поетски свијет који ће Ћопић напустити у рату, стварајући нови, борбенији, оптимистичнији, ведрији. Али они су били међусобно у сагласности, дозивали се, трагали за простором који ће бити само њихов. Морало је ту бити више живота, више ероса који је изостајао у првим књигама. Ћопић је тај свијет вајао изнутра, полако, пуштајући му да се сам представи, као пут којим живот иде, тамо негдје, рецимо у његовом завичају. Већ у трећој књизи прича пророци и врачаре, јуродиви и скрајнути пијанци појављивали су се у ћошкловима Ћопићевог свијета. Сада је писац направио отклон и од тог свијета, не заборавивши га, али пуштајући дјетињству да живи самостално, што није имало прилику раније. Случајно или не, живот је усмјерио Бранка Ћопића према његовом правом путу, као у Скендеровој поеми „На прави пут сам ти мајко изашо“.

Тај пут могао је да води само према дјечијој књижевности, осунчаној страни грмечких падина, онима који су гледали и слушали старце о којима тако убједљиво и дубоко говоре његове ране приче. И тај свијет је плод Ћопићеве генијалности. На крају, као што увијек бива, писац се вратио оном старом, измирујући га са свијетом Ђеда Раде, створивши непролазно дјело БАШТА СЉЕЗОВЕ БОЈЕ. Али, треба се враћати његовим раним причама, оне заслужују многи више од узгредног спомињања, мјесто које им је припадало у вријеме појављивања, у врху српске приповијетке, гдје их, ко зна због чега, већ дуго нема. Попут Змаја Јове, осјећао је Ћопић тај несклад између награда, читаности и стварног вредновања. Да ли му је било свеједено? Тешко.

Литература

Ћопић (1975): Ћопић, Бранко. *Сабрана дјела Бранка Ћопића*, Јубиларно издање, књига прва, „Просвета“, Београд.

Ћенгић (1989): Ћенгић, Enes. „Ћопићев humor i zbilja“ 1 i 2, treće izdanje, „Globus“, Zagreb.

Секулић (1959): Секулић, Исидора. *Ogledi*, Матица српска, Српска књижевна задруга, Нови Сад, Београд.

Жељка АВРИЋ

ЈЕЗИК НАШ НАСУШНИ

Поезија и матерњи језик су од постанка у вечитом и нераскидивом загрљају. Сестра и брат. Рођени заједно, из исте ћелије и семенке – човековог прабића, онога што јесте. Ниједна књижевна врста није толико срасла са језиком на којем се исписује или казује, као поезија. Језик који слушамо још у материчном гнезду, у постеличним овојницама, на којем проговарамо и којим говоримо, на којем стварамо, волимо, тугујемо и продужујемо задати нам генетски код, градивно је ткиво поезије, кичма њеног опстојавања. Речи, језик и писмо духовна су основа на којој се гради културни и национални идентитет, који указују на порекло и припадност, а поезија је једна од темељних грађевина колективног духа народа како у смислу традиционалне, усмене књижевности, тако и уметничке књижевности без обзира на националну одредницу, епоху, књижевно-уметнички правац.

Пошто је поезија одређена метром и мелодијом, од давнина се доживљавала и слухом, певањем, а не само казивањем. Још од првобитне заједнице до данас, кроз сва цивилизацијска раздобља, друштвене турбуленције и индивидуалне мене, историјске епохе, индивидуална поклизнућа и узлете, упоредо са свакодневним битисањем, као верни отисак свих човекових животних сфера и као посебна сведочанства преломних тренутака у историји света, држава, народа и друштава, настајали су епови, поеме, успаванке, тужбалице, пошалице, здравице, песме о раду и уз рад, обредне и обичајне, верске, љубавне, јуначке, породичне песме. Трагичне, херојске, нежне, дрске и провокативне, једноставне и узвишене; певане и казиване, јединствене и са општим местима; индивидуалног или колективног аутора, генерацијски наслеђиване уз презиме, крсну славу, друштвени статус, парче земље или торбак, слободу или ланце, оне су пулсирале бићем народа који их је недрио и доказивале животност и лепоту језика на којем су испеване.

Поезија није само начин изражавања, већ и начин размишљања. Она подстиче на запитаност, проширује постојеће и отвара нове видике, захтева и намеће промене. Савремено доба је у први план у свим делатностима човековим, па и у уметности, поставила императив пословности, користи, зараде. Поезија није комерцијалан књижевни жанр, а у фокусу књижевне јавности све је већи број објављених књига, број добијених награда. Ако је циљ само написати песму, објавити књигу, другу, трећу, онда песник престаје да буде уметник и постаје занатлија. Или, још горе – у грозничавој потрази за песничким обрасцем који ће испратити трендове, задовољити укус шире публике и апетите издавача, све је даље од стваралачког а све ближе профаном. Циљ мора бити узвишенији, трајнији - истраживање дубина матерњег језика, откривање језичких старина и нових речи; владање класичним поетским формама и стварање индивидуалног песничког израза; чување матерњег језика од утицаја тзв. дигиталне писмености и приземних наратива које пласирају средства масовне комуникације; неговање традиционалних вредности, стварање нових а квалитетних; повећавање различитих културних простора путем сарадње појединаца и институција културе итд.

Захваљујући матерњем језику, један број песника је у сталном дијалогу са песмом, што значи да су у сталној корелацији са песничким језиком, пре свега, са другим књижевним жанровима и уметностима, друштвеним појавама, другим људима, самим собом... Процес у којем су константе: језик - песма - песнички језик, пун је преиспитивања, трагања, сазнања, откривања. Колико смо спремни да га истражимо, обогатимо и дарујемо, толико он нас чини комплетнијим, свеснијим себе и оног што смо преузели, али и оног што остављамо као својеврсну духовну и културну оставштину. Немерљиви су песнички доприноси матерњем језику врхунских српских песника у различитим књижевно-историјским епохама као и оних, савремених, у погледу поетске индивидуалности, лексичке разноврсности, семантичког обликовања и изражајности, те формалне организације стиха итд.

Језик је лако искварити, осиромашити, заборавити. Матерњи језик има много непријатеља, отворених и прикривених, оних са намером и оних из нехата. Ако се језик не негује, не истражује и не проучава, ако му се не знају источник, токови, развоја и вододелнице, ако се не учи, говори, преноси, пева, пише, богати, језик почиње да

стагнира, суши се, тавори, замире. Одговорност за то носе сви: држава, институције, академска и стручна јавност, медији, школе и универзитети, књижевници, посленици културе, појединци.

Томе доприноси и агресиван уплив туђица, посебно речи енглеског језика који се у 21. веку појављује као средство глобалне комуникације у политици, дипломатији, спорту, науци, привреди, култури. Затим, читалачка некултура, одсуство потребе за сазнањем, све израженија апатија према књизи и читању, као и подложност конзумацији популарних и забавних садржаја нарочито доступних путем интернета, узрок су све оскуднијем и искваренијем речничком фонду великог броја људи, чија се усмена комуникација своди на скучене језичке образце, истрошене фразе, употребу жаргона, скраћеница, вулгаризама. Такође, садржаји у домену интересовања медија доступни на све савршенијим техничким средствима комуникације, давно су изашли из забавно-популарне, информативне и технолошке сфере, населили ментални свет појединца и на тај начин постали императив читавог његовог личног универзума, како унутрашњег и духовног тако и у послу, друштвеном животу, породици итд.

Језик квари површна и комерцијална књижевна продукција која се поводи за трендовима, имитира стварност и за чије одржање не постоји ниједан једини уметнички разлог, а посебно језику шкоди лоша и банална поезија чија је хиперпродукција нарочито видљива на друштвеним мрежама и која великим делом, ни у књижевном, а још мање у језичком погледу не нуди ништа ни ново, ни квалитетно.

Компјутеризација и дигитализација суверено владају светом. Програмирање је постало посао будућности. У свету у којем без система кодова не можете закључати ни врата свог стана, а камоли радити и уживати благодети технолошке (р)еволуције, сваком појединцу је неопходна бар основна компјутерска обука. Стећи дигиталну писменост, постало је лакше него језичку, посебно што се промовише и нуди у привлачним паковањима: видео-игрицама, интернет-куповини, електронском банкарству, забавним садржајима различитог типа итд. Колико је олакшала живот и рад, толико је и штете нанела - дигитална (не)писменост која субкултурно намеће као културно, искључује потребу за двосмерном комуникацијом, разговором, читањем, писањем, стварајући свој посебни језик иди-

ома, шифри, знакова, симбола који егзистира на нивоу препознавања, али не и дубље, у стваралачком, креативном смислу.

Уз све наведено, међу егзекуторе матерњег језика сврстали су се и медији, посебно електронски, чије редакције и уредништва, са ретким изузецима, у трци за најновијим информацијама и гледаношћу, ретко воде рачуна о језику, речнику, дикцији и намећу површност, естрадни укус и одсуство културне, аргументоване комуникације, истичући у први план престижност у поседовању и брзину у пласирању информација. Медији све више преузимају и улогу јефтиног забављача путем различитих ријалити програма, као и политичких пропагатора, са гостима агресивне и увредљиве реторике, одавно изгубивши сазнајну, васпитну, педагошку, поучну улогу. Да ли се сећате када сте последњи пут на малим екранима гледали један поетски час, нечије песничко представљање, слушали поезију младих стваралаца или рецитаторе?

Српски језик угрожавају и неодговорни интелектуалци како тзв. глобалисти тако и они који, вођени чисто политичким разлозима, прекрајају прошлост и стварају језике млађе од нације којој припадају, преименоујући српски језик сходно називима новостворених државица, ентитета, национа. У борби против насртаја на српски језик, прва линија одбране су стручна јавност и државна власт. Они треба да буду организатори и носиоци темељних и озбиљних истраживања целокупне наше културне баштине, посебно српског језика: филолошких и лингвистичких; затим, стварање лексичких, ономастичких, дијалекатских база података, чији би крајњи резултат била капитална дела у виду етимолошких речника, речника историје језика и дијалекатских атласа. На критику држави, овим се, чак и преко граница своје моћи, уместо ње, врло успешно баве неки приватни издавачи у Србији, као, на пример, Издавачка кућа „Прометеј“ из Новог Сада, што тој кући, наравно, служи на част, а свеколиком читалаштву, на ползу..

Од почетка свог књижевног рада, пишем на обе изговорне варијанте српског језика: екавској и ијекавској. У мојој свести, осим књижевног српског језика, попут археолошких слојева налази се специфично предачко наслеђе; речи различитог порекла, старине, значења, из ко зна којих архетипа. То је немерљиво богатство, то су посебни дарови. Један додељен рођењем, други образовањем, а оба примењиви, у књижевној употреби. Они не егзистирају

рају одвојено, нису отуђени, већ обгрљени један другим; не пореде се и не такмиче, већ прожимају и допуњују. Моје је да их негујем, а они ме заузврат богате лексички, тематски, духовно, људски. Сваки има своје место у мом бићу, свој тренутак и израз када и којим проговарају, а тај избор зависи од ситуације, поетске теме и форме у којој се тема обликује.

Оно што забрињава јесте чињеница да се сваке године, све мање младих људи уписује студије српског језика и књижевности. Такође, све мање деце се уписује у први разред основних и средњих школа. При томе, наставне планове и програме, као и уџбенике креирају и препоручују они који су покушали да из гимназијских читанки протерају поезију Десанке Максимовић, као што су то већ учинили са неким делима Ћосића, Попе, Нушића, Ковачића, Сремца, док су романе Михаиловића и Киша пребацили у изборни део. Старимо и осипамо се, као народ. Ко ће децу наше деце учити матерњем језику, ко ће их упознати са српском књижевном баштином која је, напослетку, део европских али и светских књижевних токова? Ко ће сутра писати српским језиком и ћирилицом, на којем ће се језику говорити поезија српских песника? Шта ћемо без наших речи и нашег Језика? Говорити туђи? Служити се мимиком, гестовима, симболима? Комуницирати знацима, типкати бесмислене низове састављене из бројева и слова језика који може сахранити чињеница да га све мање људи говори? Хоћемо ли се споразумевати сличицама и скраћеницама без икаквог смисла и језичке лепоте? Зар то није очигледна регресија, враћање на почетак писмености, *чртама и резама* двадесет и првог века које не води у прогрес, већ у споро умирање.

Језик је жив организам. Док год има оних који га говоре, језик се развија, богати, освежава. Језик одсликава и обликује сва животна збивања и цивилизацијска достигнућа. Како се чува, тако и опстаје. Песници, можда највише од свих људи, осећају биће језика. Најбољи песници уједно су и највећи заштитници свог језика а њихова поезија његов најлепши репрезент. Ако човек не осећа матерњи језик не може осетити ни туђи језик. Ако заиста имаш нешто да кажеш, најбоље ћеш то саопштити њиме – без обзира да ли је стандардни, књижевни језик или завичајни дијалекат. Зато, казујмо! Док се још разумемо. Да нам се не би догодио неки нови Вавилон.

Љубомир МИЛУТИНОВИЋ
Будимир АЛЕКСИЋ

ЕПСКИ ЈУНАЦИ У РУКОПИСНОЈ ЗБИРЦИ АНДРИЈЕ ЛУБУРИЋА

Увод

Богата научна дјелатност Андрије Лубурића, у првом реду посебна предузетност на сакупљању народних десетерачких пјесама и историјског материјала, била је позната у научној јавности између Првог и Другог свјетског рата. Ипак, о његовом животу и раду више смо сазнали тек у новије вријеме. Трудом истраживача Бранка А. Копривице, у Никшићким новинама¹ објављен је животопис овог, неправедно заборављеног, научног и књижевног посленика. О Лубурићевом сакупљачком раду драгоцјене податке оставио је Радосав Меденица.

Андрија Лубурић рођен је 16. новембра 1891, а несрећно окончао 19. марта 1944. године.² На основу података Б. Копривице, Андрија Лубурић рођен је у селу Риђани код Никшића. У Риђане се из Риоца код Билеће доселио отац Томо, звани Мрдак, официр-стотинаш, учесник Херцеговачког устанка (1875–1878). На посједу који му је у вријеме устанка Стојана Ковачевића против аустроугарске управе у Босни и Херцеговини додијелио књаз Никола I Петровић, сердар Мрдак Лубурић, са супругом Милушом, кћерком Паја Милошева Килибарде из Бањана, изродио је седморо дјеце. Књижевним радом бавио се и његов брат Петар М. Лубурић, аутор збирке приповједака *Јауци из земље злата* (Њујорк, 1916), а новинарском и штампарском дјелатношћу брат Вукашин.³

¹ Бранко А. Копривица, *Кад вактови замагле трагове*: прилог биографији браће Лубурић, синови сердара Мрдака Лубурића, Никшићке новине, бр. 1270 (9. децембар 1999), 26–27.

² Радосав Меденица, *Наша народна епика и њени творци*. Цетиње, 1975, 306–365.

³ Бранко А. Копривица, Нав. дјело.

Доста су оскудни подаци о школовању и службовању Андрије Лубурића. Велики зналац епске поезије Илија Николић рекао је да је Лубурић у почетку био учитељ у никшићким селима Брезовику и Драговољићима, а послје Првог свјетског рата полицијски писар у Никшићу. Радосав Меденица каже да је од 1927. године живио и радио у Београду и бавио се само научноистраживачким и сакупљачким радом на подручјима Херцеговине, Старе Србије и Црне Горе. Био је добровољац у Првом свјетском рату и прешао је са српском војском Албанију. Носилац је Албанске споменице и других одличја. На поменутом подручју сакупљао је историографску грађу и епске пјесме. Потпору су му дали најугледнији ауторитети тога времена: Јован Цвијић, Јован Ерделановић, Светозар Томић, Матија Мурко, Герхард Геземан, Алојз Шмаус итд., о чему је сачувана богата преписка. У часопису *Време* објављен је текст Станислава Винавера *Горски вијенац у фрагментима*, у којем је Винавер приказао Лубурићеву збирку. Према Винаверу, збирка је прихваћена за објављивање. Текст одлуке гласи: „Академија наука, на препоруку Александра Белића, примила је за штампу огroman десетерачки зборник г. Лубурића. Али кад ће се штампати? Не чекајући та далека времена, ја сам се обратио г. Лубурићу, који ми је, од неколико дана, приказао своју збирку, пруживши све потребне коментаре“, каже, између осталог, Станислав Винавер. Винаверов циљ био је да што више заинтересује љубитеље десетерачке епике. Велики пјесник није успио у томе.

Године 1913. шаље Српској краљевској академији један број сакупљених народних пјесама и пропратно писмо, на које веома брзо одговара Љубомир Стојановић, тадашњи секретар Академије, који му се обраћа овим ријечима: „Председништво Академије усвојило је одлуку Етнографског одбора: да Вам се на име привременог хонорара за Вашу збирку народних песама изда сто педесет динара. Ако на ову одлуку пристајете, изволите ми послати признаницу на ову суму, па ће Вам се новац одмах послати. Како Ви у спроведеном писму наводите, да је ова збирка само један део Ваше велике збирке, Етнографски је одбор одлучио, у исто време, да имате доброту известити Академију како гласе наслови других песама Ваше збирке и да по могућству испишете њихове почетке, како би Академија могла одабрати оне песме које су јој потребне. Такав извештај Академија ће наградити, кад јој га будете послали. Доставите ми Ваш одговор, молим Вас, и по овој одлуци“.⁴

⁴ Писмо Љубомира Стојановића А. Лубурићу од 27. новембра 1913. Збирка А. Лубурића, К. 2/1.

Лубурић је своју збирку подијелио на два дијела: српско и турско доба. У пјесмама српског доба опјевавају се догађаји од најстаријих времена до 1528. године, када су под турску власт пале све српске земље. Те пјесме објављене су у пет књига. Турско доба подразумијева вријеме од 1528. до 1878. године. Пјесме тога времена Лубурић је подијелио у четири одјелка, и то: пјесме босанско-приморске, херцеговачке, црногорско-брдске и србијанско-војвођанске.

Док је радио на својим збиркама, Лубурић је прегледао додашње објављене збирке, бројне часописе, календаре и новине, провјеравао да ли је која од ових пјесама већ објављена и, уколико би пронашао варијанту, обавезно би је и назначио. Уз пјесме су дати опширни коментари о догађајима који су у пјесми опјевани. Лубурић је за сваку пјесму записао од којег гуслара или казивача је записана, као и биографске податке о њему. Овај даровити и плодни Никшићанин написао је монографију *Дробњаџи, племе у Херцеговини* (1930), *Поријекло и прошлост династије Петровић* (1930), *Капитулација Црне Горе*, књ. I (1938), *Орловићи и њихова улога у црногорском Бадњем вечеру* и *Капитулација Црне Горе*, књ. II (1940).

Са чувеним гусларом Танасијем Вућићем боравио је у Прагу и Берлину, гдје је 1928. године, посредством Герхарда Геземана, пјевање уз гусле овог црногорског епског пјевача снимљено на осамнаест златних плоча. У априлу 1941. године оставио је у наслједство Архиву Србије своју збирку разнолике грађе и докумената и огромну рукописну збирку народних епских пјесама.⁵ Колико се зна, дане нацистичке окупације Југославије провео је Београду. Био је одан Карађорђевићима. Марта 1944. године у околини Косјерића „заклан је с једним другом. Не зна се поуздано од стране кога, ни гдје му је гроб“.⁶

Не може се оспорити научна вриједност његове рукописне збирке народних пјесама. Пјесме ове збирке садрже мноштво културно-историјских података писаних по моделима „старинске“ епике. Предмет ових пјесама јесу догађаји који су се збили током XVIII и у првој половини XIX вијека, кад су „безмало црногорско-херцеговачки крајеви, из којих потичу ове песме, спадали спорно или неспорно у домен отоманског царства, које је баш у

⁵ Радосав Меденица, *Наша народна епика...*, 306.

⁶ Бранко А. Копривица, *Нав. дјело*, 27.

то време преживљавало једну од најтежих криза⁷. Муслимански феудалци са ових простора отимали су се да приграбе што више власти у своје руке, док је централна влада покушавала да многим промјенама турских веледостојника спријечи тај хаос. То је вријеме чији врхунац представља разрачунавање Омер-паше Латаса са босанскохерцеговачким племићима 1850. године, када је лишио слободе око хиљаду људи и око четиристо послао сапете у Цариград. Тада је херцеговачки везир Али-паша Ризванбеговић због своје луде памети изгубио главу. Снага и својевоља властеле била је до те мјере охоло да се ничим није могла спријечити. „Зулум, насиље, обесправљеност, искоришћавање, пљачка и злостављање голоруке раје, доводило је до све шире ајдучије и честих устаничких експлозија“⁸. О свему овоме Лубурићеве епске пјесме пружају богату грађу. Знатан број Лубурићевих пјесама садржи једну од честих тадашњих тема: одметање у хајдуке, дизање чета, најчешће мањег броја ради брже покретљивости, освете за турске неправде, атаци на торине, узимање стада на силу и са хришћанске и са исламске стране. Често се сусрећемо и са темом о купљењу пореза, а с тим у вези и са намјером угњетача да се за њега и његову дружину спреми раскошан пријем. Употреба силе увијек се завршава кобно: уморством напасника и тзв. пропашћу домаћина, тј. бјежањем народа у неки други, безбједнији крај, врло често уз паљење властите куће. Честа тема јесте и силом изазвана препросидба већ испрошене дјевојке или отимање неке лијепе дјевојке или младе невјесте, као и кумово вјероломство са хришћанске и побратимова обмана са исламске стране; сукоби око пашњака, препирке и одмазде међу појединцима, пожртвованост појединих старјешина или чета, атаци турске војске или већих комитских одреда итд. Ту је и цијели ред уобличавања знаних мотива, на примјер, женидба упркос препрекама, ослобођење из затвора уз откупљивање или прерушавање љубе у наочитог момка, прерушавање хајдука у дјевојке које су наручене турским силницима за разоноду итд.

У овом раду донијећемо основне податке о дјелу Андрије Лубурића, а обимнији опис збирке биће предмет будућих истраживања. Стога смо прво одвојили у посебне заокружене цјелине опис неколико најспособнијих хајдука – старјешина, о којима постоји већи број пјесама, и покушали смо да их прикажемо као јасне

⁷ Исто.

⁸ Исто.

цјелине. У посебан дио смјестили смо пјеваче који су уврштени у већем броју обрада. Тежили смо да радозналом читаоцу представимо што више књижевне грађе из збирке Андрије Лубурића.

Пјесме о хајдуцима

Средином XVI вијека јављају се масовније буне сељака против турског зулума, који се манифесовао насиљем, кулучењем и другим видовима понижавања српског живља. Жудећи за слободом, храбрији људи скривали су се по шумама и оснивали своје дружине.

Отимање младих жена и дјевојака код српског народа изазивало је највећу мржњу према тиранину. Не могу се изоставити ни кулци у којима су Срби као клучари радили на имањима турских феудалаца без икакве накнаде.

О хајдуцима и њиховом животу доста се писало. Ваља поменути да су их муслимански и хрватски историчари негативно представљали. Слично је писао и Евлија Челеби, турски путописац. Истина је сасвим другачија. Хајдуци, борећи се против турског зулума, склањали су се код јатака, код којих су зиме зимовали и ковали планове за јуначке подвиге и одмазде.

Љубомир Зуковић забиљежио је какав је био однос српског народа према хајдуцима: „Народ је хајдуке волио да замишља као јунаке без мане и страха и узмака, горде и отмјене, они су често такви и били, али је тај исти народ био свјестан и наличја њихове борбе и живота. Па ипак, тај је живот био слободан и угрожавао је живот и слободу оних који су тлачили народ, чинио је њихове путеве и њихове снове неспокојним и неизвјесним, а то је у годинама ропства значило неизмјерно много“.⁹

Првих деценија XVI вијека хајдуци се појављују на просторима Црне Горе и Босне и Херцеговине. Као одговор на турско насиље, планине Црне Горе биле су преплављене хајдуцима. Пива, сједиште Баја Пивљанина и барјактара Лима, планине у Старој Херцеговини: Сомина, Видуша и Баба планина – биле су хајдучка упоришта. Планина Вран везује се за име Мијата Томића.

⁹ Љубомир Зуковић, *О усменом народном пјесништву*, Сарајево, 1985, 274.

Бајо Пивљанин

О њему се доскоро знало само из народних предања и позамашног броја народних епских пјесама које су се сачувале пјевањем уз гусле у Пиви и другим крајевима. О овом пивском харамбаши писали су Лука Грђић Бјелокошић у *Босанској вили*, Миленко Вукићевић у *Искри*, Томо Љешевић и Марко Вујачић у својој књизи *Знаменити црногорски јунаци*. Неки подаци о Бају могу се наћи код Вука Стефановића Караџића и Андрије Качића Миошића. О Бају је први писао Јован Томић на основу млетачких извора у *Просветном гласнику* од 1901. године. Више радова о Бају написао је Јован Тетковић у *Слободној мисли*. Послије Другог свјетског рата познати српски историчари: Бошко Десница, Глигор Станојевић, Ристо Ковијанић, Милош Милошевић и др. објавили су о Бају мањи број радова. Бајо је најопјеванији српски хајдук. О њему постоји преко осамдесет десетерачких пјесама. О Бају је писао и Његош у *Горском вијенцу*. О њему се више пјевало као о хајдуку, а мање као ускоку. Бају се у епским пјесмама приписују сљедећи подухвати: избављење отетих жена и дјевојака, спасавање угледа, части и поноса многим дјевојкама, ослобађање кулучара, преотимање дјечака одведених у јаничаре, мегдани с Турцима и са беговима Љубовићем и Мушовићем.

Године 1635. у Рудинацама рођен је Бајо Николић Пивљанин. Неки аутори сматрају да је рођен и раније, те да је живио око педесет година. Бајо Николић, врло често Бајо Пивљанин, помиње се као Бајо „да Пива“. У трећој књизи *Српских народних пјесама* (бечко издање, 1846) Вук Караџић је записао да се у Перасту причало да се Бајо звао Никола Сердар. Вук је тврдио да му је крштено име било Никола, а Бајо надимак. Наведене податке Вук је забиљежио од Симеона Милутиновића Сарајлије. Закључак: у свим доступним изворима води се као Бајо Николић или Бајо Пивљанин.

Андрија Качић Миошић (1706–1760) у *Писми од которских витезова* пише: „Придивком се Бајо зовијаше“, и да није било бољег јунака од Баја за четврт вијека трајања Кандијског рата. Ко је био Бајо Пивљанин – свједоче Његошеви стихови у *Горском вијенцу*, као и стихови Ђуре Јакшића, Николе I Петровића, те стихови Јована Сундечића у пјесми *Кула Баја Пивљанина* из 1877. године.

Бајо је погинуо на Вртијелци 7. или 8. маја 1685. године. Навешћемо неколико података који се тичу његове погибије:

Симеон Милутиновић Сарајлија у својој *Историји Црне Горе* из 1835. године битку на Вртијелци и Бајову погибију веже за други напад Бушатлије на Цетиње. У *Повијесници Црне Горе* из 1850. године Милорад Медаковић пише да се битка догодила 1623. Данило Медаковић у *Историји Црне Горе* из 1856. тврди да је Бајо Пивљанин погинуо 1690. године, јер се, по њему, битка на Вртијелци одиграла те године, док П. Ровински и Ђ. Поповић узимају годину 1692. Ову годину прихватио је архимандрит Иларион Руварац, али и један број историчара.

Бајова глава скрасила се у Цариграду. О томе свједоче дубровачки изасланици Џиво Сокрочевих и Марин Цријевић, који су средином 1685. године боравили у Цариграду. Ево њиховог извјештаја: „Уоколо предворја палате сто осамдесет хајдучких глава на кољу, тринаест застава и два добоша, који су им одузели и четири жива хајдука са синцирима око врата. На једној од глава био је прикачен комадић папира како би се знало да је то глава Бајова. Његову смрт су са највећим задовољством примили чак први људи на двору, јер је његова личност била веома цијењена.“ О мјесту његове сахране писали су Љубомир Ненадовић и Јован Ердџановић, који кажу да је сахрањен испред Влашке цркве на Цетињу. Ту се налазе два стећка, испред којих су сахрањени Бајо и његова супруга Манда, чије се поријекло не зна. Међутим, народно предање говори да је од Ченгића из Гацка или из Боке, католичке вјере.

У историографији се биљежи да Симеон Милутиновић Сарајлија потиче од рода Баја Пивљанина. Трифун Ђукић тврди да је „породица Милутиновић поријеклом из Црне Горе, из села Драговољића, близу Никшића, одакле је прадјед одселио некуда ка Ужицу, а одатле ка Сарајеву. Мајка пјесникова поријеклом је такође отуда – била је праунука славног харамбаше Баја Пивљанина“.¹⁰

У свом *Животоспису*, који је почео писати у Београду 26. фебруара 1840. године¹¹, Симеон Милутиновић Сарајлија о својој мајци биљежи: „Мајка ми е рођена на Гацку [а изъ]¹² у Селу илити засеоку, [ил`и] паче у племену Срђевићима одъ отца Јована [отца] Срдана и майке Милице, [родомъ изъ] одиве Бајовићаа изъ Пиве.

¹⁰ Трифун Ђукић, *Преглед књижевног рада Црне Горе од владике Василија до 1918*. Народна књига, Цетиње, 1951.

¹¹ Аутограф се чува у Архиву САНУ у Београду.

¹² Милорад Радевић, приређивач *Животосписа*, у угласте заграде стављао је прецртани текст из аутографа.

Прим. Е ли ово племе башџ истога славнога јунака Пивљанина Бае, ја управо и навџрно незнамџ, како ни то, да су онда у Пиви се јошџ и други Бајовиџи находили“.¹³

Највеџа и јединствена скупина пјесама ове збирке представља широко подручје пјесама о Бају Пивљанину и његовим згодама, највише у друштву са Лимом, његовим побратимом, кога велики број ових пјесама везује једнако за Пиву или за Корита и замишља као Бајова сестриџа. Око осамдесет пјесама „говоре о Бају и потичу из разних крајева некадашњих црногорско-ерцеговачких Брда (Никшиџ, Жупа, Рудине, Голија, Бањани, Чево, Грахово, Дробњаци, Пива, Гацко, Невесиње итд.), од преко педесет певача изграђен је у потпуности лик и карактер Бајов“.¹⁴ Бајо је у очима пјевача израстао не само у битног носиоца борбе против тиранина него је постао и симбол чувара слободе и наде похараног и осиромашеног народа у тешким условима.

Запажен број пјесама о Бају Пивљанину налази се у збирци Андрије Лубуриџа. У тим пјесмама говори се о његовим подвизима и бројним драматичним сукобима, гдје је код многих пјевача израстао у симбол браниоца слободе и наде заточених Срба.

Мијат Томиџ

Веома популаран епски јунак из западне Босне. Рођен је у селу Горњи Бришник, у данашњој општини Томиславград. Отац му се звао Иван, а мајка Ката. Имао је два брата и двије сестре. Био је хајдучки старјешина чете у којој је највеџи јунак Мандин син, његов сестриџ, „дијете Маријан“, који као епски јунак личи на Грујицу Новаковиџа. Много пута се у пјесмама истиче Мијатова блискост с бегом Копчиџем. Мијат је био бегов беземљаш-чобанин и умјесто њега је излазио на двобоје. За њега се везују древне епске теме о боју са Арапином. У пјесмама се каже да је погинуо због издаје невјерног кума, који га је позвао, наизглед, на гошћење. Око Мијата Томиџа и његове дружине створио се ред хајдучког пјевања, као посебна врста циклуса. Првенствено је вољен у западној Босни и у Далмацији. Више о Мијату Томиџу налазимо код фратра Филипа Грабовца у дјелу *Цвет разговора народа и језика*

¹³ Сима Милутиновиџ Сарајлија, *Животостис*. „Вук Караџиџ“, Београд, 1976, 157.

¹⁴ Радосав Меденица, *Наша народна етика и њени творци*, Цетиње- Београд 1975, 307.

илиричнога алити арвацкога: „Само ово оћу спом’нути, како посли Мијата Томића из Дувна није било већ правога јунака ни ће већ бити. Речени погину око први година мира од Кандије, издаде их Бобовац Илија од Дољана: његов кум, саплео га. Погибе мало прије жетве. Ту мисао потврђују и остали документи у којима се говори о Мијату Томићу“.¹⁵

Навешћемо разлог Мијатовог одметања у хајдуке: „Турски зулуми и насиље изазвали су револт код народа те се многи људи одметнуше у шуме и планине да на свој начин потраже правду. Тако дођоше времена хајдука. Народна пјесма *Мијат Томић одмеће се у хајдуке* говори једну од прича о томе због чега се Мијат одметнуо у планину. Турци су читаво Дувањско поље присвојили и претворили у свој беглук. Тако је у њихове руке дошла и Јабука, ливада Мијата Томића. Једног дана Сузица кадија ‘сило Туре од Жупањца града’ скупио око двјеста косаца да покоси Мијатову ливаду Јабуку. За вођу им одреди самог Мијата Томића. Сви се косци скупили, а Мијата нема. Не би дуго кад ето ти и Мијата. Није то било право Мурату субаши (пољару) па он Мијату проговара: ‘Бре, ђидијо Влашће неопрано! Турски беглук је у теби шала? Трже сабљу, хтједе Мији одсјећи главу. Скочи Мијат и дохвати шару пушку. Пуче шара и погоди Мурата у ‘зло мјесто гдје му срце куца’. Тад Мијат рече: ‘Стан’ те, косци не кос’ те ливаде! Јабука је моја дједовина, док мене у животу буде, да видимо ко смије косити? Ко је јунак нека за мном иде: ево њима харан харамбаша!’ И тако се одметну Мијат Томић у хајдуке“.¹⁶

Дољански¹⁷ крај био је веома погодан за хајдуковање, јер је брдовит и шумовит. Кроз њега су пролазили важни турски путеви. Ту је било Мијатово главно гнијездо, ту је он имао своје јатаке и кумове, ту је и погинуо. По свом јунаштву Мијат Томић прочуо се по цијелој Босни и Херцеговини, јер је Турцима натјерао страх у кости. Прочуо се и по својој доброти, јер је штитио сиромашне и потлачене и помагао им.

У већини пјесама о смрти Мијата Томића говори се да га је издао његов кум Илија Бобовац, а убио неки Арапин. Мијатов

¹⁵ *Hajdučka družina M. Tomić u Tomislavgradu*. Преузето из: <https://www.zavelim.hr>.

¹⁶ *Priča o Mijatu Tomiću, legendarnom hajduku koji nije mogao podnijeti nepravdu turskih kadija*. Преузето из: <https://www.croexpress.eu>.

¹⁷ *Mijat Tomić*. Преузето из: <https://www.doljani.info>.

сестрић Маријан рањеног га је покушао однијети у Вран, али је Мијат издахнуо под Сивићким вратима. Ту се, на њиви Пошћеци, кажу, налази гроб хајдука Мијата Томића. На надгробном споменику на Гробљу св. Илије у Дољанима стоје ове ријечи: „У Херцеговини неки сматрају да је презиме Налетилић постало тако што је некој дјевојци налетило Мијатово дијете.“ У Орлацу (Раштани Доњи код Мостара) налази се хајдучка пећина коју народ зове „Пећина Мијата Томића.“

Вук Мићуновић

Василије Петровић у својој *Историји о Црној Гори*, кад је набрајао најугледније Црногорце 1711. године, истакао је да је први Озринић био Вукота Вукашинов, други кнез Коица Николић, а трећи Вук Мићуновић.

Вук је био храбар јунак и стога је заслужио значајно мјесто у историји, епској пјесми и легенди. Његош је учинио Мићуновићево име бесмртним у *Горском вијениу*. У *Родослову братства Мићуновић* пише: „Мићуновић највише личи на Обилића. Отворен и простодушан, готов на наивну шалу (с попом Мићом) и осетљив према туђем болу (поводом Батрићеве смрти), не предајући се никад смућености и безграничној тузи као његов поглавар (владика Данило), не мучећи себе вртлогом дубоке спекулације као игуман Стефан, Мићуновић гледа пред собом широк пут, с кога га никаква сила на свету није у стању окренути. Тај пут јесте пут правде, на који неправда не сме ни сенком својом ступити, на коју ништа не сме ступити што је нечисто, несвесно, неблагородно, слабодушно и тиранско. Мићуновић је човек дела, он зебе од много мишљења; све његове мисли упућене су на једну страну; како ће се што моћније заштити правда и казнити неправда. Мићуновић је изабрано оруђе у погледу философске мисли. Кроз Мићуновића изражава Његош погледе на витештво и на витеза“.¹⁸

Јован Ердељановић каже да је Вук четовао с Катуњанима и Приморцима, учествујући у ратовима против Турака. Епска пјесма Царевом Лазу даје значајно мјесто.

У *Примјечанију уз Огледало српско* Његош о Царевом Лазу каже: „Ово је највиши бој међу Црногорцима и Турцима био; овђе

¹⁸ *Rodoslov bratstva Mićunović*. Преузето из: <http://micunovic.mysite.com>.

су Црногорци најсјајнију побједу над Турцима одржали. У овој боји ранио се владика Данило, погинуо Ђурашковић Јанко и ранио се Вук Мићуновић, два главни војводе времена Данилова¹⁹. Његош је у раној младости испјевао епску пјесму у којој јунаци уз пиће говоре колико је који посјекао турских глава: Јакша 111, Кузман 80, а Вук 180.

О Вуковој погибији постоје различита мишљења. Јован Томић сматра да је Вук, по предању, погинуо 1714. године за вријеме Ђуприлићевог напада на Црну Гору. Као доказ наводи двије народне пјесме: *Удар Турака на село Трњине* и *Удар на село Трњине*, које пјевају о истом догађају од априла 1717. године.

Претпоставља се да је Вук погинуо код Требиња у лето 1715. године. О томе свједоче Ј. Ердељановић и епска пјесма *Погибија Вука Мићуновића*, која је приказала његову смрт као епски подвиг на капији Требиња. По ријечима Анђела Емоа: „Погинуо је у једном сукобу с непријатељем према Требињу Вук Мићун Црногорац и одмах је послје умро кнез Ђикан Вукотин, црногорски сердар“.²⁰

Знаменити јунак и одметник од турске власти, „соко“ Вук Мићуновић, позната је личност из *Горског вијенца*. Његош је у *Примјечанију уз Огледало српско* написао да су Вук Мићуновић и Ј. Ђурашковић били водеће војводе у доба владике Данила. У старијим збиркама епске народне поезије није му посвећено много простора. У неким пјесмама (*Огледало V* и у *Пјеванији* бр. 8, 99, 140) помиње се као надређени у познатој битки на Царевом Лазу. Вук Карацић (IV, 2), захваљујући своме сараднику Саву Матову Мартиновићу, посветио му је више пажње. Да је предање о Вуку Мићуновићу било веома јако, потврђују и пјесме из Лубурићеве збирке. Већина тих пјесама говори о отимању стада, веома омиљеној теми о бојевима Црногораца с Турцима у току XVIII вијека.

Вук Томановић

У Његошевом *Огледалу српском* на неколико мјеста помиње се Вук Томановић, познати харамбаша из прве половине XVIII вијека. О њему се пјева у пјесмама *Не дају вуци оваца* и *Вук Томановић*.

¹⁹ Петар II Петровић Његош, *Огледало српско*. Београд, 1980, 479.

²⁰ Љубомир И. Милутиновић, Будимир Р. Алексић, *Знамените личности и епски јунаци у Огледалу српском*. Никшић, 1919, 102–104.

Његош је у *Примјечанију уз Огледало српско* рекао да је Томановић „славни јунак црногорски и отац најхрабријег витеза Никца од Ровина“. Изузетно мелодично сређена, без претјераности, убједљива, обојена пјесничким реализмом, без труна заноса, пјесма *Вук Томановић*, коју је Његош унио у *Огледало српско* (XIV), свакако у цјелини оправдава његову оцјену. Сматрамо да је код својих потомака овај хајдук пао у сјенку поетских анализа о његовом синовцу Никцу од Ровина. Тешко је схватити како су га заобишли сакупљачи народног блага: Симеун Милутиновић Сарајлија и Вук Стефановић Караџић. Мањи број обрада у збирци А. Лубурића јесу одрази пјесничке традиције о Томановићу. Наведена пјесма, просто речено, додирнута је као припрема за аналитичке приступе о Никцу, јер се и он помиње у пјесми. Урадили смо, ево, као и доцнији казивачи предања о Вуку и Никцу Томановићу.

Никац од Ровина

Никац је рођен 1690. у Ровинама, гдје се из Трњина доселио његов прајед Срдан. Ђукан је био Никчев отац, а харамбаша Вук Томановић рођени стриц. Никчева мајка била је од Калуђеровића из Ђеклића.

Поп Абрамовић из Бјелица научио га је да чита и пише. Врло млад почео је четовати са Вуком. Захваљујући стрицу Вуку, Никац је познавао многе „стазе и богазе“ око Никшића, Клобука, Гацка, Невесиња, Фоче до Сарајева, долину Дрине до Посавине, долину Таре до Колашина и долине Мораче и Зете до Подгорице, Спужа и до надомак самог Скадра.²¹

Никчевог имена нема на Царевом Лазу, нема га ни приликом похода Ђуприлића везира, ни у *Горском вијенцу*.

Никац је изгледао овако: малог раста, преко појаса танак, а у раменима широк; велике главе, црних крупних очију са неиздржљивим погледом; на десном оку имао је крвав биљег; неугледног лица, великих бркова, које је за врат везивао кад је путовао; великих накостијешених обрва, танких ногу и танког дугог врата. Био је необично mudar и pametan, брз да нешто смисли и да то одмах изврши.²²

²¹ Данило Тунгуз Перовић, *Записи*. Цетиње, 1931, 363–364.

²² Исто, 364.

Никац је имао велико стадо оваца, а имао је и испаше у Прентином Дољу, Изворима, Кобилем Дољу, Чумојевици, око Трњина и Ровина. Током зиме држао је овце по торињама.

Од првих дана четовања показао се као јунак. Свуда га је пратила срећа. Четовао је више од тридесет година. Погинуо је кад је имао шездесет пет година. Са собом је увијек водио 10–15 људи. Његови одани другови били су: Туро Гаврилов, Симо Радловић, Томо Жутковић, Станко Пејовић, Андрија и Вуко Мићуновић, Живко Сенић, Пејо и Вуко Марковић, Баћо и Јово Рогановић, Ђоко Пејовић; Никчева браћа: Јово, Андрија и Тодор, Раде и Вуко Балетић, Аћим Перишић, Живко Дајчић, Вуко Вукотић, Бајо Гавриловић, Жутко Липљанин, Живко Симоновић и др. У то вријеме у Никшићу другови Јашара Бабића, а савременици Никца од Ровина, били су турски јунаци: Сефер Пипер, Сукић-барјактар, буљубаша Дерва, Хусејин Мрка, Зуко Париповић, Рамо Рушовић и други.

Овакав Никац као велики харамбаша показаће јунаштво од историјског значаја у бици на Чевским Ублима 1756. године. Тада су најзначајнији табори турске војске које је послао травнички везир Осман-паша ишли на Црну Гору као казнена експедиција, баш због упада и отимања плијена. Није то само било код нас – и Козаци су живјели од плијена. Никац је ту показао јунаштво. Те таборе водио је Ћехај-паша. (У нашим епским пјесмама пишу га великим словима, а, у ствари, *ћехај* значи замјеник везиров.) Ћехај-паша је на Чевским Ублима претрпио пораз. Једни кажу да је убијен баш на Чевским Ублима, а други да је умро рањен на путу ка Травнику. Шта ће епика да уради? Епика ће обилићевски подвиг да спецификује у Никчевом поступку, како ће он са два своја друга: Томом Жутковићем са Његуша и кнезом Станком из Предиша да крене ка турској војсци и позове свога побратима Арслан-агу Звиздића. Звиздићи су позната јуначка беговска породица из мјеста Крстац на Голији. Побратиму Арслан-аги каже да се сили турској не могу одупријети и да се предају Ћехај-паши. Међутим, он, то пјесма каже, „оде и убије тамо Ћехај-пашу. Косовски завјет је стожер цјелокупног Његошевог стваралаштва, што се види и по томе да је тој пјесми дао наслов Синови Обилића“.²³

Никац је несумњиво највећи јунак на црногорској страни, као што је Јашар Бабић на турској страни у Никшићу. Никшић је у току дуготрајне турске владавине дао велики број добрих јунака, махом потурица. Јашар је оличење њиховог чојства и јунаштва.

²³ Новак Килибарда: Преузето из: <https://www.youtube.com>.

Таквим га приказује муслимански пјевач Хусага Бајровић из Никшића када пјева о свађи међу грађанима око првенства: Дура Ациманића, Јашара Бабића и Хасана Џидића.²⁴

Лазар Пециреп

Најчувенији црногорски харамбаша из средине XVIII вијека, Лазар Пециреп, рођен је подно планине Голије у Херцеговини. Прелази у Црну Гору одакле је хајдуковао по Херцеговини. Издао га је неки Црногорац Турцима, који су га набили на колац. Говорило се да му је некакав Црногорац у боју осјекао шаку лијеве руке, али је и даље ратовао. Причало се да је на опанку једне ноге имао два врха па кад је пуцао наслањао је пушку међу те врхове.

Турци га на погубљење, набијање на колац, воде неvezана сматрајући да једном руком не може ништа урадити, већ га онако потјерају између себе давши му да носи колац на који ће га набити. Неочекивано оним коцем убија једног Турчина. Кад га други опколе он убије још једнога ногом докле га савладају и набију на колац.

Лазару Пецирепу Лубурић је у својој збирци посветио двадесетак пјесама. Неколико њих пружају увјерљиву слику његовог хајдуковања. Једна је, може се рећи аутобиографска, јер се у њој нижу догађаји у пет стотина и педесет три стиха. Ријеч је о пјесми коју наводимо.

Вук Лопушина

Познато требјешко братство Јокановићи су по поријеклу Дробњаџи. Њихов чудни надимак Лопушине добио је Вук – Вукашин Јокановић. Он је према једној варијанти једним замахом сабље пресекао вола, као да је то била лопушина, пушина (врста

²⁴ Лубурић наводи да му је цијелу пјесму Хусага казивао уз кафу. Кад је Лубурић затим почео да пише, Хусага није хтио да понови почетак, „бојећи се да није нешто ружно рекао за ове јунаке гдје су се хтели сјећи због првенства“. Зато је првих 66 стихова реконструисао по сјећању. „Трудио сам се“, каже Лубурић, „да нешто измијеним. Можда ми ред ријечи није исти.“ „Овај догађај и овакав Јашаров поступак живи и сад у народној успомени“, додаје Лубурић. Постоји и копија пјесме, из које се види да је Лубурић пажљиво чинио ситне исправке и да је додао неколико стихова.

планинске гљиве). Ратовао је по Пиви, Голији и Дуги. Погинуо је на планини Лоли на Петровдан, односно Барјам 1796. године гдје је и сахрањен. Турци су му искомадали тијело ножевима тражећи његово друго срце. Глава му је однесена и постављена на бедем града Никшића.

О Вуковој погибији написане су четири пјесме. За најљепшу, претпоставља се, није знао Вук Караџић јер је нема у његовом зборнику. То је урадио чувени њемачки германиста-слависта Герхард Геземан 1929. године у свом есеју посвећеном хрватском историчару Ферду Шешу. До оригиналне пјесме дошао је Комнен Бећировић од потомка Вука Лопушине, попа Митра Лопушине из ускочког села Струг.

У пјесми о *Погибији Вука Лопушине* говори се о познатој планинцу на ширем подручју, Зиљки (р) (х) Кајовић у коју су били заљубљени Вук Лопушина и Ахмет Баук. Ево записа о његовом погубљењу: „На Крнову, поред пута што од Никшића води према Шавнику давно је постављено спомен обиљежје Вука Лопушине. Многи мисле да је он ту погинуо. Међутим, ово на Лоли му је гроб. Он је био измакао турској потјери и стигао до близу врата Мораче. Али, понос, му није дозволио да бјежи, већ се вратио да сретне Турке и да попут Никца од Ровина погине, баш овдје, на бившем катуну Мемеда Баука. На питање да ли би Вук и тада погинуо да није било домаће издаје, својеврсан одговор је ова ливада, на којој је гроб Вука Лопушине, обиљежен само каменом, а која сада припада Мучалицама“.²⁵ из Љевишта.

У Лубурићевој рукописној збирци постоји десетак пјесама које освјетљавају лик Вука Лопушине. Једна значајна и судбоносна згода ставила је у запећак све друге храбре подвиге овога јунака кога су Турци протјерали из Требјесе. Послије разарања Требјешани се раселише у Ровца и Морачу. Он се населио у Морачу, као и његов пријатељ Малиша Бућић. Вукових јуначких подвига врло мало је записано и остало у сјећању.

Литература

Бутуровић (1966): *Ђенана Бутуровић, Народне пјесме Муслимана у Босни и Херцеговини из рукописне заоставштине*

²⁵ Izvor: gornja morača, - *Историја Горње Мораче*: Милија Пејаковић.

Koste Hörtanna, Сарајево: Земаљски музеј Босне и Херцеговине у Сарајеву.

Геземан (1929): Герхард Геземан, *Вук Лопушина*, Загреб: Шишићев зборник.

Ердељановић (1926): Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд.

Караџић (1891–1902): Вук Стеф. Караџић, Српске народне пјесме, I – IX, Београд.

Латковић (1964): Видо Латковић, *Народна поезија*, Титоград: Луча 7.

Лубурић: Андрија Лубурић, *Рукописна збирка народних песама*, Београд: Архив Србије,

Меденица (1971): Радосав Меденица, *Поетско-историјски лик Вука Лопушине*, Београд: Прилози за КЈИФ, XXXVII.

Меденица (1975): Радосав Меденица, *Наша народна епика и њени творци*, Цетиње - Београд: Обод.

Милошевић (1954): М. Милошевић, *Помен о Бају Пивљанину у Државном архиву у Котору*: Историјски записи.

Шаулић (1938): Новица Шаулић, Гласник Етнографског музеја, XIII, Београд.

ОСВЕТЉАВАЊА У СВЕТУ СВЕТЛОСНИХ БИЋА

(Стојан Бербер, *Читанка српске поезије за децу* (антологија), УГ
„Раванградско пролеће“, Сомбор 2024)

Велики је изазов, смео и увек у нечем ризичан подухват да се из богате ризнице, каква је и српска поетска реч намењена деци, изабере ако не и најбоље, ка чему, иначе, сви антологичари и аутори зборника теже, оно, што је вредношћу доиста и врхунско, а оно деци, за читање најзанимљивије. Дакако, не само деци него свету одраслих, њиховим родитељима, васпитачима, учитељима, свима који и те како добро знају од каквог је значаја лепа и мудра реч било коме да је упућена, од какве је важности и књига међу чијим ће се корицама наћи зналачки пробрано духовно благо од чијег утицаја може да зависи не само пут интелектуалног успона, раста вертикалом од детета до човека, него и опстанак језика и духовност читавог народа, поготово тако малог свакојаким невољама, свим бурама на брисаном простору вековима изложеног какав је својом усудношћу обележен и наш српски род „на брдовитом Балкану“.

Стојану Берберу (1942. Винорача, код Јагодине), песнику, прозном писцу, универзитетском професору, који живи и ствара у Сомбору, аутору школских уџбеника, објављеним делима осведоченог и као зналаца историје књижевности, дело „Читанка српске поезије за децу“ није првенац у том жанру. Осамдесетих и деведесетих година минулог века, велику су пажњу изазвале његове панораме „Светлосна изворишта“ (два издања сомборског песништва за одрасле, којима је обухваћен временски период од два века) и „Врло важно“, такође јединствени зборник поезије за децу коју су за собом оставили писци рођени у Сомбору или су деценијама живели и стварали у том граду који, уз много шта друго, слови и као колевка српске периодике за децу. Наиме, пре чувеног листа „Невен“ Јована Јовановића Змаја, овде је, захваљујући постојању Учитељске школе излазило неколико дечијих гласила. Најчувенији

је „Голуб“, *Лист за српску младеж*, како је то било истакнуто на првој страници. На његовим страницама су све до почетка Првог светског рата своје поетске и прозне првенце објављивали и песници заступљени сада и у „Читанци“. Узгред подсећамо и на то да је Бербер уз пропратни поговор откривачког садржаја, објавио антологијски избор српских епских песама, потом „Јуначке песме Крајине“, те зборник најлепших српских песама о љубави као и избор из поезије за децу у Алманаху Учитељског факултета у Сомбору (2001), што је остала окосница и ове књиге.

И сама реч „Читанка“ у наслову, а не „антологија“, иако се као таква са свим у себи најпре и може прихватити, или „зборник“, сугерише мисао да се и сам приређивач овог дела „склонио“ од увек могућег приговора не само од стране професора, историчара и теоретичара књижевности за децу него и оних који би то по властиој замисли каква настаје након прелиставања, ишчитавања, пребројавања заступљених а тек из књиге изостављених аутора, могли да ураде потпуно друкчије. Наравно, све се може, али са вечном важношћу било је и о(п)стаје старо правило да најпре ваља урадити/скочити, па тек онда рећи готово или скок! *Nic Rodos, hic salta!*

Читањем овог избора оствареног по личном осећању или односу према вредностима у области српског песништва за децу основношколског узраста, стиче се утисак како је и његов приређивач и сам најпре читалац, истовремено и стваралац богатог песничког искуства, зналац домета књижевог слова. Избором аутора, почев од оних који су за децу писали и објављивали током деветнаестог века (Лука Милованов, Јован Суботић, Бранко Радичевић...), за њима, хронолошким редоследом, по годинама рођења, Јован Јовановић Змај, без сумње и најзнаменитији песник за српску младеж, потом, у свом добу такође цењени али временом неправично препуштени заборава, ту су: Мита Поповић, Ника Грујић Огњан, Јован Грчић Миленко, Петар Деспотовић, Брана Цветковић, Андра Франићевић и многи други, све до писаца чијим делом се зачиње модерна српска књижевност за децу, какви су, пре свих Александар Вучо, чија су песме, не амо за младе, са значењем прелома у овом жанру уопште. И каква би то антологијски избори / прегледи српског песништва уопште и били без поезије Десанке Максимовић, Бранка Топића, Гвида Тартаље, Мире Алечковић,, Душана Радовића,, Лазе Лазића, Драгана Лукића, Бранка В. Радичевића, Стевана Раичковића,. Дакако, без неизоставних Мирослава

Антића, Момчила Тешића, Григора Витеза, Добрице Ерића, Душка Трифуновића, Ранка Симовића, Драгана Кулицана, Бранислава Црнчевића, Божицара Тимотијевића, Милована Данојлића, Љубише Ђидића, Љубивоја Ршумовића, Радета Обреновића. Пере Зупца, Мирослава Настасијевића... У овој књизи приметне захтевности су такође заступљени Бранислав Петровић, Мирјана Стефановић, Ђуро Дамјановић, Драгомир Ђулафић, Драган Радуловић, Недељко Терзић, Бошко Ломовић, Љубомир Ђорилић, Милован Витезовић, „Владимир Андрић и други, све до песника рођених у другој половини двадесетог века и оних најмлађих: Драгомира Ђорђевића (1953-1999), Недељка Попадића (1961) и Дејана Алексића (1972) са лирским невенима од којих је ова књига – бисерница која зрачи ведрином, често и хуморношћу као и мисаоношћу. Неспорно је такође да одабране песме, садржајем и стилем, свим у себи посве јасним, уз све друго указују и на континуитет, на вредносни след овог жанра кроз историју српске књижевности намењене децјем, опсвношколском узрасту.

Уз све одавно постојане различитости у ставовима песника при погледу на дете и на свет детињства, на перцепцију односа дете и свет одраслих, ставова, односно захтева који су, по логици ствари, непосредни одраз вредносних мерила у времену у коме је одабрана песма за децу настајала, битно је истаћи да и ова певанка показује колико је српска поезика за младе у сталним менама. Сагледавајући оно суштинско у песмама аутора из деветнаестог па све до половине двадесетог века, имајући у виду тематику, садржај, стил и форму, песников вокабулар, приметна је већа приређивачева наклоност традиционалном, класичном творењу песме, где је више игривости, „шалозбилности“, једноставније певљивости, привидне лакоће и милозвучности пѣва, као и изражајнија блискост са народном књижевношћу. Писање за децу, како је то заговарао и Лука Милованов, чијом песмом и Стојан Бербер, као и многи антологичари пре њега, „отвара“ ову поетску ризницу, нуди као „дар шарени деци игри радој“. Дар је то свеколиком потомству, српском нараштају, а све песмом речено, откривено, препоручено, дешава се, поготово у поезици песника који су објављивали током деветнаестог и до половине двадесетог века, као по неком неписаном а обавезујућем правилу, и захтевно указивање на оно од чега нема, нити је добро да буде, већер, радикалнијег одступа, поготову када је реч о обавезама детета и према себи, али и према други-

ма. Песници модернијег сензибилитета, који, иначе, доминирају у Берберовом избору, изазивају децу на промишљање о властитим поступцима, о последицима „наопако учињеног“. Међутим, у модерној српској поезији, изразитије у поетици каква настаје крајем двадесетог и почетком двадесет и првог века, деци се прилази са нескривеним поштовањем и све им се отвореније, смелије казује истина о човеку и о свету у каквом живе. Приметно је много мање поуковања, директне дидактичности. Уместо тога, у песми је више рационалнијег подстицаја не само за игру него и за промишљање о оном песмом у привидној једноставности дознатог из ризнице људског свезнања. Ововремени песници не гледају на дете као на створење које треба држати подаље од „пресне јаве“, под стакленим звоном, да је од свега „опасног“ у спољњем свету заштићено. До погледа оком у око, до дечијег нивоа не силазе него се до њега успињу. Водич до тог нивоа је оно „бивше дете“ од самозаборава при нужном одрастању у песнику сачувано детиње биће. Све је то и те како видљиво у многим песмама на страницама „Читанке српске поезије за децу“, посебно у остварењима писаца рођених у другој половини двадесетог века.

Приређивач је такође приметнију пажњу придао како садржају песме тако и начину на који је написана тражећи у свему упечатљивији траг или одраз бриге о људским вредностима, потврду доследности при старању о матерњем језику, са свим оним што је у великој мери блиско или у присном дослуху са традицијом, јер је управо она, као нераскидиви део наше, српске духовности, основ или ослон свему.

Уз дослух са српском народном књижевносћу, у дечјој поезији с краја деветнаестог и почетка двадесетог века приметан је и утицај стране књижевности, превасходно песништва земаља у чијим су се престоницама (Беч, Будимпешта) школовали наши „оновремени“ песници, заступљени у првом делу „Читанке“. Тадашњи „европејски дух“ се и посредством песме за младе ширио и нашим светом а што је увелико доприносило премошћавању јаза какав је нужно настао у условима петовековног живота под туђинском влашћу. Последице свега тога су далекосежне. Ту и тамо нађе се и у овим песмама понека страна реч која се у нашем језику временом одомаћила, али при читању у овом времену архаичност поетског речника са извориштем у српском, славјанском језику, делује тако безазлено, благодатно, мамљиво, мило... Ина-

че, од оног што је у овој књизи одраз наше књижевне традиције, што је са лепотом изражаја, са ослоном у духу, у менталитету, у језику једног народа, од „змајјовинске линије певања“, задуго се и није одлазило предалеко ни у временима када у српском песништву за децу долази најпре до блажег, а потом и све видљивијег раскида, па и до радикалнијег отклона од оног у песништву за децу романтичарског, идиличног, претерано умилног, мазног, а што је било веома изражајно све до оног што у нашу књижевност стиже захваљујући модерним. Пре свих са надреалистима, са песницима који су показали велику смелост у отпору окошталом, конзервативном. После Другог светског рата, у време „владавине“ социјалистичког реализма, појавио се и тихи отпор идеолошком у свету књижевности, отпор једноумном, чијем су дугом трајању у великој мери неретко доприносили и сами писци како они за децу тако и за такозване одрасле читаоце. Управо тим поводом није на одмет ни подсећање да су такви, догматски, идеолошки подобни, идеологијом заштићени, привилеговани, мажени и пажени аутори, писци и критичари, деценијама били на челу издавачких кућа у Југославији, главни уредници књижевних листова и часописа. Разумљиве су и далекосежне последице дејства њихове „партијске будности“ по слободоумну, разгаљујућу, бистру и садржајном мудрушћу отрехнујућу реч каква је управо подмлатку, вечитој будућности сваког народа и најпотребнија. Иначе? На такво критичко промишљање подстиче и ова књига коначно ослобођена од слабих, глорификаторских песама, па и од неких из тога доба до неба „ваздигнутих“ песника без којих су време „изградње новог човека“ биле незамисливе ђачке читанке, школска лектира, прегледи, зборници, антологије, радијске и телевизијске емисије. Очито је минуло време таквих шарених лажа опасних по све, а највише по менталну хигијену, те и у том погледу ваља „мерити“ и вредност, односно значај овакавог, избора из цветника српске поезије за младе. Има, додуше, и песника из „онога времена“, али не и оних „песмуљака-славопојки“, идеализације наметнутих вредности, оних са печатом доба и друштвеног система удешаваног све „по мери човека“.

Будући да дечијој игри, ведрини, ритму, једноставности у погледу форме и стила песме Стојан Бербер придаје веома велики, па пресуднији значај и пажњу, управо се то може разумети као једна од значајки његовог вредносног критеријума. Класици, пес-

ници-традиционалисти склонији су дидактици, поуковању, више мазе, тепају, љуљушкају децу, штите их прераног сазнања истине. Супротно њима, модернисти, попут Александра Вуча Драгана Лукића, Душана Радовића, или Милована Данојлића, дакако, сваки на себи својствен начин, песмом (у)казују и о животној суровости, тегобама, о болу, неправди, о рату (Момчилчо Тешић), о незаслужено привилегованим којима је све дозвољено, који имају шта год пожелеле, и могу да чине све што им је по вољи и не мислећи о другом, да једу што им се и кад им се прохте (Тај је јео шта је хтео, трамвај цео и облака један део...“; казује Радовић у алегоријској песми „Лав“). Има у овом озбору и песама које у времену настанка и нису биле за децу, али су међувремену успеле „да подетиње“ или су деца пре времена до њих порасла? Пример су за „Читанку“ одабране песме Ђуре Јакшића или Алексе Шантића.

Осим о игри, о природи, о љубави, вечним темама у поезији свих времена, песмом за децу и о деци, сасвим отворено указивање на постојање себичних, претерано размажених, па и безобзирних, као и на постојање могућности да неког у нашој близини или у неком кутку „белог света“, далеко од сваког погледа, „поједе мрак“, уколико попут маленог миша кад при „блиском сусрету“ и јурњави са мачком, оде предалеко, тамо где је „чак, чак, чак“.

При слову о оваквим opakим дознањима из песме, или о ауторским наумима у приступу/стварању у овом жанру, ваља се присетити и онога шта се у време великог и дугог идеолошког мрака догађало, а све због суровог им сировог, догматског погледа на песму, на слободу певања и мишљења, многим писцима у време свакојаким диктатора једнако и на истоку и на западу, на свим меридијанима. Да, и у нашој не тако далекој прошлости, у она „вунена времена“, у доба „кад су цветале тикве“...

Садржајем већине изабраних песама чујан ехо кад директног а кад и посредног позива на игру и дружење. Препоруке, или поетском сликом подстицај да се радују животу, да се, све кроз игру, смелије примичу оном најлепшем пред својим оком и да похитају да се препусте оном што их и ведри, што их снажи, што их све време, од изласка до заласка сунца, свакодневно испуњава трептајима ведрине. Што их „наговара“ да из својих снова излазе са жељом да их кроз живот и, што је могуће пре, учине јавом. Да свет и свој живот у њему, на целој планети, у сваком делићу „свог

свемира“ схвате, доживљавају и прихватају као бескрајни, ничим омеђен простор слободе. *Све што расте хтело би да расте/ Нека расте, и треба да расте*, - казује песмом Душан Радовић, који се деци обраћао речима „Поштована децо!“ Десанка Максимовић је на децу гледала као на „сунчане поданике“. У том српском величанственом песничком јату и данас има и таквих који, попут Љубивоја Ршумовића, у деци виде „светлосна бића“ и доживљава их као „ украс света“, што најмлађи, без икакве сумње, доиста и јесу. Радост света!

Игра и сан, уз њих пролеће и лето, птице, цвеће, најчешћи су појмови, кључне речи у песмама и класика и песника модернигјег, изражајније урбаног лирског концепта. Већина их указује на значај дослуха, односно, садејства детета и природе на коју нескривено указују да је са свим видним и чујним увек и свима једнако отворена жива књига вечног сазнања. Песници класичног концепта, змајјовинске поетске линије, (Десанка Максимовић, Добрица Ерић, Момчило Тешић...) на то указују потпунијом и широком дескрипцијом, а модернисти, попут Григора Витеза, Бранислава Петровића или Стевана Раичковића, дискретније и са подстицајем, са изазовом да деца и сама изађу из својих крлетки, из градске, бетонске пустиње и да ослушну, да открију „шта је на крају града“, јер далеко од истине је тврдња заточеника у том пустошном простору да иза свих ограда, иза погледом непремостивих зидова, иза видикове линије, нема баш ништа. А птице?. Упитаће радознало, бистро дете. Где су то оне од људи избегле? Како у старијој, тако и у модернијој поезији за младе, птице су биле и заувек остају симбол слободе при смелом лету даљинама прекосвета, кроз космичко безграничје.

Велики је број поетских гласова сабран у овом делу, али сваки је у мноштву потпуно разазнатљив и посве свој. Готово сваки је са тежином од оног што се именује „личним печатом“ као одликом самосвојности једног ствараоца, оног који никог не подражава, који не припада само једном хору, једној и у његово време стварања доминантној песничкој линији. Као да је приређивач при ослону на оно што је на њега као читаоца оставило најпоузданији траг као сведочанство о трајној вредности песме, имао на уму идеју на којој почива и песма „Птичја певанка“ Григора Витеза на чијем су почетку ови стихови:

Јутрос пала књига с крова,
Просула се из ње слова.
Дошле птице велике и мале
И слова се назобале.
Па сад сричу сваког дана
Разна слова прогутана.
Наглас вичу, те ћурличу
И цвркућу и ћувичу
И жвргоље и живкају
И ћућоре и цивкају,

И ова књига је управо таква певанка. Њоме сабрано мноштво од „просутих слова“, све у таласима, све јато за јатом песници – сањари, птице „велике и мале“. Певанком збиља и то мноштво „цвркута“, али је јасна и стваралачка различитост, њоме и издвојеност из многогласја уколико је изражајнија стваралачка посебност.

При овако оствареном избору оног највреднијег у српском песништву за децу, Стојан Бербер је, уз све поштовање њему битних вредносних мерила, настојао да у погледу тематике и начина на који је песма остварена, најпре укаже на вековитост и на ширину српског књижевног стваралаштва за децу, на различите токове као и на мене које су одраз захтева времена у коме су одабране песме настајале, одраз захтева једнако и деце и писаца тога времена. У стара и увелико заборављена времена, песмицом за децу доминирала је идила, бајка од срећног живота. У новије доба, после човековог фантастичног лета на Месец, у време атома које је са снагом да разори планету, песник-мислилац, попут Лазе Лазића, детету ће сасвим отворено рећи о постојању свемира у човеку.

Осећате ли неки немир?
То и у вама трепти свемир.

То сви осећамо. И ти, и ја:
свако је у себи галаксија.

(...)

Љубав и туга, мање ил' јаче,
из нас у велики космос зраче.

Наш бол и радост, мржњу и сан,
упија небески океан.

Понекад, у вртоглавом лету,
отискујемо се ка другом свету -

Ка звезди, далекој милион миља,
ил' стени која лута без циља.

Свемир у човеку

Посредством песме дете новог времена сазнаје од песника да је и оно мислеће биће, да и само мора да брине о себи, да не прима све здраво за готово, већ да сумња, да истражује, да непрестано расте, да без престанка лети од једне до друге тајне...

„Читанка српске поезије за децу“ Стојана Бербера јесте добро пробран и у једну целину сливен раскошни, искрени и бистри пòј за децу. Лепотом, разноврсношћу и богатством тог поја пут је до многих тајни, истовремено и брûј из свих времена, а за време вечно садашње и за оно тајновито и неизвесно, увек време будуће. Било да је реч о читалачком доживљају песама изабраних за ову књигу, о њиховом разумевању и могућој похвали, или о замерци оваквом избору, ваља и овим поводом указати на вредност и значење мисли која се, у погледу ауторства, приписује Константину Сергејевичу Станиславском, али и Максиму Горком, датој као одговор на питање о томе како треба писати за децу: „Писати за децу треба исто како и за одрасле, само – мало боље“!

Давид КЕЦМАН ДАКО

КЊИЖЕВНОКРИТИЧКА РЕЧ ЦВИЈЕТИНА РИСТАНОВИЋА

(Цвијетин Ристановић: *Моћ уметничке ријечи*, Београд, Свет књиге, 2024)

Цвијетин Ристновић, универзитетски професор, историчар књижевности, књижевни критичар и теоретичар, аутор више значајних дела из области науке о књижевности и неколико стручних књига у оквиру програмских садржаја професије којом се активно дуго година бавио, огласио се новом књигом студија, есеја и приказа под насловом *Моћ уметничке ријечи*. Већ у уводним напоменама упознаје нас да је структуру своје књиге компоновао на књижевнокритичким погледима одабраних писаца и њихових дела насталих почетком XXI века, тачније, од 2014. године до данас.

Садржина нове Цвијетинове књиге омогућава изучаваоцима књижевности да дубље проникну у просторе хроноса и лакше открију уметничке вредности конкретних књижевних дела која представљају макар и делић мозаичког ткива на којем се откривају универзалне људске поруке и опште, друштвене и етичке вредности. Слојевитост књижевнокритичких опсервација и погледа резултат су истраживачког подухвата, који се може дефинисати као успела књижевна експедиција, вођена добрим познаваоцем законитости књижевноуметничког стварања и снагом људског говора. Понуђени судови и оцене базирани су на индуктивно-дедуктивном приступу спољашњој и унутрашњој структури књижевних дела која су била у средишту пажње ауторових књижевно-критичких опсервација.

Из садржине понуђених студија и огледа види се да је Цвијетин Ристановић превасходно добар читалац, па тек онда истраживач и аналитичар који је, само на први поглед на дистанци од прочитаног дела. У суштини, он урања у дубинске слојеве сваке прочитане књиге, у свет пишчеве фикције, стварајући притом свет

сопствених импресија и књижевнокритичких погледа. Због тога смо на становишту да судбина сваког књижевног дела не зависи само од његовог аутора, већ и од књижевног критичара и његових погледа. Истраживања и резултати Раистановићевих опсервација не састоји се у надметању између писца и критичара, већ у сврсисходности књижевнокритичког промишљања и вредносних судова и погледа. У том погледу Ристановић је на правом путу, јер његове студије говоре да је реч о критичару формиране физиономије, који добро познаје писца и дело о којем говори и који зна какво би то дело, по узусима књижевне теорије морало да буде. Својим ставовима и погледима он ауторитативно указује на путеве и правце савремене књижевнокритичке мисли и недвосмислено утиче на профилисање књижевних погледа и читалачких укуса. Његови судови и оцене утемељени су на чињеницама које се могу искуствено проверити. Естетски доживљај и духовно задовољство ишчитавања аутор не црпи из себе, већ из психичке резонанце која се шири из садржине књижевног текста коме се он предаје и „упија његову лепоту“. Тиме се релативизују схватања неких теоретичара и књижевних критичара који сматрају да књижевност „није погодан предмет проучавања, него да њу треба само читати и уживати у њој“. Такви ставови се могу само условно прихватити, јер је наука о књижевности, заиста, другачија у односу на егзактност неких природних дисциплина. Притом ваља имати у виду, а то Цвијетин Ристановић у својим контемплацијама зна, да анализа књижевног текста скоро никада није у стању да обухвати мноштво и сву разноликост искустава, утисака и импресија које нуди уметност пишевог говора.

Познато је да и читалац или књижевни естетичар изнова ствара прочитано дело, продубљујући га својим доживљајем. Цвијетин Ристановић књижевно дело посматра као извор стварних и потенцијалних значења које снажно делују на читаоца и на различите начине се трансформишу у сфери његових унутрашњих чула. Притом се служи методом анализе и особене експликације познатих естетских и теоријских критеријума. Компаративном применом традиционалних и модерних истраживачких метода, језиком саобразним жанровској припадности одабраних дела, безрезервно преузима одговорност на себе, да отворено искаже своје судове и ставове о сваком конкретном делу, свестан да тиме, макар имплицитно, опредељује будућност конкретног дела – да ли ће се наћи на страницама књижевне историје, или ће остати затворено у оквире времена у

којем је настало, на маргинама књижевног заборав. Притом резултатима истраживања и досегнутим сазнањима књижевноестетске анализе, омогућава читаоцима различитих профила и афинитета и изучаваоцима књижности, да лакше проникну у садржину литерарног текста и његових вантекстуалних особености.

Цвијетин Ристановић се на на страницама своје књиге, на више места, експонира као култивисани читалац који маркира сугестивну љупкост импресије и стрпљивост искусног ерудите који истрајава на откривању и дефинисању потенцијалних значења и порука сваког конкретног дела, на његовој структури и естетици, на детаљима који бацају светлост на унутрашњу структуру текста и откривају тајне пишчевог фикционалног света.

Са становишта данашње књижевне критике може се закључити да садржина књиге *Моћ умјетничке ријечи* не осветљава само одабране писце и њихова дела, већ и стваралачки портрет Цвијетина Ристановића, као доброг познаваоца савремених књижевних токова и критеријума теоријског и естетског вредновања назначених књижевних дела, његову инвенцију и способност уопштавања закључака и компаративних премиса, неопходних у изрицању објективних судова у сагледавању књижевноуметничког текста.

На крају ваља рећи да је ова опсежна студија, писана савесно и одговорно, пером доброг познаваоца књижевности, аналитички осветлила одабрана дела тридесет аутора и на најбољи начин се препоручила као значајан прилог изучавању српске књижевности на почетку XXI века.

Миомир МИЛИНКОВИЋ

РЕФЛЕКСИВНОСТ ПОЕТСКОГ КАМЕНА

(Милијан Деспотовић, *Камен који хода*, „Багдала”, Крушевац 2024)

„**К**амен који хода“, језички симболично метафорични исказ експресивно функционише као наслов поетске књиге Милијана Деспотовића, познатог савременог ствараоца богатог књижевног опуса на српском а превођеног на свјетске језике.

Камен од древних, митолошких времена знаних и незнатих култура има разноврсну симболику у борби добра против зла. Ослонац је у ватри и води на земаљском путу. Живо је биће, пријатељ, брат који тражи одговоре о узроцима међубратске усуд зависти. Камен као драго биће помаже на путу истрајавања у трагању за одговором о суштини живота. Помаже у проналажењу узрока и последица разних осјећања, догађаја. Радује се љепоти, даху свјетлости насупрот појединачном и космичком мраку.

Истовремено, камен може да буде терет, обавеза и љепота. Покретач је снаге, ослоноц у разним ситуацијама. Мотивише на трагање кроз спознаје, облике живота у природи свега видљивог и невидљивог. Опомиње добронамјерно, прашта након покајања и кажњавања. Отежава ход због тежине која и подстиче. Изнова, грије душу. Неминовно, из судбинског котрљања открива властите облике из сна у јави. Или, у усправном ходу сања. Божански је и људски дар и казна. Као једно и друго, траје, живи на леђима Сизифовим. Као вид опроштаја и наде након и током казне у ходу.

Као симбол љепоте и снаге, камен је уграђен у праг куће. Неизоставан је у темељу не само овоземаљске већ и небеске куће. Каменом уз камен рађа се пламен, искра из пепела. Бацање камена с рамена није само пука забава нити такмичарска витешка игра. Вид је борбе за опстанак, и продужетак откривања слободе, младости и љепоте.

Сложена су значења камена, неизбројива по сличности и различитости у додирима кроз времена. Егзистирају у трагању из људских мисли кроз просторе и времена удаљених, најудаље-

них предјела. Порукe, значења разних облика од древних времена упућују на значајну битност камена као изворске воде неопходне за опстанк људског живота. Камен кроз историјско вријеме носи божанске и људске особине што егзистира у структури дјела разних врста умјетности, а у вајарству, можда, најизразитије.

Камен у поезији Милијана Деспотовића сложен је симбол живог људског бића племенитих особина обликованих кроз вријеме из тешког искуства у општој пролазности. То је човјек који усправно хода стамен као камен стваралачки, поетски надахнут. Племенитим лијепим ријечима уљепшава трен вјечно трагајући кључ свеопштих тајни. Изнова открива, проналази одговоре о могућности излаза из међуљудских неспоразума, из агресивности, ратних сукоба. Међусобну комуникацију нарушава насиље, похлепа, лаж, завист, заблуде, преваре и обмане истине. Деспотовићев „Камен који хода“, прије свега, симбол је ствараоца осјећајног, мисаоног хуманисте, алтруисте, који трага за излазом из заблуда историјског у савременом трену.

Експресивно поетско трагање развија на трагу народне традиционалне изворне лексике кроз мотиве завичајних спознаја као из свјетске баштине. Сугестивни поетски ритам особеном осјећајношћу варира древна питања о бити и не бити, кроз посебности савременог трена апсурдног насиља, уопште. Камен, стамено стваралачки реагује кроз све интезивнија осјећања немира насупрот оном другом камену, који је смирен и не реагује, а којег као другара пјесник посјећује. Стваралачким немиром пјесник се супротставља свим видовима насиља, неморала, лажи. Наглашава да је добро док постоји неко близак с ким може да размијени мисли и осјећања кроз саосјећања у патњи угроженог појединца из народа. У стиховима опсервира о истини упркос лажима, које изврћу истине умањујући традиционалне вријености. Лирски субјекат у мелодичним јасним стиховима развија фабулу богату асоцијацијама по сличности и различитости. Асоцијативно мотиви међусобно коореспондирају у продубљавању мисаоности о узроцима насиља, сукоба из заблуда.

У стиховима слојевитих значења, прије свега, егзистира отпор отимању завичајних прагова и било чијих кућа, уопште. Свака кућа има душу, а душа није за продају, мисаоно еманирају поруке, опомене. Отете, продате куће, као душе разговарају, желе да се вра-

те свом огњишту. Куће које имају душе никада се не продају. Присилна продаја, отимање завичаја и кућа недјела су грешних који се не могу окајати, откупити. Насилнике, отимаче ће, кад - тад, стићи казна због отимања убијања душа отетих кућа, завичаја.

Аутентично се разгранав мисаоност у теми родољубља из цјеловите књиге богатих мотива. Незаобилазно упечатљиви су мотиви отимања божура са Косова, бомбардовање, тровање дјецe радиоактивним бомбама. Рефлексивносћ пулсира у порукама универзалних значења о неопходности борбе против насиља уопште, против манипулатора са свјетских пијаца, маскираних лажним мјерама доброте.

По императиву стваралачког, саосјећајног срца, пјесник као камен стамен хода, артикулише стихове разгранате рефлексивносћи у цјелини књиге од укупно шездесет и три насловљене пјесме.

Стиховима се опире недаћама из историјског у садашњем трену, афирмишући хуманост из завичајне свјетлости, традиционалне вриједности У поетском монологу апострофира имена, симболе завичајних, народних и општељудских свјетских вриједности. Завичајна свјетлост храбри, подстиче као сузе прародитељске, а, прије свега, родитељкине, која је сузама хљеб мијесила, а из мајчине шкриње и поњаве храбре свјетлосне нити. Љепота родитељске душе бодри, оплемењује што, посебно интензивно пјесник осјећа у зрелом добу уз огледало од сиједих власи. Интензивира, по налогу срца, стваралачки трагачки ход пут открића љепоте истине. Пут карактеришу и самокритичне спознаје, буђења из заблуда. Егзамплар је мотив скидања кошуље, која се осјећа као туђа. Истовремено, интензивно је истраживачко дивљење тајни друге, другачије непознате, недодир кошуље остављене крај ријеке. Пјесник као камен, стамен, симболише сложеност мисаоног бића, лирског јунака из епске борбе за слободу, за истину личних, завичајних, народних, универзалних вриједности. Експлицитно из поетских слика се очитују насртаји освајачких сила, што упозорава о агресивности, дехуманизацији, уопште. Егзамплар су стихови о бомбардовању, убијању дјецe уранијумом, о отимању историјског огњишта, гнијезда са Косова. Лирски субјекат, као стамени камен хода упркос свему, и агресивном насиљу. Поетски ритам универзалних вриједности, свједочи, упозорава, тражи одговоре у отпору заблудама из историје у садашњем тренутку. Посебна ширина рефлексивносћи тече кроз

вишезначењске стихове у којима изражајно егзистирају документарни догађаји, на примјер, из НАТО бомбардовања Србије.

Пјесме у јасној фабули гласом лирског субјекта читљиво казују из сложене структуре о отпору насиљу кроз његовање хуманости из прадједовског сна о слободи Егзистирају опомене насилницма, агресорима да оставе праћке, да не нападају, да не отимају било чије туђе огњиште. Почев од наслова „Камен који хода“, у цјелини књиге рефлексивна поља кроз разне мотиве варирају борбу за опстанак у савременом трену ескалације насиља. Поетске слике отварају, продубљују стара питања о (не)могућим стањима појединачног и колективног живота у ескалацији насиља. Поетски сензибилитет Милијана Деспотовића деценијама актуелизира вјечне мотиве нијансирајући слике експресивног стиха, богате лексике матерњег језика. Трага за тајном живота и умијећем трајања путем стваралаштва, које је отпор нестајању живота, дехуманизацији, насиљу уопште. Рефлексивност у овој књизи грана кроз три тематска круга, која се издвајају кроз међусобно прожимање. То су родољубље, љубав према завичају и стваралаштво. Кругови, мотивски и тематски, у међусобном прожимању хармонично продубљују рефлексивност цјеловите структуре књиге. Кровни наслов књиге коореспондира са насловима пет дијелова као и свих пјесама, те са сваким језичким знаком у сложености мисаоне мелодије, јединствене структуре књиге .

Карактеристични су метафорични наслови пет дијелова (циклуса) ове књиге:

1. Са животом улепо (2 пјесме),
2. Старац упира прстом (13 пјесама),
3. Реторика тишине (13 пјесама),
4. Времена слух (28) и
5. Сићи Анђеле брате (7 пјесама).

Емотивно-мисаону суштинску матрицу сложене цјеловите структуре књиге окупља, шири и развија мото, испред свих наслова То је на почетку пјесников исказ у коме цитира мисао мајке: „Сине, гледај некако да са народом увијек будеш улијепо.“

Изворна мудрост, племенита мисао родитељке огледало је суштине историјског, социолошког, психолошког, филозофског, генетског кода животног пута појединца и народа коме пјесник при-

пада. Мудрост, мисао сложена од радости и туге садржи и благост опомене и упуту, стрепњу, молбу за његовање, развијање доброте међу људима. „Улијепо“ у очувању племенитости имена, рода и прага, уз поштовање, уважавање другога, другачијега, истовремено, садржи и тонове који су обојени спартанским захтјевом. Подразумијевају племенитост у спремности за отпор насиљу ради очувања слободе, у неопходности одбране од могућих насртљиваца на родно огњиште. Мисао мајке изражава суштину моралне основе, љепоте душе узвишеног народног бића, које је кроз вијекове свикло на патњу али никада на ропство. Мелодија светих ријечи мајчине душе вјечно трепери, племенитом поруком обавезује свевремено у свакодневници. Изворно, експресивно Деспотовићева поезија, ова књига рефлексивно одражава живе упуте, ријечи дароватељке живота, са кољена на кољено.

Лезиком свељубави, по налогу мајчиног срца, родослова, пјесникова душа је „стање мученичке чистоте“ како рече у књизи „Несванице“, Деспотовић развија поетски дијалог са свијетом, упркос општој пролазности. Опомиње, зазива несретнике насилнике који угрожавају слободу, моралне вриједности појединца народа, урушавају традиционалне вриједности, насрћу на историјска огњишта.

Континуирано пјесник преиспитује себе у све неизвјеснијем свијету. И, као „млад старац скућен песмом“ (Несванице), истиче као у првом дијелу књиге „Камен који хода“ „Човек са животом мора улепо/ Да би и без њега трајао“ (Трајати).

Опсервира о стваралаштву, истичући значај пјесме, коју обавезује шапат из даљина оних који се не смију заборавити. Изнова, осјећа да/ „Не може ићи уз воду“. Интензивно у дилеми, уз питање како „Да полетим у време/ Кад се несигурно и хода“. Продубљујући, нијансирано запитаност из поетских слика егзистирају, отварају се суштинска питања. Анализирањем себе и других, пјесник на почетку књиге каже: „Нисам упрљао себе, живи су моји снови/ А праштам као птица којој сам на гнездо дошао.“

Цјеловито у књизи стихови отварају питања о егзистенцијалној суштини из историјског у савременом трену. Пјесник истиче да је самоћа вриједност из које грије стваралаштво. Лична самоћа као вриједност уважава друге као, на примјер, Камија. Пјесника је нашла ријече из куће док сузе прадједовске теку низ пјесниково лице због давно неријешене једначине о глади. Развија поетски монолог

од првог, другог, трећег дијела из ужег завичајног огњишта са кућног прага, у четвртом дијелу уз глас препелице, незреле трешње крај старе јабуке, у сагласју је са Бодлером. Варирајући мотиве продубљује egzистенцијална питања о смрти, о вриједностима, о стваралаштву, о истини и лажи, о насиљу. У четвртом најобимнијем и по броју пјесама дијелу истиче да „Нико не може избећи суд Истине“... „Немој да те опчине заблуде/ Заблуда је ионако неписмена“ (Суд Истине):

Нико не може избећи суд Истине,
Макар она била шака песка
Коју ће вам сасути у очи.

.....

Немој да те опчине заблуде,
Нема живот времена да се бави трицама
Које ветар односи као пасји лавез.

Старац сам ослоњен о штап,
Који још чека чашу воде,
Да жедан не оде, у камен мудрости,
Који истину у тихост односи.

Нема васкрсења, остаје само запис.

Развијањем кроз варијације родољубивих мотива, без патетике, јасно је као из исказа: „Они убијају побожно,/ Ми се бранимо душом божијом/ Мрак је згодна светлост за идиоте/ Али источна светлост се буди сваког јутра.“ (Сад се зна који баук кружи).

„Врт разума полако коров обузима (...)/ Оболела машта сад је у успону/ (...) Који је ово век браћо/ Кад потомци јуришају на претке“. (Тражење одговора). У петом дијелу дозивајући човјека на разговоре зазива се Бог, анђели света лица. Пјесник тражи помоћ у отпору насиљу. Помоћ је потребна због осјећања угрожености, јер „Општа је ноћ“ (Косовдан) уз упозорења „Не оставља се земља која је света.“ (Змија у колевци).

„Камен који хода“ Милијана Деспотовића је књига мисаоне лирике универзалне вриједности. На трагу традиционалне

српске родољубиве поезије представља искорак мелодичним ритмом мисаоности, која пружа мноштво естетичко катарзичних мисаоних сензација.

Ружица КОМАР

ВАТРОМЕТ ДУХА И ДУХОВИТОСТИ

(“Живот пише афоризме 8”, приредио Грујо Леро, Мисија, Брчко 2024)

Хумор је највећи домет човјечанства.

Све остало је смијешно. Крешимир Метелко

Поводом 1. априла, Свјетског дана шале, објављен је 18. зборник афористике, који је, као и досадашње, приредио професор Грујо Леро, мајстор овог књижевног облика испољавања.

Наслов зборнику Леро је дао према афоризму Митра Ђерића “Живот пише афоризме. Све су краћи”.

Између корица овог издања налазе се радови аутора који су учествовали на прошлогодишњем априлском сусрету афористичара у Бијељини.

Рецензент је хрватски књижевник Иво Мијо Андрић, а аутор карикатура чувени београдски ликовни умјетник Југослав Влаховић.

Сваке године, поводом 1. априла - Свјетског дана шале, у Бијељини се окупе афористичари из овог дијела Балкана да размијене своје дубокоумне мисли, на радост оних који воле хумор и на жалост других - којима се тај хумор бави.

Хумор је одувјек био најбољи и најефикаснији лијек против свих болести државе и друштва - нема никаквих контраиндикација, никоме не штети и не оставља било какве последице, већ на уљудно духовит начин открива девијантне појаве, дајући на знање њиховим актерима да је дошло вријеме за промјене о којима политичари причају, а народ сањари. При избору афоризама приређивач је водио рачуна о томе да буду заступљена сва тематска подручја - почев од разорене економије, промашених инвестиција, неефикасне политике, мршаве социјале, учмале бирократије, осиромашеног радништва, опадајућег наталитета и растућег морталитета, сеоба на Запад као у вријеме рата...

Од сваког у зборнику заступљеног аутора издвојићемо по један репрезентативни афоризам да дочарамо ватромет духа и духовитости у новом Леровом алманаху.

ИСМЕТ АЛИЈАГИЋ – СЕКА: Иде нова пензија, а ја се ни од прошле нисам опоравио.

ИВО МИЈО АНДРИЋ: „Кажеш да ти се жена на суду бранила шутњом? Ма, не могу вјеровати“.

МИЛАДИН БЕРИЋ: Научници су утврдили да секс пред спавање гарантује миран сан. Па се ти не трзај?

ПАВИЦА ВЕЉОВИЋ: О мушкарцу највише говори жена поред њега. И говори, и говори, и говори...

МИРОСЛАВ ВУКМАНИЋ: Политичари су најпапетнији тијеком изборне шутње.

МИТАР ЂЕРИЋ – ЛАКИ: На мору се многи растају. Вероватно је зато морски жал највећи.

МЛАДЕН ВУКОВИЋ: Боље се осјећам у хотелу с пет, него у Еуропи са 12 звјездица.

ЗЛАТКО ГАРВАНОВИЋ: Од ракије се добију „шљиве“.

ЈАНДРЕ ДРМИЋ: Сви смо ми за ЕУ. Пола за Е, пола за У.

ГРУЈО ЛЕРО: До сада би и Филип Вишњић видио колико нам је сати.

БОЈАН ЉУБЕНОВИЋ: Један владика смењен је због корупције. А још дуго је могао да чинодејствује.

ГОЈКО МАНДИЋ: Ако већ морамо на заједнички казан, нека то буде онај ракијски.

МИЛЕН МИЛИВОЈЕВИЋ: Наше вође нису слепе. Али гуслају!

ЈОВО НИКОЛИЋ: У љубави према народу треба бити опрезан. Може ко да наиђе.

ДИНКО ОСМАНЧЕВИЋ: Нису наши тајкуни кренули од нуле, у школи су редали јединице.

БОШКО РАДИЋ - РАБОШ РАКИЈАВЕЛИ: У политици све је мање личности, а све више ликова.

МАРИНА РАИЧЕВИЋ: Љубав је кад мужу кошуљу намерно прогориш пеглом, јер му никако не стоји.

ДЕАНА САИЛОВИЋ: Некад је Амор одапињао стреле, а онда је љубав одапела.

ДАРКО САМАРЦИЋ – КОДАР: Док траје пандемија неки перу, а неки трљају руке.

ЗОРАН СИМИЋ – ЗОКС: Ухапшени је познат органима
гоњења. Са предизборних билборда.

ТОМИСЛАВ СУПЕК: Слобода говора високо је рангира-
на. Одмах иза слободе оговарања.

ВАСИЛ ТОЛЕВСКИ: Срби су срећнији од нас Македонаца.
Они су имали прву Југославију, па другу, па трећу... Нама ова може
да буде прва...и посљедња.

АБДУРАХМАН ХАЛИЛОВИЋ – АХИЛ: Ради мира у кући
са женом сам се посвађао на улици.

АЛЕКСАНДАР ЧОТРИЋ: Ено га са лаком женом. Тешко
њему.

Иво Мијо АНДРИЋ

САТИРИЧНА РЕЧ КАО МЕРА

(Милан Пантић, *Ма шта рече – дневник афористичара*, Библиотека „17. септембар” Мали Зворник и СПКД „Просвјета”, Зворник 2024)

Афоризам као једна од најкраћих књижевних врста по једној од дефиниција је роман у малом, а по другој свемир у капи воде, па у свету мисли, како га дефинише Јосип Видмар, значи што у књижевности значи песма. Као такав он из дана у дан на овим просторима заузима све значајније место. Разлог томе очито треба тражити у погодној клими изазваној друштвеним превирањима која су учинила да један број аутора, вешто баратајући овом сажетом формом, успева да укаже на све друштвене девијације и да се концентрисаном и синтетском мисли недвосмислено изразе о било којој појави.

Као човек немирног духа, међу успешније и такве спада и Милан Пантић који вештим поигравањем речју читаоцу даје могућност да одгонета и оно неизречено а ипак између редове исказано. И то чини оштроумно и не ради игре. Тако указује на све оно што смета оку, уму и разуму. Тиме даје посебан значај и обележје овој књижевној врсти.

Ако све то прихватимо као такво, онда је књига

афоризама „Ма шта рече” Милана Пантића вишетошни роман. И то онај који би се могао назвати и Дневник афористичара, јер је сатиричним пером бележио дневне догађаје, своја запажања и судове о једном времену и друштвеној збиљи онаквој каква она јесте и како је он доживљава, настојећи да за све има меру и да се то покаже као тачно:

“Мјера за афоризам је ријеч,
ако афористичар има мјеру”.

Зато се одмах намеће питање: је ли могао да избегне крилатицу да је “Писцу тешко да почне, још теже да настави а да не подбаци, а најтеже да зна када да се заустави”. Но, с обзиром на пажњу коју су му наметнули окружење и концепција књиге, њена

обимност не умањује вредност и значај забележеног. Напротив, не да није подбацио већ је веома вешто и верно дочарао нашу сурову реалност, иако је афоризмом

“Не тражите смисао мојих афоризама,
можда блефирам!”

очито свесно хтео да читаоца доведе у дилему и натера га да се замисли, потражи њихов смисао и себе у времену и простору који он у овој књизи осликава.

Уочљиво је да је поучен искуством, Пантић овим афоризмом желео да читаоцу да шансу да се и он за нешто пита, јер:

“У нашој фирми се пита онај кога нико ништа не смије да пита”.

А то само зато што:

“Власт се заиграла на све или ништа.

Све је у њиховим рукама”.

Но, живот је демантује, јер сваки обичан човек резонује као и овај аутор, па се томе супротстваља и даје власти на знање:

“Нисам оригиналан, мислим својом главом”.

И мора се тако. Мора, пре свега у друштвима у којима се тек зачиње демократија која очито повремено поприма облике анархије, па не треба да чуди што он с правом каже:

“Ко воли демократију, дабогда је имао
у својој кући!”

Свестан да су данас скоро свуда поремећени вредносни системи и да је свет захватило неко лудило, Пантић овом књигом “*отвора сва врата, па и она кроз која нерадо пролази*” и у свом стилу и концизно даје одговоре на оно што највећем броју људи смета а што многи или боље речено одговорни не виде или неће да виде. Зато с разлогом и подсећа:

“Сада су Западу све земље Далеки исток”.

Та поремећеност система је свуда уочљива, јер:

“Неки би дали живот за нешто,
други би га узели ни за шта”.

Но, то није од данас или од јуче. Одувек је било тако. Одувек је мало ко из минулих грешака извлачио наук. Зато ово време

карактеришу нетолеранција и грамзивост.

Зато: “Пуно пропушта ко не пропушта!”

Јер: “Не признајемо да се историја понавља.

Зато гријешимо увијек изнова”.

И не схватамо да “Пробудили смо се на вријеме, али је дан одмакао”.

Ово поред осталог и зато што се оглушујемо на упозорења и овог сатиричара, па

“Најновију кризу нисмо још осјетили.

Нисмо изашли из претходних”.

Или зато што “У нашој драми играју само каскадери”.

И на крају треба истаћи да ови веома животни и отрежњујући афоризми Милана Пантића погађају праве мете и дају допринос мењању свести људи, па и друштвених токова, за шта су, како каже:

“Најзаслужнији они који су га потцењивали”.

Пеко ЛАЛИЧИЋ

Культура

Вера ХОРВАТ

ЕТИКА И ЕСТЕТИКА ПРЕВОЂЕЊА ПОЕЗИЈЕ

„Поезија је оно што се изгуби у преводу“ је много пута понављана тврдња коју, без обзира на њену духовиту заједљивост, не треба олако одбацити. Кад јој се извуче жалац недобронамерности, може постати један од важних знакова упозорења на преводиоцином вазда неизвесном путу кроз поетски текст на неком од страних језика. Ако вам ово помињање знакова крајпуташа звучи помало као почетак авантуристичке приче, добро је, јер желим да кажем да већ и сам пристанак на превођење поезије представља чин вишеструког одрицања и спремности на ризик, што је заједничко преводиоцима поезије и љубитељима сваковрсних других прикљученија.

Зашто одрицања? Од чега? Од неколико ствари, рекла бих. Најпре, од могућности да се ради на свом сопственом делу, јер је преводац поезије углавном и сам песник и теоретичар књижевности, да не кажем критичар; уколико то, бар у извесној мери, није, постоји оправдана бојазан да ће му „решето за испирање“ бити недовољно често, а исказ ниског поетског набоја. Затим, преводиоци одрицање од права које има сваки примарни стваралац – да скрене ток, измени интонацију у ходу или да, једноставно, притисне *delete*. Довољно? Па добро: још и одустајање од заиста сасвим природне и оправдане жеље сваког човека да избегне *једење сопственог мозга*, како је превођење окарактерисала Ахматова.

(Оволиком груписању минусних знакова мора да се, ипак, противставља нешто заиста велико и позитивно, иначе, равнотеже не би било, те, ваљда, ни разлога за превођење поезије, тог срца литературе и сржи свеукупног стваралаштва. Шта је то – нећу изговорити. То је питање на које свако од нас треба да својеручно упише одговор; реч која би пристајала не употребљавам не само зато што је одавно на списку илегалних у савременој литератури него и стога што је, претоварену наслагама сладуњавих премаза, још неко време и сама препуштам обнављању смисла.)

Вратимо се авантуризму. Шта, осим свог дара, знања, стрпљења и *уметности одрицања* још мора да понесе преводилац – *translator*,

interpretator (призовимо етимологију у помоћ), *тумач*, хо-дач кроз мреже замршених путева и шеварје над притајеним вододеринама, насмешени клизач по леду врло неуједначене дебљине, копач златних речи, њихов претапач, рестауратор и кријумчар (*самопрегорни*, типа Робина Худа) преко границе језика, навика, значења и очекивања? Шта, осим своје вреле главе у једној и књиге оригинала, речника, оловке, папира и/или рачунара и још неких ситница у другој руци? Рецимо – интуицију (ах, поуздане ли алатке!) научног истраживача, од кога се, међутим, разликује и по томе што му нико, па ни аутор изворника сам, неће моћи (не *хтети*; *моћи*) да са сигурношћу помогне у најважнијем: да превод *заживи*, *оживи*, живи. Да профункционише на принципу изворно му задатих механизма, а не да сличи оригиналу (само) онако као што фотографија циферблата личи на сат, показујући само једно, тачније *ниједно право* време.

Како постаје сасвим извесно да се без ове дуго тајене уводне речи, тако рећи крипто-манифеста, који сам искрено желела да поделим са вама, није могло, покушаћу да вам, упркос свему реченом или управо због тога, за тренутак осветлим рађање и раст сопствене запитаности при залажењу у лавиринте тумачења/превођења поезије и – схватите ово као метафору – иницијацију *естезисом*.

Чини ми се да сам у превођењу песника, стицајем околности, имала среће, јер су они стизали до мене по не може бити бољем редоследу – од једноставнијих ка захтевнијим у погледу ангажовања преводилачких снага. Рецимо, код Владимира Бурича помогао ми је његов једноставни језик, лапидарни, до „багет-шлифа“ избрушен исказ и моја склоност таквом начину поетског изражавања, са Питером Раселом сам имала прилике да уживо дискутујем нека нејасна места, а његова класично-источњачка ерудиција је спретно поравнавала депресије мојих недоумица. При превођењу поезије Пономарјове, Шенталинског или Шорохова, њихове препознатљиве поруке послате прилично разговетним песничким рукописом, преносила сам у српски језик тежећи да не повредим ритмичку структуру колико и слојеве значењских наноса, водећи, наравно, рачуна да поетско ткиво и у преводу задржи цело-

витост. Чак ни у превођењу песника мени не тако блиских култура, примерице јеврејског песника Т. Кармија или Јапанца Јотсумотоа (ослањајући се на ауторизоване енглеске преводе) моја мисија ми није изгледала немогућом, а ни обала са које преносим поетске поруке превише удаљеном у односу на ону према којој идем.

Случају Виктора Сосноре (јер се читава прича око превођења *Повератка мору* може назвати случајем) пак, могу да захвалим не само за драгоцене доживљај велике литературе, него и нови степен одговорности пред њом. Оно што сам одмах знала било је то да велики руски песник, до тада врло мало – са само неколико спорадично преведених песама – представљен српском читаоцу, а који се, како сам каже, *изражава књигама*, мора на нашем језику добити бар ту, по њему најмању, јединицу мере, то јест – књигу. Читајући неке од мојих *ad hoc* превода његових (признајем, једноставнијих) песама за потребе Међународних сусрета писаца у Београду и Фестивала поезије у Смедереву, Виктор Александрович ме је и сам охрабривао на тај корак, али се ја, искрено говорећи, на њега нисам одмах усудила, јер није било тешко у делу већ на први поглед уочити могуће генераторе преводилачких потешкоћа.

Ако сам до тада пред собом имала песничке рукописе, ово је био палимпсест-стенограм, писан по сасвим егзактним, али „својским“, врло индивидуалним правилима, била је то бујица језика, али не хлебњиковски профетско-јуродива, него строго контролисана; ако ми је раније, рецимо, у преношењу ритма било нужно и довољно да водим рачуна о његовом очувању, у овом случају то је био тек предуслов за покушај градње сложеног музичког здања поетског текста на нашем језику. Напомену да је аутор музички високо образован и да је своје песме „компоновао“ помно, посвећенички, у условима дугогодишњег потпуног одсуства чула слуха и „самега-obscura-e“ своје несвакидашње аудио-меморије, упућујем као позив да се дослути каква се све звучна сударања светова дешавају у унутрашњем слуху овог и по томе јединственог песника. За праћење овог тока било ми је од користи (звучно) интерпретирање оригиналног текста на више начина. То ми је, уосталом, обезбедило вишеструко залажење у семантичке меандре и рукавце, чија топографија као да се, наочиглед читаоца, стално мења.

Увек се изнова изненађујући врстама песникових лингвистичко-фонетских експеримената, иза екстремно компримованих

значањских слојева, близначења речи, девичанских рима, извођења заједничког корена и тако даље, откривала сам луцидну архитектуру песничке грађевине, њену прегнантност и темеље и органичну, од првог погледа скривену, симетрију. Запажала сам огледала, призме, или, доживљене са аспекта звука – ехо-нише, постављене у најтајновитије углове текста, а онда ме је узнемирила истински отрежњујућа помисао: - озарена открићима те врсте као читалац, јесам ли смела да га се одрекнем као преводилац? Да пренебрегнем девет од десет значења којима је крцата свака, и најмања, синтагма? Да поклекнем и латим се првог израза који ми нуди лака, заводљива рима што се сваком преводиоцу безочно смешка са белине папира? Да песникову енигматичност (условљену, између осталог, и вануметничким разлозима: опресивним временима у којима је почео да ствара) прогласим *некомуникативношћу* и да се према томе, растерећена дела одговорности, владам и у преводу – препеву – *преносу*? Смем ли да исказ који раскошно опализује у значењском диверзитету представим нашем читаоцу као једнозначни, искушавајући његово стрпљење са смислом савременог песништва? Сме ли се, уосталом, превидети или од читаоца прикрити пулс унутрашње риме која код овог песника уме да оседне по симетрали песме, у преплету опкораченог стиха или ко зна где још, према његовим сопственим ригорозним законима?

Питања су, разуме се, више реторичка и циљ им је да подсети на тему овог разговора. Што је оданији сопственом идеалу да буде (први) апсолутни читалац, преводилац поезије има мање права да сузи концентричне кругове значења и зрачења које око себе образује и из себе излучује оригинални поетски исказ, да изневери поетски набој, да промени предзнак и стил дела које поново твори у домицилном језику. Да, *поново твори*, јер осим првотног импулса, прометејске искре дате заиста само исконском ствараоцу, све остале творачке, *невачеве*, муке и радости дате су и њему, *препевачу*.

Налазећи се на овој интонативној висини, мислим да бих коначно могла да кажем следеће: због своје удвојене, *inside-outside* позиционираности, због тога што и сам олицетворује једну од стилских фигура са којом често има посла, а то је оксиморон, преводилац поезије – тај минуциозни аналитичар са амајлијом срећноског копача, треба да се осећа позваним (и од издавача, дакако!) да уз превод, кад год то сматра потребним, објави и свој дневник рада. Овај додатни пртљак би могао садржати драгоцене путописе

кроз текст, записе о експериментима којима није било суђено да се нађу у крајњој верзији превода, а значајно истичу фактуру текста, о преводиочевим падовима, *flow* – има и еурекама, о изнуђеним решењима због којих жали. О томе како је то бити возар у раскораченом ставу опоре на егзактну науку, са једне, и на интуицију, са друге стране, али и о сопственом осећању, разумевању, *доживљају* поезије коју је приближио домаћем читаоцу.

Ово због тога што се поезији, као импулсу вечне свежине, морају обезбедити синапсе за досезање и најудаљенијег, некроти-зираног ткива онога што називамо савремени свет, а, ако вам овај разлог звучи прејак, онда зато што у потрази за кључем истинског разумевања поезије, треба свакако вирнути у ропотарницу њеног преводиоца.

* Текст за Округли сто Међународних сусрета преводилаца.

ШЕСТ РУСКИХ ПЕСНИКА У ПРЕВОДУ ВЕРЕ ХОРВАТ

Александар КУШНЕР

Хоћу и следећи пут да живим у Русији.
Ал биће други век, и обичаји друкчији,
Видећу Париз тад, и моћи да видим Рим
И невским обалама вратићу се драгим.
Тада ћу поново читати стихове оног поета
Што некад са мношћем беше, и веровати нећу,
Рећи ћу: жалим га, није видео света,
А какве песме би о Риму писао, свете!

И нови пријатељи стајаће поред мене,
Зачудо, поглед ће каткада да ми крене
Да тражи у њима нешто заборављено *тамо*,
Ал предаћу се, не нашав, махнућу руком само.

Значи, она коју ми је љубити у будућем да је...
Али не, такво што два пута се не даје.
Срећнији бићеш тамо, не спори, није право.
Ако већ морам да бирам, љубав бих изабрао!

У следећем животу – кавкаском да створим се пчелом,
Да живим у слатком дому закриљен модром стеном,
Тамо су мирисне липе, тамо су блиставе круне,
Нисам се надисао тог ваздуха, онако мало шен'о,
Нисам се науживао речног вала зеленог.

А он је тако пенаст, а ваздух пун мириса,
Гле, ходи, слушајући весели цвркул птица,

Огромни пчелар са шеширом, са ободом широким,
И као батист му пада сивкаста мрежица.
Кавкаска пчела да сам, да све чворове пустим.
Нек пређашњи живот се заборави, док летим
Захваћен ваздухом, ношен путем слепим,
Предајући се мирисима опојно густим, прелепим,
Пчела кавкаска да сам, и само горки дим,
Кад буду димили пчеле, биће прожет

Закуцала грозничава гошћа,
Налик киши што зору пробија.
Питао сам: Ко си ти уопште?
Она ће на то: - Меланхолија.

- Не верујем у тебе, брате!
Лоше си читао Пушкина.
- Промашила си и век, и врата.
Преморен сам, у томе је суштина.

- Уморни смо, веле ми и други
док свикавају се да ми робују.
Ја сам уместо љубави и туге,
као кише што од зоре добују.

О сумрачно, о зло суседство...
У сан ћу, у бег, или где ...
Па постоји ваљда неко средство.
А она ће: - Де, де!

*„За све, за све...“
Љермонтов.*

За шта? За ноћ. За јарки, у контрасту
с њом бели дан, тополу за углом,
за студен, сећате се, за астму
ратних астри, за разорен дом.

Какав повод! За маглу раздоља влажних,
за век који се одучио да нас мази –
оловни век, за четири даме важне,
за очи им, за то што Бог не спаси.
За све, за све... Зар да друг страда
што бирамо га насумично више?..
За грмљавину тешких јада,
за сточић твој што на пеглу мирише,

За смешак животним хировима,
за све, чиме ме у замку обмане хвата,
за бронзу хрстова, дрвену и сирову
и за лишће тучаних рукохвата.

ЖИВА ОГРАДА

Жива ограда о, преплитање грања
Пузи, колутај се,
Као дим, сакриј од очију волшебна приказања,
Туђи живот, цвеће, устремљујући увис све
Нове младаре, а мени млатарање у месту
Сулудо свиђа се, ето,
Жива ограда, онај ко посади у низу, уместо
Засебно, жбунове, тај жив је макар у лето,
Кад ево овако шумори несташно лишће.
О, није умро, не нагли,
Жива ограда, и стаћу, као ти на прстиће, –
На врх ципела ... чудноват сан у магли!

Са каквом збуњеношћу сваки пут свраћамо
У туђе одаје, драга нам туђа осама,
Жива ограда... зуримо, па поглед одвраћамо,
Можда ће ветри гранчицу савити мало к нама?
Одједном, туђ живот угледамо:
Детешце мазе, милују хрта.
Зиду коврцавом привићу се само –
Густа, пенушава, непрекидна црта.

На море сећа ме, у олуји од седам гради, неукротивој.
Кипти, узбибана, од руна рутавија,
Са сненом живошћу у короти јој
Жива ограда, вал што се пропиње и савија.
Нисмо пливали тих дана, само мотрисмо море
Са немиром у грудима...
Од зла, од ужаса, од праха што гори,
Жива ограда, од патње огради нас!
Као пресађени, узгојен стих –
Тако су поуздане.
Снови преплетени, речи између њих,
Ноћ дише, загрцнута, и не уме да стане.

Гранчице, ластари, цветови, у бледом зеву
дрхтури им хладан зној
Тако у мирном ходу по мраморном рељефу
Лута неки заборављени царски сој,
Трње, и конци, и шака паучине...
Ми се такође крећемо... разрастамо, кривимо...
Увреде, радости, боре, чине...
Жива ограда, живице, видиш ли: живимо!

НОЋНА МУЗИКА

Ноћна музика сама себе свира,
Сама се себи диви и предаје.
Где танани је слушалац? Спава. Да, заспива.
Тражи музику рукама, као слеп да је.

Ноћна музика се прпоши као најада
У сјајном потоку, у самотни јој час.
Ноћна музико, немој да
Долећеш нам више! Заборави на нас.

Врата смо закрачунали и окна затворили:
- Живи смотрено, без среће, без страсти буди –
Не вреди! Где си, у аутомобилу?
Или у кухињи код непознатих људи?

Али ти што те чују, биће да не слушају.
Знам већ како то бива: кафу пију без краја,
Вез што је музиком саздан, ту њену ретку шару
Не разликују од других нити и замршаја.

И само онај који зна како да лови звуке
За десет зидова и још за мноштвом двери,
Срећом загрцнут је и мучи тешке муке:
Пушта да му у собу нахрупе дивље звери.
Љубав се на фотељи намах створила, искрсла
У једном скоку, Радост на кревет скаче,
А Гнев – на комоду, све је оживело, васкрсло,
Пробудило се, пренуло, нагрнуло још јаче.

О аутору

Александар Кушнер рођен је 14. септембра 1936. у Лењинграду, данашњи Санкт Петербург, где и сада живи. Завршио је Филолошки факултет и једно време предавао у школи. Објављује од 1956, а члан је Савеза писаца од 1965. Члан ПЕН Клуба је од 1987. Аутор је бројних песничких књига: «Први утисак» 1962, «Ноћна стража» 1966, «Белези» 1969, «Писмо» 1974, «Управни говор» 1975, «Глас» 1978, «Таврическиј врт» 1984, «Дневни снови» 1985, «Жива ограда» 1988, «Ноћна музика» 1991, «На сумрачној звезди» 1994, «Ахилова трава» 1998, «Летећа леја» 2000, «Жбун» 2002, «Хладни мај» 2005. и «Облаци бирају анапест» 2008.

Осам књига изабраних стихова А. Кушнера изашло је са предговорима Д.Лихачева, Јосифа Бродског и других, а поетске књиге су му преведене на енглески, италијански, холандски, српски, француски, чешки, иврит, јапански и друге језике.

Сергеј ГЛОВЈУК

БАЛКАНСКА ПРИЧА

У овом ваздуху мирис олује
меша се с мирисом зријуће шљиве,
а на обали лоза снује
док грли гране тужне иве.

Ту друмови ка заласку воде,
ал и ка истоку понека се пропе.
Ту не теку реке, ту се руше воде,
овде је негде пупчаник Европе.

Овде негда млади војсковођа
неподатни чвор да пресече узе,
и, примивши круну свога оца,
опи се пехаром ратничке музе.

Он, што је пола света прегазио,
надахњивач нових империја –
сконча у горју Евроазије,
поставши ехом ратних мистерија.

Овде се начети век завршава,
земља је део Христовог тела.
Овде ће се човек пренути из сна,
да поново прими Спаситеља.

БРЗИ

Забрављена, ћушнута у страну,
постаја дрема, чека воз у нади.
Прођоше возови, без намере да стану.
Трошна, задимљена станична зграда,
рампа, прелаз, два семафора: мрзи

један другог, оба би побегла,
ћуте мрзовољно. Ал гле, тутњи брзи,
прашина се дигла, на перон слегла.
А спарина попут лепљиве одежде
приања уз тело. Ветрић с виса
међ путнике што дремају, дрежде
доноси продоран, изненадни писак.
Све се прену. А можда ће стати?
Молиле су шине, а гипки ће звук
точкова све тише јека понављати.
Разобручи се ишчекивања круг.
С клопарањем воз се заустави,
Улазне двери сасвим раскрилио.
Ту би свако да први се углави,
звук многих гласова у један се слио.
Ево га, крете; све већом брзином,
пред очима лете поље, река, стазе.
Бруји точкова челична чета,
лете облаци, промичу путокази.
Погледи чудно збуњени, изгубљени,
блудели су антреом, ходником.
Ветар је горе гудео о брзини
и нико више није чуо никог.
А брзина расла је и расла,
у окну се лица ледила у страви.
Спадне ли спојка, праг се расклимата,
не може више да се заустави.

ХУСАРСКИ ПОХОД

Ваш је леп тај бели свет наш, господо,
док нам боце нису с прокислом водом!
Мамузамо врлетима обале,
сад на брегу вагре ће да запале.
Наврат-нанос превалисмо врста сто,
а у селу драгане су нам, и зоб.
Чим намириш коња, уфитиљи брк,

па до прве росе девојкама – трк!
Зором ноге у стремен, па у галоп,
сад грунимо песму сложено, хоп-хоп-хоп!
Баш је леп тај бели свет наш, господо,
док нам боце нису с прокислом водом!
Мамузе и сабља, калпак, верни коњ,
само што си сео – кад опет поход.
Ми бродимо дуж Русије Мајчице.
Где то беше?! Распитај се малчице!
Ал нас време слабо служи, другови,
јер у пук већ стижу наши синови,
што су од нас гиздавије делије.
Хајдмо, момци, живље још, веселије!
Баш је леп тај бели свет наш, господо,
ал се боце испразнише – у том је зло.

ЗГРАДА

Ч згуреној згради, ониској и старој,
чађ и полутама плеснивог предворја.
Други улаз – знам, ту сам са Тамаром
први пут кушао забрањени плод ја.
Бујао је мај. Плотне су шиштале бучно,
по становима се разлегао посуде звук.
Сусед одозго, спремивши пртљаг ручни,
са трећим позивом чекао је јул.
Кроз пола године, опет позив с страхом:
подсети на себе војни одсек...
Сипио је снег, ридала мати са снахом,
остаде нејасно – чији то беше грех?
Сусед одоздо – радио у две смене,
угледан, ожењен и отац два клинца,
једном је у кади пререзао вене;
није ничија – написао је – кривица!
Стан четр'ес пет: миран момак Саша,
утоком на оца: само један метак,
затим се запалио, загрлио флашу,

окренуо хитну и чекао свршетак.
Памтиш како смо се играли, Наташа –
прво у песку, па кад смо порасли?..
Прођоше дани, минуше ноћи наше,
пролете време небројених страсти.
Моја петоспратна, стара, родна зграда,
нека је и мала, ал кров је над главом.
Преко пута, видим, неки гигант граде,
ту кључеве среће за друге тек праве.
Присећам се – некад, у овом улазу,
Борко ме у ребра баш звекнуо ногом
ја му избих зуб... Сад ређе излази,
служи у органима, променио се много.
Опада фасада, стропови се круне,
хукће аутобус док друмом савија.
У данашњој магли не види се све то.
Свира аутомобил и, негде, милиција,
зграда као санта разоткрива фасете,
давно заборављен, кућни дух завија!

МОСКВА – ВЕРБИЛКЕ

Еунце већ залази, снег се разиграо,
нешто сам се дуго овде задржао.
Москва и Вербилке – ево таблице.
Еј, таксисто, вози до раскрснице,
платићу ти више, јер је завејало,
одврни радио, нек тороче мало.
Клизаво, са глатким гумама се слеће,
ал ипак је боље аутом него пешке.
Снег као да неко баца лопатама,
радио замукну и већ пада тама.
Као да ти нешто и мотор завија,
то слути на невољу, кажем ти ја.
Ово није мећава, пада ко завеса,
све се чини – ово је масло неког беса!
Радио одједном закрча, закркља,

спикер нешто уњка, о времену тртља.
Окретница мора да није далеко,
је ли то стуб или је излетео неко?
Колико их је? Безброј: вражја булумента
у хору скичи у бескрајном концерту!
Занела нас кртија на путу без соли:
на голо брдо – са гумама голим!
Читаво клупко цичи на хауби,
само што нас у јарак не стера, не уби.
А како тек вешто траг замећу врази!
Нигде живе душе, да помоћ потражиш.
Смотаће нас ту, под окриљем ноћи
Ето ти сад – кад пречицом хоћеш!
Ипак, некако пред вече смо стигли –
до раскрснице где смо и пре били...
Гледам, на истом смо месту отприлике –
Иза је Москва, а испред – Вербилке.

О аутору

Сергеј Гловјук рођен је 1958. године у Дрездену, Немачка. Године 1959. са родитељима се вратио у Русију. Средњу школу завршио је у Корољеву, у Московској области. Завршио је књижевност на факултету „Максим Горки“ у Москви. Поезију је почео да пише по завршетку средње школе. Објављивао је у «Литературној газети», часописима «Москва», «Младост» и другим руским и иностраним издањима. Прва књига песама, «Гутљај» изашла му је у Москви 1991, друга књига «Повратна тачка» објављена је у Москви 1997. Трећа песничка књига «Стара монета» појавила се у Москви 2008. године. Стихови су му преведени на неколико језика, између осталих и на македонски, српски, словачки, румунски, чешки и друге језике.

Последњих година Сергеј Гловјук је иницијатор и аутор - састављач серије билингвалних антологија «Словенска поезија XX-XXI ИЗ ВЕКА У ВЕК». У овој двојезичној серији изашло је десет томова - македонске, српске, белоруске, украјинске, бугарске, чешке, словачке, хрватске, словеначке и пољске поезије. Сем словенске серије, Сергеј Гловјук је и аутор-састављач серије би-

лингвалних антологија - « Поезија народа ћириличне азбуке XX-XXI ИЗ ВЕКА У ВЕК», Последњих година су у оквиру ове едиције изашли томови: Поезија народа Ханти, Манси и Ненци, Башкирска поезија, Јакутска поезија, Татарска поезија, а у припреми су и томови поетских антологија других народа Евроазије. Издање ове серије је без преседана у историји писмености словенских и ћириличних народа. Ова збирка антологија репрезентује богатство савремене поезије блиских народа са до сада невиђеном утемељеношћу и обимом.

Сергеј Гловјук је члан Савеза писаца Русије и Почасни члан Удружења књижевника Македоније, Србије и Црне Горе. Заслужни је културни посленик Републике Пољске. Данас је главни уредник алманаха «Књижевна заједница ИЗ ВЕКА У ВЕК». Живи и ради у Москви.

Вјачеслав КУПРИЈАНОВ

УЗЛЕТ РУСКЕ ДУШЕ

Д е ли ти лако на слободи,
О, руска душо?
Или ти ипак не дају да одеш
прадревне руске тужбалице
које тако далеко заводе
и не пуштају?
Није ли ти
из недара светског духа
замирисао неруски дух?
Налик рајским птицама,
кукцима, лептирима,
ко привиђења промичу
немачке, јапанске,
тмутараканске душе,
сродне, туђе,
док ти, непојмљива им,
звиздом – славујским ли,
бришеш у страшном мимолету?

Ако су душе оваплоћење плача,
како си дубока и прозачна!
Ако су душе отеловљење смеха,
онда си најскрханија међу душама,
о, душо руска у лету!
И тако, најзад, на слободи,
на жуђеној слободи,
на простору ширем од поља,
без окова тела, увис, одунувши
све вести, осим
благе, одвајајући се од свега
земног, све је иза, или све је
испред, или си
тек литота руске земље,

а где је
то руско небо?

идем
а око мене
круже сунце и ветар дрвеће птица
певачица женик и
невеста дим из трубе пас
случајни пролазник плејаде
физичар с љубичицом једриличар са посадом и шевар

ако успут седнем
на камен крај пута
отежаће сунце ветар дрвеће ће испустити сенке
замукнуће птица певачица женик и невеста ће се венчати зачациће
дим пас ће залајати на пролазника заплакаће
плејаде физичар заборавити љубичицу једриличара понеће талас
језеро ће обрасти
шеваром
биће ми врло тешко да се подигнем
а ако легнем у траву
отићи ће под земљу

сунце и ветар дрвеће и птице нечији муж и
нечија жена
дим и пас пролазник плејаде физичар љубичица
једриличар са посадом језеро са шеварјем
тада
више нећу устати

ВРЕМЕ ЗА ЉУБАВ

Ко воли, тај зна
да љубави недостаје
онима који воле.

Али онима који не воле,
љубави је довољно,
јер од оних који воле
љубави претиче свима
који не воле.

Боље је волети
и умножавати љубав,
него не волети
а размножавати се –
иначе иза времена
када нема ко да воли,
долази време
кад се нема
кога волети.

После времена,
кад се нема кога волети
долази време
кад никог никад нигде.

Време тада
више не долази.

ОДИСЕЈЕВА ПЕСМА

Када ми лађа пристане уз жало,
са мнош на обалу сићи ће и песма,
пре је слушало само море,
где се надметала са зовом сирена.
У њој ће бити само влажних самогласника
који овако звуче у бледом преводу
са језика луталаштва на језик пристаништа:

Волим те промуклим криком морских галебова,
кликтајем орлова што лете на воњ Прометејеве јетре,
хиљадуликим ћутањем морске корњаче,
писком уљешуре који би да рев буде,
пантомимом, испуњеном пипцима хоботнице,
од које се све морске траве у ужасу костреше.

Волим те свим својим телом што је из мора изишло,
свим рекама му, притокама Амазона и Мисисипија,
свим пустињама, што умислише да су мора,
чујеш како се њихов песак пресипа у мом пресахлом грлу.

Волим те свим срцем, плућима и кичменом мождином,
волим те земљином кором и озвезданим небом,
обрушавањем водопада и глаголским спрегама,
волим те продирањем Хуна у Европу,
столетним ратом и татаро-монголским јармом,
Спартакoвим устанком и Великом сеобом народа,
Александријским стубом и нахереним торњем у Пизи
и тежњом Голфске струје да загреје Северни пол.

Волим те словом закона теже
и осудом на смртну казну,
смртну казну вечним падом
у твој бездани Бермудски троугао.

МЕДВЕД ИГРА

Ево креће напред моја лева нога
ево креће напред моја десна нога
Ево уназад иде моја лева нога
ево уназад иде моја десна нога
Час се правим да идем напред
час се правим да идем уназад
Ви бисте рекли да су то шапе
ја бих рекао да су руке
Ширим руке
скупљам руке
Дижем ветар
спуштам ветар
Врти ми се под ногама црна земља
али ми не измиче испод ногу
Небо ми кружи над главом
али ми не излази из главе
Дрвеће се креће околом
али ме не може завртети
Птице замукну док играм
боје се да не узлетим
Трава се повија док играм
боји се да не паднем
Не ћуте птице узалуд
јер кад већ играм могу и да запевам
Трава се пак збиља узалуд повија
не нећу пасти па нисам човек

О аутору

Вјачеслав Купријанов рођен је 23. децембра 1939. у Ново-сибирску, Русија. Студирао је на Вишој војно-поморској школи за инжењере оружја у Лењинграду. Завршио је Московски институт страних језика, преводилачки факултет, одсек за аутоматско превођење и математичку лингвистику (1967). Преводи поезију са немачког језика; између осталих, превео је Хелдерлина, Новалиса, Шамисоа, Хофманстала и Б. Брехта, као и савремене аустријске и

немачке песнике «Песме» Рајнера Марије Рилкеа објављене су у издању «Дуге» (1999, 2000, 2001). *Збирке песама В. Купријанова на руском језику*: «У првом лицу» (1981), «Савременик», «Живот тече» (1982), «Совјетски писац», «Домаћи задаци» (1986), «Млада гарда»; «Ехо» (1988, 1989), «Савременик»; «Песме» (1994), «Огледало» (Москва); «Дозволите да кажем» (2002), МПС, Москва. Поезија и проза Вјачеслава Купријанова превођене су на српски, бугарски, енглески, холандски, македонски, немачки и пољски језик. Вјачеслав Купријанов је лауреат фестивала поезије у Гонезеу (Италија, 1986); добитник је Европске књижевне награде у Југославији 1987; добитник је Македонског књижевног жезла (Македонија, 1998). Члан је Савеза писаца Русије и Удружења књижевника Србије и Удружења књижевника Републике Српске. Члан је руског ПЕН-центра.

Максим ЗАМШЕВ

* * *

Русија – пропланци, низије,
младости злосрећне знамен.
Патње и јецаји, стихије
и замрле чежње пламен.

Русија – запета, ливена,
крштена хладноћом река.
Твој орао маше крилима
а за њим – ено човека!

Олујне кише, невремена,
лете за несрећом родном,
и жудиш да мирис пелена
освежиш изворском водом.

Бразлетне тесне на запешћу
земље моје без повратка.
Разбиј-де, Русијо, за срећу
тешки диск луне о довратак.

Русијо са ноћима празним,
с рупцем, карнером богатим,
због чега не желиш празник,
да нам се орао врати,

Да људи ка њему лете,
страх од висине изгубе?
Русијо, нек те подсети
на паничном небу пруге.

Русија – долине, брегови,
заборављене мине раде.
Дрвеће лети ко стегови
последње небеске параде.

* * *

Ништа од мене не тражи,
сузе на мене не траћи.
Дрен суви не овлажи
ни васељенским плачем.
И нико руку да пружи,
нит врата ко да отвори.
И пишти соко док кружи,
глуши ритам опори
крцкања пукотина,
руковања без душе,
и мушко-женски ритам
што све околу суши.
Дрвено срце света!
Дрвени мој бол-бескрај!
Дрвена лира сетна,
дрвени тугује краљ.
Док решиш ребус подли -
пар дана дрема целат.
Ништа од мене не моли,
не вреди због мене плач.
Не тужи за даром од јуче,
залуд у јадања хиташ

и кад под јарким сунцем
успеш да нешто прочиташ.

* * *

Ноћ што се залила рујем
сакрива црни шал.
Тугујем, брате, тугујем,
тако сам нујан сав.
Ево љуте несреће
ближе свршетку земном.
Лепи се лишће, слеће
на лице ми, неспремном.
И на радост већине,
уз смутних струна сплет,
лишава се тежине
Божјег тајанства свет.
Само негдашња мука
жедна је трпког вина.
Само чежња сторука
узвитла мутљаг са дна.
Тугујем. А шта да делама
у логу црне вране?
Гле! Враћа се, у белом,
ноћ са своје сахране.

* * *

Облака облик нелеп.
Нелеп, баш попут неба.
Живот режем као хлеб.
Како да живим без хлеба?
Рам је из окна извинут,
ко да ће на скок навести,
хлеба окуси и вина,
живот је више од савести.
Живот је више од крста,
живот је више од туге,
од сете бежи сто врста,

да збришеш растанка муке.
Небо остављам појцима
што ћутали су уз олтар,
мрве остаљам птицама,
мрве одрезаног живота,
а друга туга хлеба
дише мирно и равно.
Пред буру – облак од сребра
натопљен крвљу тавном.
Ко год је смртан тај слеп је,
у то верујте чврсто.
Живот режем као хлеб...
Хлеб је наша бесмртност.

* * *

Западам у сан и будим се.
Пијем чај, једем сендвич на брзину,
излазим из куће и смешим се,
чиме нервирам околину.
То је, наравно, глупо. Схватам, учим.
Осмех је данас реткост код нас ту.
Ал и необријан, ма и храмајући,
осмехнућу се по хиљадити пут,
и милионити,
и милијардити,
деци, пролазницима, дамама, домовима,
и у продавници, и билијарници,
и на трговима, и по угловима.
Жао ми пријатељице – на посао јури,
а без осмеха се запада у клише,
сем у случају суботњег јутра,
или у случају престанка кише.
Жао ми суседа – није се отрезнио,
празну амбалажу немам коме дати.
Очито, сјајно се провеселио,
али сад нестане те благодати.
На свету је, као и пре, смутно
и беззвездно.

Сви иду на посао или фешту.
Смешим се – то није безвезно,
смешим се – јер је смешно.

* * *

Ево, већ веже веђе
сан, трпкији од вина.
Голуб важно узлеће,
царски кружи висином.

Постеља – вртлог снежни...
С новим неким гостима...
Не знају да смо нежно
дотицали прстима

ваздух, и јастук, и усне,
у јутра случајно сиња...
У грлу сета се зтусну,
а у нас зури пустиња.

Време је бистро ко очи,
ко звук флауте чедни.
У првој брачној ноћи
звучи јецај последњи.

У слепој жудњи за славом
сваку да грлиш не можеш,
голуби беху у праву
кад ту су нашли зимовник.

Свет је изделио на кришке
посластичар великодушан ...
Говорим тихо, све тише,
зато што ти ме слушаш.

О аутору

Максим Замшев рођен је 1972. у Москви. Године 1989. завршава средњу школу и уписује се на музичку академију „Гнесиних“; 1990. са првог семестра одлази у војску. Демобилише се 1992. године и наставља студије музике. Тих година почиње да се озбиљније бави књижевним стваралаштвом и постаје један од оснивача поетског круга „Гвоздени век“. Максим Замшев је аутор осам песничких и две књиге прозе. Има преко 1000 публикација у различитим часописима и жанровима у Русији и иностранству. Учесник је међународних књижевних изложби и песничких фестивала. Лауреат је међународне награде «Никола Вапцаров». Лауреат је награде „Дмитриј Кедрин“. Песме Максима Замшева објављиване су у „Литературној газети“, „Независимој газети“, у часописима „Москва“, „Млада гарда“, „Младост“, „Московљанка“, „Московски комсомолац“, у алманаху „Дан поезије“ као и у другим књижевним издањима. Песничке књиге Максима Замшева угледале су светлост дана у Србији, Македонији, Бугарској, Азербејџану, Румунији и Грчкој. Заслужни је културни радник Чеченске републике. Добитник је неколико државних награда.

Олег КОМКОВ

НИРРО

У теби, душо, мерим ово време:
из петних жила, злосрећан, проклињем
магновења, испуњена телесним,
речју окаменелом, ко да грцам
о горчини неиспијеног отрова,
бунтовној јави, непојамној збиљи,
несносном сну, непроживљеној кривњи.
У теби, душо, ја досежем време,
када згаслим погледом василиска
срећем небески твој поглед – и сузе
виђења твојих претварам у груде
слепог леда, што тешко трен за треном
у срце пада ми и дуго, дуго

на студном срцу копни. Тако блудим
еонима, епохама, вековима,
пратим пуне воде лета и дана
и спори, мртви ход минута, сличан
току река понорница. И докле
мислиш, душо, да мериш ме том мером
ствари и тела, падова и смрти?

О времену ме испитуј – јер знам то:
оно стоји, без снаге да се љушне,
раскриљено ко подневна пустиња
и вазнесено ко блистава Голгота;
и тумарам кроз пламен врућег ветра,
у седом песку заглављен до колена,
и блудим тако дуж низа магновења,
а свако од њих ново је укрштење.

Видим – али ти ме о томе не питаш.
Знам – али никад одговорити нећу.

Ту пуну ноћ, ко Пенелопин дар,
гле, испуштам лагано из руку
у ничим још ненарушен спокој –
обујмљујем сву ову глуву страст,
што разрешава безгласје земље
у ником још неисказани сјај.

И ништа још не одражава сјај
над безднама што разли чисти дар,
прионуо уз супстанцу земље
додирима тајнозначних руку –
и беше јутро – хранила је страст
још ни од ког не проживљен спокој.

И никако још неназван спокој
сад открива и тугу ми и сјај,
ко да је време химерична страст,

ненадано ниспослата ко дар
сновидачком плетисенком руку, –
наједном се пропиње из земље,

још ни од ког не призване земље,
од искони што скрива свој спокој
путнику што оте се из руку
и заволе само звездани сјај,
још ни у шта не претворени дар
којим душе осењује се страст,

још ни у коме нерођена страст.
Те смртници примају од земље
још ни у шта не преобретен дар,
ко богови окушавши спокој,
све док се бесконачно тихи сјај
чува сам у благослову руку.

Полагано испуштам из руку
неизречене речи – смрт и страст,
и пуну ноћ, у коју стаје сјај:
још ми неразговетан лик земље
навештава слободу и спокој,
бестелесне, ко Пенелопин дар.

Говором руку, као сном земље,
нема се страст премешта у спокој,
дарује сјај и освештава дар.

СМЕДЕРЕВСКИ ТРИПТИХ

Вери Хорват

1

Над зидом Тврђаве ко срп сја Селена.
Ветар – сен студена, врлуда Дунавом
ко скрхани деспот: меша сан са јавом,
дослућује далек, горки дах пелена.

А јутром ће јесен златом сенке стрти
и ронити опет, ко жртва Суђаја,
капље речи што их зборила Данаја:
не постоји Живот другде нег у Смрти.

Не постоји Живот? Лепота јесења
овенчала давно мноштва васкрсења,
која добро памте обале и вири.

Гост позни, што душу предах сну са муком,
пропеваћу отуд најсрпскијим звуком
ког могу извући ту, на руској лири.

2

Чист свитак поднева. Ћутке гледам, слушам:
тајинским жубором засребрише воде –
говор вечно младе и болне природе
гле, безбрижно тече, у корак с њим – душа,

тамо, где у име ишчезлих обреда
у камену тиња траг лепенске оде
и винчанском маглом скрива, да не оде,
вест неку – целебну ил горчу од једа...

И још чист је свитак. Ко дах паперјасти
на подневну пустош благослов ће пасти
смедеревске сене. Свежина, круг травни,

дах цезве удишем, и трпак и сладак,
док крилопис следим, ревносан, а гладак,
ластавичјих мисли над искомском равни.

3

Срп Селенин бледи. Ноћ такнуће челик
нежно и тескобно, као стари војак
верно му оружје. Бол у песми велик.
Звездани глас ветра биће строг и звонак.

Ноћ такнуће срце загонетком јетком:
ко смо после смутњи, и страсти, и боја?
С мишљу о опросту, с жудњом за почетком,
снатрим древну тајну, ја, ње недостојан.

Сјајем старог сребра заискре предања...
Вратићу се да је на јави досањам:
Србија, ко срце, сузна, болна, спава.

И на млечној стази сећања и вере,
залахорен миром који не зна мере,
чућу песан светлих дева од Дунава.

РЕЧИ

Клизи низ талас дугиних боја
лађа сред блештавих простора,
а дно у тавној дубини својој
влачи живо тајанство мора.

Тако, сабравши улов претешки
оселих истина, издалека
плове чунови надсветских речи
кроз талог говора човека

и тону споро, ал неће стати,
привучене воденом бездном.
Ко нанос скинуће, да врати
речи завичају им небесном?

О аутору

Олег Комков културолог, херменеуточар, песник и преводилац са неколико језика, рођен је 1977. у Павловском Посаду у Московској области. Доцент је катедри упоредних студија националних књижевности и култура на Факултету страних језика и регионалних студија Московског државног универзитета „Ломоносов“.

Превођењем поезије бави се од 2008. године. Осим његових превода Сикелијаноса и енглеских метафизичара, Хелдерлина, Рилкеа, Хесеа и других, посебну пажњу наше културне јавности заслужују и веома успели препеви циклуса песама Јована Дучића. Поезија и преводи Олега Комкова објављивани су у „Литературној газети“, српским књижевним часописима „Књижевне новине“, „Траг“, „Српски југ“, „Mons Aurgus“, у одељку „Антологија светске поезије“ чикашког недељника „Реклама“, у књижевном алманаху „Бели гавран“ (Јекатеринбург – Њујорк) и „Речи, речи, речи“ (Чикаго – Москва), у књижевном часопису „Пловећи мост“, у књижевно-уметничком часопису „Преводилац“ (Чита), у зборнику „Уметнички превод и компаративна књижевност“ и другим. Године 2016. у Чикагу је објављена књига поезије Олега Комкова „Тихо веће“, а затим и књига песама и изабраних поетских превода „У родној близини, у родној даљини...“ Избор поезије и превода Олега Комкова доступан је на књижевним сајтовима <http://ingenia.ru/> и <https://vestigia.video.blog/>

Александар ГЕРАСИМОВ

ЧИКА СЛАВА

1.

Чика Слава зна реч да не каже,
кашиком меша шољицу чаја,
седи у кујни и маслац маже
на црни хлеб, на тврди окрајак.

Мада на слављу он песму креће,
и сваком кућном послу је вичан.
Сваког што тужан је и несрећан
ободри уз помоћ доброг вица...

Прост и срдчан, ал без пардона.
Друштвен ко прави оперативац.
Пола живота сред гарнизона
где би слабијем препук'о живац.

Прошо ровове и суноврате
где Богу душу, срце – срчкици...
Војни рок – Авган: ко се жив врати,
тај се родио у кошуљици.

Већ умировљен. Прешо пет банки.
А неожењен. Брци. Харизма.
Утисак: мудар, циник бајаги.
Умор и прекор из ока, из дна.

А цуре мељу: „Како је плећат!“,
„Ох, какве очи, боје берете!“...
Зар га не краси заслуга већа?!
Хтеле би ваљда љубав атлете.

Не реагује. Једва видљив знак
мицање усана: „Оче, амен...“
А затим следи скривен осмејак,
али тек на трен. Ма, кремен-камен!..

2.

Он униформу облачи ретко:
тек на Илиндан и Дан победе.
Таквог га и памтим: са беретком,
а око њега старине седе...

Једним дај почаст, друге похвали,
а трећи стоје тихо крај врата.
Име им – руски Станислави;
потомци бораца Великог рата.

Ех, чика Слава... Ма какав чика,
сусед наш – поздрав, тек руком махни,
стасит, пак, тако, да створиш слику:
победа јесте на овој страни.

О празницима тај се не мува
уз строј хероја („ниско се клањам“)...

Орден за храброст он помно чува
крај самог срца – ко и сећања.

Мушкарац прави, као што спада:
солидан, али не бодe очи,
док му пак чојство сред људског стада
беше плакатно *a' la* Дубровски.

3.

А још сам чуо и ове вести:
летос је, бранећи неке жене,
боксером претучен до бесвести:
лобања, аркаде – озлеђене;

прелом вилице, бубрег одбијен,
лежао дуго на хирургији...
Врхом бодежа или турпије
грудни кош наскроз су му пробали...

Осветио се напасницима –
пронашли су их и осудили...
Мало, пак, вајде од тога има:
једну од жена су и убили.

Дуго је лежао у болници
(да не подсећа на инвалида)
код нас, а онда у престоници.
Изгубисмо га просто из вида...

После је живео ко раније,
ал срео сам га тек негде маја,
погледа згаслог... И мршавијег.
оног од пре, ал без медаља.

Ах, да, разумем: мањак кретања,
здравље, тромбоза и последице...
На нетактичност мојих питања
извуче кончић испод мајице.

И појави се испод гркљана
негдашња медаља с пуним блеском:
да, ту, на грубом концу-гајтану,
облика усавршеног длетом,

Орден што постаде укрсница...
Нателни крст! И поста распеће!
То карика је, пупчана врпца,
мост на ком мртво ка живом креће.

И ко у неком спороме кадру:
уснама приноси крст, ромори...
Душа је тајна – ко ту да задре,
али је јасно: за нешто моли.

4.

Ручно избрушен „Св. Ђорђе“ стоји,
трепери сјајем сунчевог круга.
А кривороги нек нас се боји,
спасимо *Родину* од поруга!

И нек нам нема за то ни плате,
знаће потомци да смо у праву!
Мада и славу често ускрате
баш оном који заслужи славу.

Да, такве мисли долазе чешће
у храму, на гробљу, на осами.
Тад очуђење бива бодреће...
Свуда Судбине, ми – гости само.

О, дај нам, Боже, храбрости мрве,
да достојни смо тих што су овде.
И снаге да кроз сву ову врлет
стег пронесемо... Чувај, Господе!

5.

Чеченска жртва. Жртва Авгана.
Травњак што чека на оне нове.
Младом се плоти гладни рат храни,
лакомо вреба руске удове...

Хероји, групно сахрањивани...
Алејом славе, пак, неумесно,
каранфили, руком разбацани,
на плоче попали лево, десно...

Трипут годишње, као по казни,
дођу школарци и посланици,
јер су поново с горја Кавказа
у цинку стигли кући војници.

Цвет на мермеру меморијала –
природа почаст је исказала.
Парадна гомила протутњала...
Уз улаз лево је – чика Слава.

СЕЛО БОЉШИЈЕ ОЗЕРКИ

Ч том малом месту ништа што свиђа се...
Радови на путу, у носу мирис дима –
још не Домовине... Мада у нијансе
слабо се разумем... Тим пре – пролазим мимо.

Али ипак, када изађем да удахнем,
под сводом месног храма да запалим свећу,
срце се стеже место да се распахне
и стојим сам на ветру, на шуту и смећу.

Цигле, креч и малтер... Раскршће промајно...
И ничег да о оној благој вести јави
што је задужбинар пре два века – давно?-
подизањем цркве желео да прослави.

Људи су зној лили у част Благовештења
и замисао украсили мозаиком од камена;
Кол'ко ту беше венчања и крштења
и опела...А колико тек поклоњења!

Сад – сломљена стакла. Свуд трагови ватре.
зовино жбуње се гура, на службу хита,
а под звоником, где црна окна снатре,
братство чичака коприве за здравље пита.

Од негдашњих фрески преживео фрагмент -
Тек «папци и рози»: четири копитанца
на палмовом лишћу... То јест
онај моменат,
кад Исус улази у град на магарцу.

Брезе на припрати згурене су од бола.
Једна је смогла снаге да до крова допре...
Црква би се можда још и спасти могла,
ал где наћи ктитора равног оном од пре?!

У густом грмљу кукавица ку-ку се јада.
(Изметнула се шљива у грм трновит, ниски...)
Гасни ток ту пролази, ал страх уместо наде:
Јадај се – не јадај се, изгледи –
сиротињски...

У води види се одраз облака који плове...
Кроз слој дебеле глине изворска вода избила...
Голуби гучу... О чему? И кроз које векове?
Да нема неких вести од архангела Гаврила?

О аутору

Александар Владимирович Герасимов рођен је 1978. Завршио је Московски Државни Технички Универзитет „Н. Е. Бауман“ (2001) и Филолошки факултет „А. М. Горки“ (2007). Аутор је поетских збирки „Стиходраме“ (Москва, 2001), „Сада и овде“ (Београд, 2013), низа колективних зборника поезије и бројних огледа из

области књижевне теорије и критике. Лауреат је поетске награде „Почело“ установљене у част поетесе Риме Казакове (2010), као и награде „Кристално перо“ међународног фестивала поезије „Распевана писмена“. Члан је Удружења књижевника Москве.

Цвијетин РИСТАНОВИЋ

ПОЧЕЦИ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЈЕЦУ И МЛАДЕ КОД СРБА

Апстракт: Рад је посвећен освјетљавању почетака писања, превођења и објављивања дјела за дјецу код Срба у другој половини XVIII и почетком XIX вијека. Први радови примјерени и дјеци читаоцима потекли су од аутора који су живјели у јужној Угарској, пошто су ту били знатно повољнији услови за бављење књижевношћу него у Србији која је још била под турском влашћу.

У првом дијелу огледа представљен је зачетник поезије за младе Захарије Стефановић Орфелин. Уз низ пјесамa религиозне и родољубиве природе Орфелин је објавио пјесму *Мелодија к пролећу*, која је темом, садржајем и стилем сасвим примјерена младим читаоцима, па је поједини историчари књижевности и састављачи антологија поезије за дјецу оправдано сматрају првим изданком дјечије поезије српске.

Средишње мјесто у раду дато је српском просвјетитељу Доситеју Обрадовићу. Сажетим освртима на предговоре његовим дјелима *Живот и прикљученија* и *Басне* показано је да их аутор првенствено намјењује „српској јуности“, желећи да садржином дјела утиче на њено морално формирање.

Трећи дио рада посвећен је преводима дјела из западноевропских књижевности и утицају превода на развој књижевности за дјецу код Срба. На плану превођења и објављивања тих дјела највише су учинили Доситеј Обрадовић, Аврам Мразовић и Емануел Јанковић, који су на тај начин мотивисали српске писце да се окушају у писању оригиналних дјела за младе. Међу првима који су за дјецу почели стварати на народном језику био и Лука Милованов Георгијевић који је 1810. године написао двије пјесме – *На књижицу за новољетни дар* и *Мојој дјеци за мајалес*, од кога, по мишљењу бројних историчара књижевности, почиње истинска српска поезија за дјецу.

Кључне ријечи: почеци, књижевног стваралаштво за дјецу, Захарије Орфелин, Доситеј Обрадовић, Аврам Мразовић, Емануел Јанковић.

Крајем XVII вијека (1690) у великој сеоби Срба под вођством Арсенија Чарнојевића III велики број Срба из јужних крајева населио се у јужној Угарској (Бачка, Банат, Славонија, Барања) и дошао под непосредан утицај економски напреднијег становништва. Дошавши у образованију средину, Срби почињу да се духовно буде и да прихватају достигнућа других просвјетленијих народа у Аустријској царевини.

И на ширем плану, осамнаести вијек је вријеме судара и смјене старог и новог, преживјелог и перспективног, конзервативног и прогресивног. До седамдесетих година XVIII вијека код Срба је образовни систем у цијелости био у надлежности православне цркве. Школа је било мало, а осниване су при манастирима. Наставу у њима су изводила свештена лица тако да је духовни живот српског становништва био под потпуном контролом православне цркве.

До промјене односа између цркве и државе у Аустријској царевини дошло је послје седамдесетих година осамнаестог вијека за владавине Марије Терезије и њеног сина Јосифа II, када њих двоје уводе значајне реформе у Аустријској држави. По Јосифу II тај покрет је назван јозефинизам а био је заснован на корјеним промјенама образовног система и на смањењу надлежности цркве у области школства. Пошто су реформе Јосифа II значиле духовно ослобођење, народи који су живјели у Аустријској царевини са одушевљењем су их прихватили. Међу њима посебно Срби, јер су тим реформама у правима били изједначени са другим народима у Царевини и стекли могућност бржег подизања свога културног нивоа.

Просвјетитељство је значило много и за даљи развој књижевности, јер је пропагирало демократизацију културе и афирмацију науке као услова сваког напретка, те ширење толеранције међу народима различите националности и вјере. Најважније идеје европске филозофије просвјетитељства у завршној фази свога рада био је прихватио Захарије Стефановић Орфелин, али он својим дјелом није успио да значајније утиче на промјену стања у духовном животу свога народа. Па и поред тога, Орфелин је по својим напредним схватањима био претеча Доситеја Обрадовића, истинског поборника просвјетитељства. У личности широко образованог Доситеја Обрадовића српска књижевност добија великог човјекољупца који је своју голему енергију деценијама трошио на просвјећивање и духовно уздизање свога народа.

Крајем XVII и током XVIII вијека у западним књижевностима објављена су дјела познатих писаца која су привлачила пажњу читалаца различитог узраста. То су: два педагошка Фенелонов *Телемах* (1699) и Русоов *Емил или о васпитању* (1762), два авантуристичка романа Дефоов *Робинзон* (1719) и Свифтова *Гуливерова путовања* (1726) те *Магазин за дјецу* Мари ле Пренс де Бомонт (1757). Та књижевна дјела у западноевропским књижевно-

стима трасирала су пут рађању посебне гране књижевности – књижевности за дјецу.

Српски писци и преводиоци који су стварали у другој половини XVIII и првој деценији XIX вијека а чија се поједина дјела могу сматрати прикладним и за дјецу су: Захарије Стефановић Орфелин, Доситеј Обрадовић, Јован Мушкатировић, Аврам Мразовић и Емануел Јанковић.

Захарије Стефановић Орфелин (1726-1785)

Захарије Стефановић Орфелин је био свестарна личност: књижевник, преводилац, учитељ, графичар, бакрорезац, калиграф... Историчар књижевности Јован Деретић га проглашава јединим енциклопедијским духом међу српским писцима XVIII вијека, пошто „нема скоро ни једне области науке, књижевности и уметности у којој се он није с успехом огледао а у многим је био једини посленик“ (Деретић, 1983: 18).

Орфинова просвјетитељска дјелатност испољавала се у различити формама: писању школских уџбеника, изради календара, издавању књига и часописа. Орфелин је аутор првог словенског буквара (1767), првих уџбеника латинског језика, словенске и влашке калиграфије (1778). У Венецији је објавио први и једини број *Славеносербског магазина* (1768), првог часописа код Срба и код Јужних Словена, написаног и уређеног по европским и руским узорима часописа XVIII вијека.

Предговор *Славеносербском магазину* показује да је Орфелин имао широко образовање и да се смјело упуштао у амбициозне подухвате као што је била обимна монографија *Житије Петра Великога* (I-II 1772). Велики познавалац књижевности епохе барока и просвјетитељства Милорад Павић, у вези са *Славеносербским магазином* истиче да је (...) „идејно, Орфелинов часопис потпуно у водама нове просвјетитељске епохе и с разлогом је назван манифестом просвјетитељства у српској књижевности“ (Павић, 1983: 243). И аутор *Историје српске књижевности за децу и младе* Миомир Милинковић упућује низ похвала Орфелину као покретачу *Славеносербског магазина*. Као посебну вриједност Орфелиновог часописа Милинковић истиче његов предговор „у коме Орфелин својим погледима на књижевност и образовање антиципира неке

идеје које ће Доситеј оживотворити у своме просветитељском раду“ (Милинковић, 2014: 66).

Орфелин је у времену у коме је живио показао завидну вјештину упјесмљавања различитих садржаја на три језика: руском, црквенословенском и српском. Најпознатије његове пјесме су: *Поздрав Мојсеју Путнику*, *Плач Србији* (1761), *Тренодија* (1762) и *Мелодија к пролећу* (1765). За нашу тему најважнија је Орфелинова пјесма *Мелодија к пролећу*, јер је испјевана на српском народном језику потпуно блиском оној варијанти језика за коју се касније изборио Вук Стефановић Караџић. Она садржи 24 строфе од по седам стихова, а свака од њих се завршава рефреном „О златое пролеће!“ којим пјесник радосно поздравља долазак прољећа.

Мелодија к пролећу одликује се успјелим пјесничким сликама, доступном лексиком и динамичним ритмом. Орфелинов пјеснички стил је богат епитетима и оноματοпејама којима је вјерно дочарана прољећна атмосфера. У прилог тој тврдњи, наводимо неке од Орфелинових стилских украса. Епитети: *дично* време, *чисто* небо, *јасно* сунце, *златое* пролеће, *лучша* светлост, *красни* воздух; оноματοпеје: „Патка рано па па квикчет“; „Кукук тако ку ку вичет“; „Петел рано кукуриче“; „Гуска гачет гусчад водит“; Квочка с гнезда ран’ устаје, (...) / с пиличићи кво кво даје“, итд. Уз разноврсну флору и фауну, у Орфелиновој пјесми доласку прољећа радују се чак и небеска тијела: сунце, мјесец и звијезде. Прелијепим сликама живота у природи, пјесник одушевљено указује на општу повезаност свега у свијету.

Пјесма *Мелодија к пролећу* има велику књижевноистријску вриједност, јер се њом знатно помјера датум појаве првих стихова прикладних дјечјем узрасту – чак у осамдесете године XVIII вијека.

У најновије вријеме Зорана Опачић је Орфелиновом пјесмом *Мелодија к пролећу* започела своју *Антологију српске поезије за дјецу предзмајевског периода*. У Предговору тој књизи ауторка тврди да српска поезија за дјецу почиње од Захарија Орфелина, иако претходни састављачи антологија српске поезије за дјецу (Сима Цуцић, Воја Царић, Драган Лакићевић, Тихомир Петровић, Миомир Милинковић) своје изборе поезије за дјецу почињу пјесмом *На књижицу за новољетни дар* Луке Милованова.

Без обзира на то што у вријеме настанка Орфелинове пјесме *Мелодија к пролећу* (1765) у српској књижевности није могло

бити ни говора о жанровском раздвајању поезије за дјецу од поезије за одрасле, наведене одлике те пјесме упућују на то да ју је њен аутор првенствено намијенио младим читаоцима.

Доситеј Обрадовић (1739-1811)

У српској књижевности друге половине XVIII и прве деценије XIX вијека прво мјесто припада Доситеју Обрадовићу. Његово књижевно дјело представља прекертницу у тематском, идејном, формалном и језичко-стилском погледу. У духу времена у коме се почео бавити књижевношћу, он је показао спремност да из темеља промијени своја ранија увјерења и да се окрене напреднијим друштвеним стремљењима до којих је дошао читајући књиге различите садржине. Стога не изненађује што Доситеј здушно пропагира значај књиге која је, по његовим ријечима, „предраги и непрецењени небесни дар“ без кога је напредак друштва незамислив.

Још у младости Доситеј се од потпуно заблудјелог испосника и вјерског занесењака преобраћа у разумног и преданог сљедбеника европског просвјетитељског покрета. Са великим одушевљењем он је прихватио европске рационалистичке идеје и свим силама се трудио да их пренесе припадницима свога народа.

Доситеј је за живота објавио већи број књижевних дјела: *Писмо Харалампију* и *Живот и прикљученија* (1783), *Совјете здравга разума* (1784), *Басне* са другим дијелом *Живота и прикљученија* у додатку (1788), *Песну о избављењу Србије* (1789), *Собраније разних наравоучителних вешчеј* (1793), *Етику* (1803), *Песну на инсурекцију Србијанов* (1804). Послије његове смрти штампани су: други дио *Собранија* под називом *Мезимац* (1818), *Христоиџа* и *Венац од алфавита* (1826), *Писма* (1829), *Ижице* (1830). Слиједила су потом издања Доситејевих цјелокупних или појединачних дјела.

О романсираној аутобиографији *Живот и прикљученија*

Аутобиографско дјело *Живот и прикљученија* у основи садржи све Доситејеве најважније идеје и намјере које је он у наредним дјелима опширније и детаљније образлагао. Први дио *Живота и прикљученија* написан је у форми романсиране аутобиографије, а други у виду писама упућених анонимном пријатељу.

У првом дијелу *Живота и прикљученија* описани су Доситејево дјетињство и младост до бјекства из фрушкогорског манастира Хоново, а у другом су приказана Доситејева путовања у више европских земаља. Док први дио представља критику црквеног догматизма, монашког живота, празновјерица и других негативних појава код српског народа, у другом дијелу су описана Доситејева путовања испуњена различитим згодама и незгодама те описима карактера бројних ликова које је писац сусретао у разним крајевима које је посјећивао. Аутобиографија *Живот и прикљученија* обухвата Доситејев живот од рођења до 1885. године.

За Доситејеву просвјетитељску мисију од велике важности био је његов боравак у Бечу, Лајпцигу и Халеу гдје се упознао са напредним европским друштвеним покретима, међу којима су га посебно одушевиле реформе аустријског цара Јосифа II, познате под називом јозефинизам. Цару Јосифу II Доситеј је у својим дјелима исказивао дивљење, уз мноштво похвала за оно што је чинио на плану просвјешћивања становништва у својој држави.

У Предисловију првом дијелу *Живота и прикљученија* Доситеј прецизно исказује циљ објављивања дјела и коме га првенствено намјењује: „Рад бих са свим срцем науку и просвештеније разума, које сам од младости моје желио и тражио, српској јуности препоручити“. На истој страници Доситеј у Предисловију наглашава важност правилног васпитања младих нараштаја указујући да је оно „ствар најнужнија и најполезнија човеку на свету“ те да од њега „зависи сва наша доброта или злоћа, следоватељно и сва срећа или ти несрећа, колико телесна толико и душевна“ (Обрадовић, 1964: 4).

Највећу одговорност за правилно васпитање дјеце носе родитељи, па Доситеј осјећа људску обавезу да својим „списанијем“ помогне родитељима у том племенитом послу. Пошто је претходно радио као учитељ и васпитач у Далмацији, Црној Гори, Молдавији и Бечу, цијенио је да има довољно искуства у раду са младима и да родитељима може дати корисне савјете како да поступају са дјецом у разним животним ситуацијама.

На Доситејевој вриједносној љествици ствари неопходних за стварање боље будућности народа, са васпитањем су изједначени наука и књига. Зато он не пропушта прилику да истакне важност премудрих књига које су му просвијетлиле ум и пружиле драгоцену искуства која је користио за просвјешћивање својих сународника.

Игуману манастира Хопово, Теодору Милутиновићу, у првом дијелу *Живота и прикљученија* посвећено је доста простора и искажана голема захвалност што га је упућивао на прави пут и допринио његовом отржењу од испосништва и светничења и окретању просвећивању и науци. Када Милутиновић, по казни буде премјештен у манастир Шишатовац, при дирљивом расанку са младим Доситејем он савјетује: „Иди за науком; с њом ћеш свуд престати и твоје живљење поштено заслужити“ (Обрадовић, 1964: 67-68).

Првим дијелом романиране аутобиографије *Живот и прикљученија* Доситеј је првенствено желио да васпитава, а другим да поучава и забавља. Поука и забава и данас су важни елементи поезије за дјecu.

Доситејево најкњижевније дјело *Живот и прикљученија* прожето је хумором и лијепим описима природе у околини Хопова, што чини важне атрибуте дјела намијењених младим читаоцима.

Вријеме у коме је Доситеј живио, није правило разлику између књижевности за одрасле и књижевности за дјecu, али његово дјело *Живот и прикљученија* по тематици, садржају, педагошкој усмјерености сигурно је било лектира и за младе. То потврђују снажни и увјерљиви описи Доситејевих младачких доживљаја који, увелико, представљају трагање за новим узбуђењима и открићима, што је, иначе, општа одлика књига за дјecu.

Због племенитих идеја и подухвата у којима је Доситеј био први у српском народу, аутор *Историје српске књижевности за децу* Тихомир Петровић сматра да је он по свом племенитом карактеру био “предиспониран за дечјег ствараоца“ и да ће као и у другим полезним пословима за нацију, одиграти „решавајућу улогу у установљењу уметничке литературе за децу и младе“ (Петровић, 2023: 55).

Бројни књижевни историчари дали су високе оцјене о Доситејевој прози. Међу њима су: Војислав Ђурић, Сима Цуцић, Тихомир Остојић, који посебно похваљују њену хуманистичку страну.

Исказујући низ похвала Доситејевој особеној прози, Ђурић мудро закључује да је оно по чему се она посебно издваја „безгранични хуманизам, који као животодавна светлост трепери у дну сваке речи, неутољива потреба да се добро у човеку проналази, подстиче и утврђује“ (Обрадовић, 1969: 39, Предговор Војислава Ђурића).

Један од бољих познавалаца Доситејевог дјела, Тихомир Остојић, овог писца проглашава „апостолом нових мисли“ па до-

даје да он „својим књигама хоће, пре свега, да охрабри своје савременике да о свему слободно мисле“ (Остојић, 1923: 128). И заиста, Доситеј је у готово свим својим дјелима, а посебно у „Совјетима здраваго разума“ пропагирао потребу да се све подвргне критици здравог разума те да оно што не издржи ту критику мора бити одбачено и замијењено плодовима савремене науке.

У осврту на Доситејев просвјетитељски и књижевни рад Сима Цуцић овом писцу додјељује часно мјесто „зачетника дечје књижевности код Срба“ (Цуцић, 1974: 20). Он то образлаже низом револуционарних Доситејевих захтјева у циљу побољшања васпитања и образовања српске младежи.

Преводима са страних језика Доситеј је придавао велики значај. То је посебно показао у *Писму Харалампију*, у коме тражи од пријатеља да му помогне у прикупљању претплате на дјело *Совјети здраваго разума*, које намјерава да штампа. У објашњењу намјере да изда *Совјете здраваго разума* који ће бити корисни „за просвештеније јуности“, Доситеј наводи да ће превођењем мудрих мисли учених људи на наш језик „у срцама младости српске небесни и божествени огањ ка ученију и к добродјетели возжигавајући, и свет разума чак до простих сељана и до самих пастирских колиба раширити“ (Обрадовић, 1969: 51). Из наведених Доситејевих ријечи сазнајемо са колико заноса, страсти и љубави је тај велики патриота приступао пословима за које је мислио да ће бити од користи за просвјећивање не само појединца из одабраног друштвеног слоја, него српског народа у цјелини.

Басне

Већина Доситејевих дјела су преводи или прераде. У XVIII вијеку прераде нису биле ријеткост него уобичајена појава.

Басне су Доситеја заинтересовале још док је боравио у манастиру Хопово гдје је читао превод Езопових басни. Касније, путујући по свијету и боравећи у другим земљама, Доситеј је упознао басне и других писаца: Лесинга, Федра, Лафонтена, Фенелона...

Наслови познатијих Доситејевих басни: *Курјак и јагње*, *Пас и његова сјенка*, *Коњ и магаре*, *Лисица и гавран*, *Комарац и во*, *Дивља јабука и ружица*, *Јелен и виноград*, *Езоп и магарац*, *Старац и смрт* указују на њихову велику тематску разноврсност. Ликови у

њима су претежно животиње, потом биљке и, рјеђе, људи и ствари. Те кратке приче, понекад обојене хумором, садрже народним искуством провјерене животне истине, па их је наш просвјетитељ мудро употријебио за реализацију свога просвјетитељског програма.

Да би садржину басни што више прилагодио својим рационалистичким замислима, Доситеј их није само преводио, него и прерађивао. Њихову сажету садржину је понекад проширивао детаљима који су му омогућавали да их што више примјери идејама које је шире образлагао у наравоученијима.

У цјелини гледано, и басне и наравоученија служила су моралном поучавању читалаца. Доситеј је држао да су басне право средство трајније комуникације са онима којима су првенствено намијењене, па у посвети „серпској јуности“ каже: „Сприопштавајући ти ову књижицу, свуд ћу с тобом бити и гди год она доспе и дође, ту ћу се с тобом другољубно разговарати, и што добро будем знао драговољно казиваћу ти, и што је најважније: не само за живота но и кад ме не буде на земљи“ (Обрадовић, 1969: 281).

Уз топлу Посвету „љубезној серпској јуности“, Доситеј је на почетку књиге дао и *Предисловије о баснах којим*, у процесу васпитања и образовања младих, велику улогу намјењује управо баснама: „Ништа није способније од басне усладити децу к читању, принудити к вниманију и привикнути њих размишљенију и расузденију“ (Обрадовић, 1969: 284). Тим наводом Доситеј је на најбољи начин показао колико је цијенио улогу тог трајно актуелног књижевног жанра у образовању српске младежи.

Поезија

Доситејев књижевни опус употпуњује и одређен број његових пјесама. У *Сабраним делима* 1811-1961. (издање: „Просвета“, Београд, 1961. наведено је 11 Доситејевих пјесама, с тим што су неке од њих врло кратке и без наслова. Наводимо овдје само три његове патриотске пјесме и једну елегију: „Песна о избављенију Србије“ (1789), „Песна на инсурекцију Србијанов“ (1804), Песна (1807), „Све што мене окружава...“ (1793).

Првом пјесмом Доситеј исказује велику захвалност тадашњим владарима Аустрије и Русије (цару Јосифу II и царици Екатерини) што су својим моћним војним снагама прогнале Тур-

ке из Београда и поробљеној Србији вратили наду да ће поново стећи слободу.

Друга пјесма посвећена је Србији и њеним храбрим витезовима као и славном војводи Карађорђу Петровићу, вођи Првог српског устанка. Пјесник узвишеним ријечима позива своје сународнике да се пробуде и коначно ослободе вишевијековног турског ропства. Послије сваке строфе долази чувени рефрен „Востани Србије! / Давно си заспала, / У мраку лежала: / Сада се пробуди / И Сербље возбуди“.

Излив истинског родољубља је и у краћој *Песни* која почиње ријечима истинске љубави према домовини: „О може ли ко на свету као ја знати / Како је лепа наша Србија мати.“

Пјесма „Све што мене окружава...“ показује да је њен аутор, уз химничне, родољубиве стихове, писао и оне о сјетном расположењу. Упркос Доситејевом оптимизму присутном у већини његових прозних дјела, у поезији је знао да пјева и о тужним осјећањима, која су га повремено обузимала, као у пјесми „Све што мене окружава...“. У њој је све натопљено горчином и пропраћено сузама. Та пјесма од само 6 стихова почиње и завршава се ријечима које исказују да је пјесник својим болним емоцијама обојио све оно што га у стварности окружује. Овом пјесмом Доситеј се представио као прави лирик.

Доситејеви сљедбеници

Својим ауторитетом Доситеј је знатно утицао на писце и преводиоце своје савременике: Јована Мушкатиновића (1743-1809), Аврама Мразовића (1756-1826), Емануела Јанковића (1758-1792), Глигорија Трлајића (1766-1811), Атанасија Стојковића (1773-1832), Павла Соларића (1779-1821), Милована Видаковића (1780-1841) и друге. Нешто више рећи ћемо само о Јовану Мушкатиновићу, Авраму Мразовићу и Емануелу Јанковићу.

Јован Мушкатиновић (1743-1809)

Мушкатиновић се школовао у Пожуну и Пешти. Био је први Србин адвокат у Мађарској који је бранио српске интересе пред мађарским судовима.

Уз правну професију Мушкатиновић се бавио и књижев-ношћу. Живео је у доба просвјетитељства и слиједио слободоумна учења Доситеја Обрадовића. Јован Скерлић наглашава да је Мушкатиновић „веран ученик Доситеја Обрадовића“ и да „примењује идеје свога учитеља на народни живот“ (Скерлић, 1967: 112). Објавио је историјски спис *Чрте сербског живота у Унгарији* у коме су сабрани обичаји Срба у Угарској. Његова књига *Причте или ти по простоме пословице, темже сентенце или ти реченија* (1787) представља прво издање народних умотворина на српском језику и, у духу Доситејевог просвјетитељског програма, служило је за морално поучавање младих.

У посљедњој деценији XVIII вијека објављене су још двије књиге аутора који су слиједили просвјетитељске идеје Доситеја Обрадовића - збирка хумористичко-сатиричних афоризама *Мали буквар за велику децу* Михаила Видаковића (1792) и драмски текст *Разглаголствије между ученицима* Косме - Кузмана Јосића (1794).

Аврам Мразовић (1756-1826)

Због неповољног стања у култури српског народа, стварање посебне гране књижевности за дјечји узраст је доста каснило. Па ипак, истакнути просвјетни посленик у Војводини, Аврам Мразовић (1756-1826), иначе школован у Европи, је благовремено схватио вриједност периодике у процесу образовања и васпитања младежи. Он је, по препоруци 'благоразумног мужа Доситеја Обрадовића', одлучио да 1787. године штампа на српском језику први дио *Поучителног магазина* познате француске списатељице Мари ле Пренс де Бомонт. Историчар књижевности Слободан Ж. Марковић високо је вредновао Мразовићев напор да објави превод *Поучителног магазина за децу* (...), „от госпожи Мари ле Пренс де Бомонт сочињен а сада славеносербске ради јуности с немцеког на сербски језик преведен Аврамом Мразовићем“ (Марковић 1997: 5). Мразовић је у периоду од 1787. до 1800. године објавио четири броја часописа и њиме започео периодику у српској књижевности за дјецу.

Иако Мразовић није писао оригинална књижевна дјела за дјецу, његов педагошки и преводилачки рад био је значајан за подизање општег културног нивоа становништва тадашње Војводине а, првенствено, за квалитетније образовање српске младежи. Ње-

говим стопама слиједили су и други образовани Срби. Николај Лазаревић, учитељ будимски, 1799. преводи Дефоовог *Робинзона*, а Стефан Живковић 1814. у Бечу штампа превод Фенелоновог романа *Телемах* под насловом *Прикљученија Телемака, сина Улисова*.

Емануел Јанковић (1758-1792)

У српској књижевности XVIII вијека међу преводиоцима важно мјесто заузима Емануел Јанковић (1758-1792) који је на српски језик превео три комедије: *Терговце* Карла Голдонија (1787), *Зао отац и неваљао син или родитељи учите вашу децу познавати* Франца Ксавера Штарка (1789) и *Благодарни син* Јохана Јакоба Енгела (1789). Емануел Јанковић је значајан по томе што је као преводилац у српску књижевност увео комедију и што је у преводу дјела *Благодарни син* први примијенио поступак посрбљавања текста – личностима у комедији дао је српска имена а радњу смјестио у српски Банат. У вези са преводом *Благодарног сина* Јанковић је одлучно изјавио да он дјело преводи на српски а не на славјански језик: „Ја нисам Славјанин него Србљин“ (...) „не пишем за Славјане него за Србље“ (Наведено према: Скерлић 1967: 115).

Међу преводиоцима драмских дјела је и Доситеј Обрадовић који је превео рану Лесингову комедију *Дамон*. Тим дјелом Доситеј је подржао Јанковићево залагање да се народу у позоришту приказују и шаљиви комади, што је било у супротности са тадашњим ставом цркве и власти о штетности игре и забаве по народно духовно здравље.

* * *

Аутор пјесме *Мелодија к пролећу* Захарије Стефановић Орфелин није изричито нагласио коме је посветио пјесму, али она, по својим основним поетичким обиљежјима, припада поезији за младе и представља важан датум у почетној фази стварања књижевности за дјецу.

За разлику од Орфелина, Доситеј Обрадовић на више мјеста децидирано наводи да поједина своја дјела првенствено упућује српској јуности ради њеног „просвештенија“. Тој сврси посебно су били намијењени: *Живот и прикљученија*, *Басне* и *Совјети здраваго разума*. Иако већина Доситејевих радова припада преводима и пре-

радама, он је и оригинале, и преводе и прераде зналачки осмишљавао и прилагођавао потребама свога просвјетитељског програма.

Свјесни чињенице да се у XVIII вијеку код Срба још не може говорити о постојању посебне књижевности за дјецу, истичемо да наведена преведена дјела из западних књижевности, која су била намијењена и дјеци, у српској књижевности представљају прве кораке на плану стварања оригиналних дјела примјерених дјечјем узрасту.

Писци Захарије Орфелин и Доситеј Обрадовић и преводиоци Аврам Мразовић, Емануел Јанковић, Николај Лазаревић и Стефан Живковић својим дјелима пипремили су терен на коме ће се у XIX вијеку појавити више пјесника за дјецу: Лука Милованов, Бранко Радичевић, Љубомир П. Ненадовић, Војислав Илић и ненадмашни Јован Јовановић Змај.

Литература

Деретић (1983): Јован Деретић, *Историја српске књижевности*, Београд, Нолит.

Лесковац (1953): Младен Лесковац (приређивач), *Антологија старије српске поезије*, Нови Сад, Матица српска.

Марковић (1973): Слободан Марковић Ж., *Записи о књижености за децу*, Београд, Интерпрес.

Марковић (1997): Слободан Марковић Ж., *Развој књижевности за децу код Срба*, Предговор у: *Азбучник српских писаца за децу (од Захарије Орфелина до наших дана)*, Приредио Светозар Малешев, часопис *Детињство*, број 1, 2 / 1997, Нови Сад, Змајеве дечје игре.

Милинковић (2014): Миомир Милинковић, *Историја српске књижевности за децу и младе*, Београд, Bookland.

Обрадовић (1964): Доситеј Обрадовић, *Живот и прикљученија Димитрија Обрадовича, нареченога у калуђерству Доситеја, њим истим списат и издат*, Београд, Издавачко предузеће „Рад“.

Обрадовић (1969): Доситеј Обрадовић, *Изабрани списи*, Нови Сад * Београд, Матица српска * Српска књижевна задруга.

Остојић (1923): Тихомир Остојић, *Истрија српске књижевности, Предавања др Тихомира Остојића*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона.

Павић (1983): Милорад Павић, *Рађање нове српске књижевности*, Београд, Српска књижевна задруга.

Петровић (2023): Тихомир Петровић, *Историја српске књижевности за децу*, Друго допуњено и измењено издање, Сомбор, Центар за стручно усавршавање запослених у образовању Сомбор.

Скерлић (1967): Јован Скерлић, Сабрана дела, књига тринаеста *Историја нове српске књижевности*, Београд, Просвета.

Цуцић (1974), Сима Цуцић, *Из дечје књижевности II, Осврти и чланци*, Зрењанин, Центар за културу Зрењанин.

Шевић (1911), Милан Шевић, *Дечја књижевност српска. Оглед о историјском прегледу*, Нови Сад, Електична штампарија учитељског Д. Д. „Натошевић“.

Тања ЛАЗИЋ

У СЛАВУ МУЗИКЕ

125. година Српског пјевачког друштво „Србадија“ из Бијељине (1899-2024)

Увод

Тодине 2024. навршава се сто двадесет пет година од оснивања првог Српског пјевачког друштва „Србадија“. Његов настанак 1899. везује се за вријеме окупљања домаћих снага у БиХ под аустро-угарском власти, када су својим музичким, културним и националним радом доприносили развоју народног и просвјетитељског духа и очувању националне културе. Након забране активности током Првог свјетског рата, Друштво је у новој Краљевини СХС / Југославији обновило свој рад и убједљиво држало примат међу градским хорovima окупљајући најквалитетније пјеваче и изводећи најквалитетнији репертоар. Српско пјевачко друштво „Србадија“ угашено је 1945. године након Другог свјетског рата, као и многе друге организације са националним предзнаком у социјалистичкој Југославији.

У посљедњој деценији 20. вијека, успостављањем нових друштвено-економских и политичких односа, распадом СФРЈ и ратом у БиХ, оживљавају на јавној сцени деценијама потиснуте и заборављене вриједности са наглашеним националним и традиционалним карактером. У таквим околностима, јула 1992. године у Бијељини, која је била једна од ријетких сигурних оаза у тешком босанскохерцеговачком рату, дошло је до поновног оснивања Српског пјевачког друштва „Србадија“. Баштинећи име и репертоарски опус Српског пјевачког друштва основаног крајем 19. вијека, нова „Србадија“ је за тридесет и двије године свог постојања поставила нове стандарде хорског рада и резултата на локалном, државном и међународном нивоу.

Упркос бројним препрекама и ограничењима, „Србадија“ је брзо освојила јавни простор и постала позната по врхунском

извођењу домаћих и иностраних композиција духовне и свјетовне музике. Посебан значај придаје се сарадњи са Српском православном црквом и литургијском пјевању које чланови „Србадије” пуне тридесет и двије године непрекидно изводе у бијељинским православним храмовима. На десетогодишњицу оснивања Друштва 2002. године почиње организација међународног Хорског фестивала „Мајске музичке свечаности“ у Бијељини, који је већ у првим годинама постојања од музичких стручњака из региона добио статус изузетног музичког догађаја. Као резултат бројних наступа на домаћој и међународној сцени које редовно прате медаље, награде и друга висока признања, „Србадија“ је тренутно на свјетској ранг листи хорова Фондације Интеркултур (Interkultur Foundation – Musica Mundi) на 23. мјесту у категорији традиционалне музике, 36. мјесту у категорији мјешовитих хорова и 120. мјесту на укупној ранг листи (TOP 1000), што је најбоље рангирани хор из Републике Српске / БиХ и региона.

Уз десетине и десетине музички надарених појединаца који су до данас били чланови хора, највећа заслуга за успјехе „Србадије“ свакако припада диригенткињи проф. др Десанки Тракиловић која хором руководи од првог дана његовог оснивања. Од 2008. године с једнаким успјехом хором диригује и доц. др Јелена Тракиловић. Својим радом и изванредним музичким изведбама Српско пјевачко друштво „Србадија“ постало је синоним квалитета домаће културне сцене и врхунски амбасадор културе српског народа и наше земље.

Стодвадесетпетогодишњи јубилеј оснивања „Србадије“ повод је да се осврнемо на рад Друштва од његовог зачетка до данас, његовом доприносу у очувању традиције, културе и духовности нашег народа, као и значају његове мисије у славу музике.

„Србадија“ – првих пола вијека

Значајнији просперитет Бијељине почиње стабилизацијом општинских друштвених и економских прилика од половине 19. вијека када мјесто постаје познато по трговини и извозу жита, коже, вуне, стоке и шљиве. Након успостављања аустроугарске власти у Босни и Херцеговини од 1878. године, уз даљи развој привреде, Бијељина дјелимично мијења своју физиономију оријенталне касабе и до-

бија прве елементе карактеристичне за урбана европска насеља. Између 1885. и 1895. број становника се повећава са 7807 на 9320 настањених у 2027 кућа.

Крај 19. и почетак 20. вијека карактерише изражено национално буђење становништва Босне и Херцеговине што се под утицајем сличних европских дешавања манифестује и путем оснивања различитих културно-просвјетних, спортских и других друштава. Културне и сличне манифестације и рад поменутих удружења имали су у овом периоду изражен национални, често и политички карактер. Упркос строгој контроли власти, својом дјелатношћу су посебно доприносили обогаћивању сиромашног јавног живота домаћег становништва.¹ У таквој атмосфери, по узору на друга мјеста у Босни и Херцеговини под аустроугарском окупацијом, у Бијељини је 1899. године основано Српско пјевачко друштво „Србадија“.

„У оснивању хора значајан утицај је имала Српска православна црква у Бијељини, односно свештеници Храма Светог Великомученика Георгија, протојереј Јован Новаковић и катихета свештеник Драгомир Остојић. Уз помоћ Црквено школског одбора њихова идеја о оснивању црквеног хора реализује се у јесен 1899. године када хор у Храму има и свој први наступ. Оснивачка скупштина друштва са усвајањем програма, избором руководства и имена друштва, те предлогом заставе и крсне славе, одржана је почетком септембра 1899. у сали познате кафане „Звијезда“ која се налазила у непосредној близини цркве. Претпоставка је да је први диригент хора управо био свештеник Драгомир Остојић.“² Један од утемељивача и чланова хора био је Живко Ивковић (1882-1904), млади посједник и трговац³, а истакнути предсједник у годинама пред Први свјетски рат Живков ујак протојереј Лазар Марковић⁴. Друштво је окупљало напредну српску омладину у граду, а врло солидна пјевачка дружина бројала је око четрдесет женских и мушких чланова.

О озбиљности и квалитету „Србадије“ већ у првим годинама рада налазимо потврде у више извора. Први је позивница за

¹ Мр Един Челебић, Политичке и културне прилике у Босни и Херцеговини крајем 19. и почетком 20. вијека са посебним освртом о дјелатности и улози културно-просвјетних друштава, Херцеговина 7-8, Мостар, 1990, стр. 71.

² 115 година СЦПД „Србадија“, каталог изложбе, СПД „Србадија“, Бијељина 2014.

³ Мр Мирко Бабић, Из колекција старих бијељинских породица – Ивковићи, Каталог изложбе Музеја Семберије, Бијељина, 1995.

⁴ Касније архимандрит манастира Тавна.

забаву 1903. године⁵ у којој стоји да је „приређује Српско-православно црквено пјевачко друштво у Бијељини, на светог Пантелију 27. јулија (9. августа) о. г. (1903) у просторијама Српске школе у корист Друштвене благајне“. У првом дијелу забаве биле су хорске и соло изведбе: „Српска застава“ од П. Јовановића, коју је пјевао мушки збор; „Коло“ од Н. Шистека у извођењу мјешовитог збора; „Ловецка“ од Сакупа, опет мушки збор; наступ друштвеног тамбурашког збора; „Цветак на хриди“ од Шуберта у соло изведби госпођице Милице Николићеве; „II Коло српских народних пјесама“ од Ј. Маринковића, које је пјевао мушки збор; и „VII руковет“ од Стевана Мокрањца, у извођењу мјешовитог збора. У другом дијелу је најављена „Лажа и паралажа – шаллива игра од Јована Стерије Поповића коју извађају чланови друштва“ а у трећем српске народне игре. Позивница је била насловљена на Катицу Ст. Павловићеву са адресом „Студеничка ул. 8, Биоград, Србиен“ а одштампана у Српској штампарији Ђорђа Ивковића у Новом Саду⁶.

Активностима „Србадије“ посвећене су у више наврата биљешке у еминентном часопису за књижевност и забаву „Босанска вила“ из Сарајева: Српско пјевачко друштво одржало је забаву на Стефана Дечанског 11. новембра (24. новембра) 1903⁷, што је била и слава Друштва; Српско пјевачко друштво „Србадија“ у Бијељини одржало је 3. априла (1904) концерат у почаст чувеног српског композитора Стеве Мокрањца који је био на концерту.⁸ Нешто касније исте године (1904) „Србадија“ је на гостовању у Београду, о чему свједочи извјештај да су Бијељинско српско пјевачко друштво дочекала сва пјевачка друштва у Биограду.⁹ Српско пјевачко друштво „Србадија“ у Бијељини, уз судјеловање академске омладине, приредило је 4. септембра 1905. забаву у корист „Просвјете“, о чијем значају је говорио Стево Николић.¹⁰

⁵ Музеј Семберије, инв. бр. И-5401.

⁶ Музеј је позивницу добио на поклон од Ериха Коша из Београда 1981. год.

⁷ Дигитална библиотека, Универзитетска и народна библиотека Бања Лука, Забаве, Босанска вила, бр. 21-22, Сарајево, 1903, 387.

⁸ Дигитална библиотека, Универзитетска и народна библиотека Бања Лука, Сваштице, Босанска вила, бр. 7, Сарајево, 1904, 138.

⁹ Дигитална библиотека, Универзитетска и народна библиотека Бања Лука, Сваштице, Босанска вила, бр. 13-14, Сарајево, 1904, 270.

¹⁰ Дигитална библиотека, Универзитетска и народна библиотека Бања Лука, Просвјетина забава, Босанска вила, бр. 18, Сарајево 1905, 287.

У Календару СПКД „Просвета“ из 1906. у прилогу Српска друштва у Босни и Херцеговини¹¹ помиње се и „Србадија“. Непознати аутор текста као годину настанка друштва наводи 1898¹² и друге важне податке о његовом саставу: чланова добротвора има 9, утемељивача 48, помагача 38, извршујућих 35, свега 130; председник Управног одбора био је Дико Војаковић, тајник Васо Љубојевић, благајник Милош Јовичић, ризничар Ристо Спасојевић, а одборници Михаило Тодоровић, Станко Костић и Лазо Лазић.

Диригент хора „Србадија“ 29. јуна 1911. године постао је учитељ Стеван Крнић који је те године премјештен у Бијељину. Хор је тада бројао осамдесет чланова и по традицији је за Пантелино, 9. августа 1911. одржао веома успјешан концерт у Бијељини. Послије краћег избивања Крнић се 1. септембра 1912. вратио у Бијељину и до почетка рата 1914. наставио дириговање хором „Србадија“.

Захваљујући Крнићевим биљешкама¹³ сазнајемо и нека имена ондашњих чланова хора: Јованка Маринковић, Стана Тејић, Драга Арсеновић, Драгица Грујић, Милева Петровић, Пећо Милошевић, Перо Павловић, Максо Бугариновић, Лазо Лазић, Душан Тодоровић, Перо Грујић, Жико Матановић, Симо Симић - Кондић, Станко Деспотовић, Стевко Петровић, Ристо Секулић, Обрен Обреновић, Спасо Манојловић. Поред наступа у Бијељини, „Србадија“ је гостовала у Брчком, Тузли, Зворнику, Ковиљачи, Лозници, Шапцу.

У новембру 1912. године, „Србадија је приредила свечани концерт у Београду са добро увјежбаних десет Мокрањчевих руковети. Овом концерту, под називом „Мокрањчево вече“ присуствовао је лично велики композитор и музичар Стеван Мокрањац, који се одазвао позиву управе Друштва. Сам Мокрањац је дириговао I и X руковети, а осталих осам Стеван Крнић. Сљедеће године (1913) „Србадија“ је имала турнеју са врло успјелим концертима у Сремској Митровици, Земуну и Београду – у сали Коларчеве задужбине.

Током Првог свјетског рата аустроугарске власти забраниле су рад Друштва, а у овом периоду уништене су документација и библиотека „Србадије“.

Године 1921., захваљујући залагању хоровађе Стевана Крнића, који се те јесени поново вратио у Бијељину, као и виђенијих

¹¹ <http://www.infobiro.ba/article/836500> .

¹² Вјероватно грешком.

¹³ Стеван Крнић, Живот и рад, рукопис, Музеј Семберије, инв. бр. Р-71.

грађана Бијељине - протојереја Павла Катанића, те двојице адвоката др Владе Станишића и Пере Варадина, Српско пјевачко друштво „Србадија“ наставило је своју дјелатност. Дужност предсједника Друштва обављао је Саво Ивковић¹⁴ који је и материјално помагао активности хора. Чланови хора припадали су различитим градским сталезима и конфесијама. Мјесто за пробе и окупљања имали су у згради Митрополије. Поред Стевана Крнића, хором су до његовог укидања 1945. дириговали Исидор Кох и Угљеша Смиљанић, професори музике у бијељинској гимназији, руски емигрант Малашенко и будући наставник музике Владимир Казанцић.¹⁵

Период између два рата обиљежио је богат рад хора. Осим сопствених приредби три пута годишње и учешћа на литургијама, Српско пјевачко друштво „Србадија“ редовно се појављивало на градским јавним догађајима, свечаностима VI пјешадијског пука бијељинског гарнизона и других удружења у Бијељини: Соколског друштва, „Просвете“, „Гајрета“, „Напретка“, Кола српских сестара, Занатлијског удружења, Друштва Књегиња Зорка, традиционалној Светосавској забави итд. Током године често су наступали и више од двадесет пута.

Сачувана позивница за Светосавску забаву из 1934. године риједак је документ о активностима „Србадије“ у овом периоду. „Мјесни одбор „Просвете“ у Бијељини приређује уз добровољно судјеловање Пјевачког друштва „Србадије“, госп. професора Манојла Чучковића, те ученика гимназије и основних школа на дан Светог Саве, 27. јануара 1934. у Соколском дому Светосавску бесједу.“¹⁶ „Србадија“ је на овој приредби наступила са двије композиције које је изводио мјешовити хор: „Ускликнимо“ од Т. Остојића, и „Химна Просвети“ од Б. Јоксимовића.

Године 1937. издваја се позивница¹⁷ штампана за велику покладну забаву Српског пјевачког друштва „Србадија“, 13. марта. Забава се одржавала „у свим просторијама Соколског дома“ а добровољни прилози су ишли у корист јачања умјетничког рада друштва. На програму су, уз двије тачке госта из Београда, пјевача

¹⁴ Саво је био брат прерано умрлог Живка Ивковића, оснивача „Србадије“.

¹⁵ Тања Лазић, Из историје српских националних удружења у Бијељини, Каталог изложбе Музеја Семберије, Бијељина 2000.

¹⁶ Музеј Семберије, инв. бр. И-6812.

¹⁷ Музеј Семберије, инв. бр. И-1245.

Ст. Несторовића, била четири извођења „Србадије“: XI руковет од Мокрањца – мјешовити збор, Коловођа од А. Максимовића – мушки збор, Двије старосрбијанске пјесме од М. Тајчевића – мјешовити збор и Мекните се – мјешовити збор. Из ове позивнице такође сазнајемо да је Хором дириговао Стеван Крнић, као и да је Друштво имало шездесет осам извршујућих чланова.

Исте године 9. маја, поводом освећења темеља за споменик Краљу Петру I у Бијељини, приређена је у Соколском дому у вечерњим часовима свечана академија са концертом Пјевачког друштва „Србадија“ и Нушићевим комадом „Кнез Иво од Семберије“ који је извела „Сцена“ - дилетантска група академске омладине из Бијељине.¹⁸ „Србадија“ је, уз остала градска друштва, учествовала и у свечаности откривања споменика Краљу Петру, 11. и 12. јула 1937. године, о чему је такође извјештавала београдска „Политика“.¹⁹

Подужи је списак градова у којима је хор у то вријеме наступао: Брчко, Тузла, Зворник, Сарајево, Мостар, Херцег Нови, Цетиње, Бања Ковиљача, Шабац, Лозница и др. Запажен наступ „Србадија“ је имала приликом групне посјете Бијељинаца Опленцу, маја 1935. године, када су извели композицију „Опијело“ од Станислава Биничког²⁰

Подразумијева се да је „Србадија“ учествовала и на мноштву хорских такмичења, а једно од значајнијих је Фестивал хорова из Босне и Херцеговине, одржан маја мјесеца 1937. у Тузли. Изводећи двије композиције – X руковет од Мокрањца - мјешовити хор и „Хеј трубачу“ од Маринковића - мушки збор, „Србадија“ је у конкуренцији једанаест хорова заузела друго мјесто иза „Слоге“ из Сарајева.

Чланови пјевачког друштва наставили су своје активности и током Другог свјетског рата под управом Угљеше Смиљанића²¹ и Владимира Казанџића. Иако у тешким ратним околностима, хор је имао наступе у бијељинској цркви Светог Ђорђа и на црквеним прославама у околини града. Занимљиво је да су вјџбе сопрана и

¹⁸ <https://digitalna.nb.rs/sf/NBS/Periodika>, Освећење темеља за споменик Краљу Петру I у Бијељини, ПОЛИТИКА, 10. мај 1937, 10.

¹⁹ <https://digitalna.nb.rs/sf/NBS/Periodika>, У Бијељини је јуче откривен споменик захвалности Краљу Петру I Великом Ослободиоцу, ПОЛИТИКА, уторак 13. јул 1937, 7.

²⁰ 115 година СЦПД „Србадија“, каталог изложбе, СПД „Србадија“, Бијељина 2014.

²¹ Године 1943. интерниран у логор Јасеновац.

тенора, којима је дириговао Угљеша Смиљанић, одржаване у једној шупи за угаљ иза цркве, а алтови и басови су са Владом Казанцићем пробе одржавали у просторијама архијерејског намјесништва при цркви. Заједничке пробе цијелог хора имали су у самој цркви.²²

Рад Српског пјевачког друштва „Србадија“ окончан је 1945. године, успостављањем нових друштвено-политичких односа у социјалистичкој Југославији и укидањем већине националних удружења. Неки предратни чланови друштва придружиће се синдикалном и градском хору којима су руководили Стеван Крнић и Владимир Казанцић. Рад „Србадије“ и њен допринос културном и музичком животу града препуштен је заборау.

„Србадија“ поново међу нама

У посљедњој деценији 20. вијека, успостављањем нових друштвено-економских и политичких односа, распадом СФРЈ и ратом у БиХ, оживљавају на јавној сцени нове / старе деценијама потиснуте и заборављене вриједности са наглашеним националним и традиционалним карактером. У таквим околностима, 14. јула 1992. године у Бијељини, која је била једна од ријетких сигурних оаза у тешком босанскохерцеговачком рату, поново је основано Српско пјевачко друштво „Србадија“ при Храму Светог великомученика Георгија. Под руководством диригента проф. др Десанке Тракиловић хор је кренуо стазама својих претходника његујући духовну музику и развијајући дух православља.

Прва проба одржана је већ следећи дан, 15. јула, у Музичкој школи. Као и стари хор, нова „Србадија“ је свој први наступ имала на литургији у Храму Светог Великомученика Георгија, на Пантелино, 9. августа 1992. године.²³ Од овог датума хор је редовно наступао у истом храму на свим недељним и празничним литургијама до 2008. године, од када литургијска појања изводи у новоизграђеном Саборном храму Рођења Пресвете Богородице. Духовник хора до 2008. године био је протојереј ставрофор Цвикло Мојић, с затим свештеници Саборног храма у Бијељини, протојереј ставрофор Миодраг Гаврић и од 2020. протојереј ставрофор

²² Према казивању Владимира Казанцића 2000. године.

²³ 115 година СЦПД „Србадија“, каталог изложбе, СПД „Србадија“, Бијељина 2014.

Небојша Драшкић. Сарадња са Српском православном црквом и њена помоћ Српском пјевачком друштву „Србадија“ свеprisутна је и континуирана током протекле тридесет и двије године.

Од првих дана Хор је поставио високе стандарде у свом раду. Уз прве чланове који су већ имали музичко-хорско искуство, с пјевачким друштвом „Србадија“ стасавају нови таленти и заинтересовани љубитељи духовне музике који му приступају. Међу њима су како грађани Бијељине различитих професија, тако све више ученици новоосноване средње музичке школе²⁴ као и студенти Учитељског факултета²⁵ Квалитетна интерпретација и разнолик и богат репертоар отварају су сигуран пут за мноштво наступа и гостовања. Од обнове до данас, Српско пјевачко друштво „Србадија“ својим наступима увеличава готово све градске свечаности и манифестације: Светосавске академије, Видовданске свечаности, Пантелинске свечане сједнице и академије за Дан града, Вишњићеве дане и друге бројне догађаје, отварања изложби у Галерији „Миленко Атанацковић“ и Музеју Семберије гдје учествују током манифестације Ноћ музеја и одржавају дио програма Мајских музичких свечаности.

Упркос тешком ратном времену у коме је започело рад, Српско пјевачко друштво „Србадија“ биљежи своја прва гостовања и такмичења. На Петровдан, 12. јула 1993. године наступају у манастиру на Цетињу, те у Бијелој код Херцег Новог. Већ следеће године маја мјесеца „Србадија“ се такмичи на првој Југословенској смотри дечијих хорова у Шапцу, на којој освајају треће мјесто, а 9. јула 1994. Српска православна црква и Српско црквено пјевачко друштво „Србадија“ организују у сали Дома омладине у Бијељини

²⁴ Види: <https://msmokranjac.org/> - У јуну мјесецу 1992. године при основној музичкој школи основана је и средња музичка школа која је наставила да ради са два нивоа до данашњег дана. На мјесто директора такве музичке школе (основне и средње) именована је проф. Десанка Тракиловић која је била главни иницијатор за оснивање средње музичке школе у Бијељини. У веома тешким условима школске 1992/1993. године проф. Десанка Тракиловић је успјела да одржи школу са малим бројем наставног особља.

²⁵ Види: <http://www.pfb.ues.rs.ba/istorija.php> - Учитељски факултет у Бијељини формиран је Одлуком Народне скупштине РС број 02-891/93. од 21. јула 1993. године, што је регулисано у чл. 143 Закона о универзитету (“Службени гласник Републике Српске” бр. 12/93), а са радом је отпочео 29. новембра 1993. године, примивши прву генерацију редовних студената разредне наставе у школској 1993/1994. години. Школске 2002/2003. године Учитељски факултет је трансформисан у Педагошки факултет.

концерт духовне и световне музике²⁶. Исте године „Србадија“ учествује и на 16. југословенским хорским свечаностима у Нишу. На првој културној манифестацији Вишњићеви дани, одржаној од 5. до 7. новембра 1994. у Бијељини Хор „Србадија“ наступа на свечаном отварању изводећи химну „Боже правде“, а затим и композиције „Востани Србије“, „Књигу пише Хајдук Вељко“ и „Молитва“. Велики успјех хор „Србадија“ биљежи 19. марта 1995. концертом духовне музике у Народном музеју у Београду који је организован на позив чувене диригенткиње Даринке Матић Маровић²⁷. Српско пјевачко друштво „Србадија“ учесник је Свечаног концерта у част сто педест година Саборне цркве у Београду одржаног 20. новембра 1995. године у „Сава центру“.

Окончање ратних сукоба у БиХ у оквиру Дејтонског мировног споразума, 21. новембра 1995. године, омогућило је нормализацију животних прилика у земљи. Српско пјевачко друштво „Србадија“ било је међу оним културним посленицима који су са новим полетом наставили своју мисију. Њихови наступи свједоче многим важним догађајима: сједницама Народне скупштине Републике Српске које се одржавају и у Бијељини 1996, 1997, 1998. године, отварању Павловића моста на ријеци Дрини 28. августа 1996, откривању и освештању Споменика палим борцима отаџбинског рата у Бијељини, на Видовдан 2000. године.

У неколико постратних година издвајају се и два свечана концерта Гудача Светог Ђорђа и Српског пјевачког друштва „Србадија“ посвећена Вивалдију и одржана у два дана: 8. фебруара 1997. у Великој сали Дома културе Брчко, а затим 9. фебруара у сали Градског биоскопа у Бијељини. Године 1999, 18. априла, „Србадија“ за бијељинску публику приређује концерт руске, грчке и српске хорске музике који је одржан у Галерији „Миленко Атанацковић“.

²⁶ Прије концерта је одржано и предавање проф. др Зориславе Васиљевић са Факултета музичке уметности у Београду. Др Зорислава М. Васиљевић (Скопље, 1932 — Београд, 2009) била је редовни професор ФМУ у Београду. Дипломирала 1954, а докторирала 1986. године с темом „Проблеми музичке културе и образовања од Миловука до Мокрањца“.

²⁷ Даринка Матић Маровић (Херцег Нови, 1937 — Београд, 2020) била је српска диригенткиња, ректор Универзитета уметности у Београду и декан Факултета музичке уметности. Била је прва жена ректор у Србији. Ректор Факултета музичке уметности била је у чак пет мандата. Као диригенткиња водила је хор Колегијум музикум (од 1971) и хор Обилић (од 1981) и за 45 година каријере дириговала на више од десет хиљада концерата.

До свог десетогодишњег јубилеја обнове Друштва 2002. године, „Србадија“ је са диригенткињом проф. др Десанком Тракиловић одржала више стотина наступа на концертима, фестивалима и културним манифестацијама у Републици Српској и иностранству. Посебно се истичу наступи „Србадије“ на бројним фестивалима црквене музике, те стално пјевање на богослужењима гдје су искуства хора највећа. Репертоар хора је разнолик са духовним и свјетовним дјелима од средњовјековних до савремених композиција. Од свог обнављања хор је стекао бројна признања и одликовања, те високе оцјене музичких стручњака. Међу признањима се посебно истиче Орден Светог Саве трећег реда који је „Србадија“ добила 1997. године од Светог архијерејског Синода Српске православне цркве, као и златне, сребрне и бронзане медаље освојене на олимпијадама хорова у Линцу, Будимпешти и Италији од 2000. до 2002. године. Након успјеха у Линцу услиједила су и градска признања. Године 2000, поводом градске Славе Светог Пантелејмона Хор „Србадија“ је награђен Златном медаљом „Филип Вишњић“, а диригенткиња Десанка Тракиловић Сребрном медаљом „Кнез Иво од Семберије“.

Године 2002. Српско пјевачко друштво „Србадија“ организује у Бијељини нову културну манифестацију Хорски фестивал „Мајске музичке свечаности“ као својеврсну смотру мушких, женских, дјечијих и мјешовитих хорова. Први хорски фестивал „Мајске музичке свечаности“ организован је у Бијељини од 10. до 13. маја 2002. године. Поред такмичарског дијела у хорском пјевању, одржан је и научни скуп о теми „Његовање музичког блага“.²⁸ Пракса организовања научних и стручних скупова, радионичких програма, промоција, научних предавања и концерата духовне и световне музике током одржавања фестивала, остала је устаљена до данас.

Углед који је Српско пјевачко друштво „Србадија“ стицало у наредним годинама и својим наступима и бројним међународним наградама утицао је и на развој фестивала и његов изузетан квалитет који је препознат не само у региону већ и шире. Поред учесника из Босне и Херцеговине, Србије, Хрватске, Словеније, Сјеверне Македоније, Црне Горе, на Мајским музичким свечаностима се појављују и извођачи из Бугарске, Грчке, Турске, Мађарске, Украјине, Пољске, Аустрије, Њемачке. Међу члановима жирија налазила су се нека од

²⁸ Мара Николић, Први хорски фестивал „Мајске музичке свечаности“, Бијељина, 2002. 5.

најпризнатијих имена у музичкој умјетности, професори, композитори и диригенти: Светислав Божић, Зорислава Васиљевић, Даринка Матић-Маровић, Александар Вујић, Ненад Љубинковић, Весна Шоуц, Ђорђе Станковић, Љубов Уколова, Александар Зјускин, Костадин Бурациев, Честимир Душек и други.

Након осамнаест успјешних хорских фестивала, пандемија вируса корона 2020. године запријетила је прекидом у одржавању Мајских музичких свечаности. По узору на друге активности које су пренесене у онлајн (on-line) издање, организатори манифестацију помјерају за период 16. до 18. октобра 2020. и успјешно одржавају у онлајн формату, као и јубиларни 20. Фестивал у 2021. години са рекордним бројем учесника - 50 ансамбала у 10 такмичарских категорија и 36 соло пјевача.²⁹ Током двадесет и три године одржавања под окриљем Хора „Србадија“, фестивал је окупио више од 750 домаћих и иностраних хорова са преко 42.000 извођача, као и многе најугледније диригенте из свијета хорске музике.

Поред ентузијазма, труда и рада чланова „Србадије“ у организацији свечаности, успјешној реализацији фестивала од првих дана доприноси покровитељство и помоћ Српске православне цркве у Бијељини, Града Бијељине и Министарства просвјете и културе у Влади РС, као и помоћ локалних институција културе и других правних субјеката и бројних појединаца, људи добре воље.

Захваљујући Српском пјевачком друштву „Србадија“ и фестивалу „Мајске музичке свечаности“, Бијељина је постала препознатљиво одредиште у домену хорске музике и утврдила своје мјесто на културној мапи региона.

Упркос сталном напретку и успјесима, Друштво је пуну деценију радило без сопствених просторија, изводећи пробе махом у Музичкој школи, Галерији „Миленко Атанацковић“ или Дому омладине. Током љета 2002. године „Србадија“ коначно добија простор у некадашњем стамбеном објекту Српске православне цркве у Улици Светог Саве.³⁰

Поводом десетогодишњице обновљеног рада, Српско пјевачко друштво „Србадија“ одржало је велики концерт у сали Град-

²⁹ М. Решидовић, Фестивал окупио рекордан број учесника, Семберске новине, бр. 1278, год. 41, 20. мај 2021, 26.

³⁰ Т. Перих, Коначно добили просторије, Семберске новине, бр. 458, год. 23, од 1. до 15. септембра 2002, 12.

ског биоскопа 11. новембра 2002. године. Уз извођење духовне музике и српских народних пјесама, ово је била прилика за додјелу признања најбољим члановима хора, као и свима који су током десет година рада подржавали и материјално помагали хор. У оквиру обиљежавања јубилеја промовисана је монографија Првог хорског фестивала, те прослављена крсна слава Хора – Свети Стефан Дечански, 24. новембра.

У наредним деценијама, слиједе нове бројне активности. Међу њима се издвајају учешће на Сабору српских хорова у Београду у Храму Светог Саве 2003. године; свечани концерт „Србадије“ из 2004. године означен као „врхунски културни догађај за Бијељину“³¹ на коме је свој диригентски деби имала млада Јелена Тракиловић, чланица хора и будући студент Факултету музичке уметности у Београду, одсјека дириговање³²; наступ на свечаности у Броцу код Бијељине уприличеној поводом 275 година од првог помена цркве у Броцу и 200 година од Првог српског устанка 2004; нова признања на хорском такмичењу у Будимпешти 2005. године. Овим поводом је на Дан општине Бијељина – 24. септембра проф. др Десанки Тракиловић додијељена Златна медаља „Филип Вишњић“ за успјешан рад и врхунске резултате у вођењу Српског пјевачког друштва „Србадија“.

Почетком 2006. године, на Крстовдан, одржан је годишњи концерт „Србадије“ хуманитарног карактера са прилозима намијењеним новом удружењу за дјецу са посебним потребама. Са једнаком намјеном одржан је и децембарски концерт 2007. године, такође у цркви Светог Ђорђа уз учешће Хора „Србадија“ и Дјечијег хора „Мокрањац“ којима су дириговале проф. др Десанка Тракиловић и Јелена Тракиловић. Године 2011. Дјечији хор којим диригује Јелена Тракиловић одржава велики хуманитарни концерт у Градском биоскопу за помоћ грађанима угроженим у поплави новембра 2010.

Током 2011. године нагласак у раду „Србадије“ био је на реализацији пројекта „На Дрини ћуприја“ у сарадњи са Краљев-

³¹ Бранко Ђурковић, Чудесни хор солиста, Семберске новине, бр. 492, год. 25, 1.02.2004, 16.

³² Јелена Тракиловић, кћерка је Десанке Тракиловић. Одрастање у окриљу хора „Србадија“ и хорске музике логично је водило до средњег музичког образовања, а затим и на студије музике. Инспирација за њено школовање на Факултету музичке уметности у Београду - одсјеку за дириговање била је позната диригенткиња Даринка Матић Маровић.

ским гудачима Светог Ђорђа из Београда. Заједно су одржали двадесет концерата у по десет градова БиХ и Србије, на којима су премијерно изводили дјела Ланглеа и Димитрија Големовића³³.

Као хор са потврђеним реномеом на домаћој и међународној сцени „Србадија“ својим наступима увеличава многе свечаности и манифестације ван Бијељине међу којима се издвајају значајне државне прославе поводом обиљежавања годишњице Првог српског устанка у Републици Српској и Србији 2004; прослава 860 година града Москве, у августу 2007. године, свечаности поводом обиљежавања 20 година Скупштине Републике Српске и 20 година Републике Српске, 2012; обиљежавање 200 година од рођења Петра Петровића Његоша у Андрићграду, 2013; учешће на фестивалу „Вишеградска стаза“; учешће на „Дучићевим данима“ у Требињу; наступ на Свечаном отварању 7. Међународног филмског и музичког фестивала „Кустендорф“ у Међавнику, јануара 2014; учешће на првој манифестацији „Дучићеви и Магини сати“ у Бијељини 27. новембра 2023; снимање пјесме и спота „За живот Српске“, поводом 9. јануара – Дана Републике Српске изведено са Даницом Црногорчевић, на чијем је концерту у Београду, 30. јануара 2024. године, гостовало СПД „Србадија“. На концерту је дириговала доц. др Јелена Тракиловић.³⁴

Уз све јавне наступе у Бијељини, Српско пјевачко друштво „Србадија“ организује и бројне велике концерте, као, на примјер, : 2013. године заједнички концерт „Србадије“ и Ансамбла „Бисерница“; Видовданске концерте, 2016. и 2018. године, велики концерт 2019. поводом 120 година Друштва.

Не умањујући значај првих наступа и признања Српског пјевачког друштва „Србадија“ на регионалним манифестацијама и такмичењима током деведесетих година 20. вијека, њихова изузетност у свијету хорске музике препозната је тек изласком на међународну сцену. Висока позиција у свјетском рангирању хорова дошла је као логичан резултат вишедеценијског рада који је на свакој проби, сваком јавном наступу тежио перфекцији, без обзира на одабир композиција, повод и публику пред којом су извођене.

³³ ПРА пројекат о прекограничној сарадњи; види: Десанка Тракиловић, Хронологија рада Српског пјевачког друштва „Србадија“, рукопис, 1; Р.Ј, На Дрини ћуприја, Семберске новине, бр. 797, год 32, 21. АПРИЛ, 2011, 15.

³⁴ Десанка Тракиловић, Хронологија рада Српског пјевачког друштва „Србадија“, рукопис, 2.

Тачност у интонацији, гласовна уједначеност, динамика извођења као и сарадња хора и диригента³⁵ постали су заштитни знак „Србадије“ који је године 2000. први пут одвео на међународну сцену, и то на Прву хорску Олимпијаду у аустријском граду Линцу. Упркос сумњама које су пратиле овај подухват,³⁶ Српско пјевачко друштво „Србадија“ освојило је у конкуренцији 365 хорава из цијелог свијета изванредно друго мјесто и сребрну медаљу у области црквене музике као и треће мјесто и бронзану медаљу у тзв. осмој конкуренцији, гдје је наступило као мјешовити хор.³⁷

Успјех у Линцу био је подстицај за нове изазове и нови настуpe „Србадије“ на међународним фестивалима и хорским такмичењима са којих се по правилу враћају са медаљама и престижним наградама. Године 2001. 8. Међународно такмичење хорава у Будимпешти - прво мјесто и златна медаља, престижно такмичење хорава „Orlando di Lasso“ у Камерину, Италија - двије сребрне медаље. У 2003. години поново ће се у Камерину окитити са два сребра, а на 9. Међународном такмичењу хорава у Мађарској златном медаљом у категорији традиционалне музике и сребром у конкуренцији мјешовитих хорава.

На 10. Међународном такмичењу у Будимпешти 2005, „Србадија“ је заблистала са двије златне медаље у категорији црквене и традиционалне музике и била добитник специјалне награде „Johanes Brams“. На 4. Међународном хорском фестивалу „Johanes Brams“ у њемачком граду Wernigerode, исте године, хор „Србадија“ осваја златну и сребрну медаљу. У јулу 2008. године, на Петој олимпијади хорава у Грацу, Аустрија, у изузетној конкуренцији 450 хорава из 90 земаља, „Србадија“ из Бијељине је златна у категорије традиционалне музике и сребрна у категорији мјешовитих хорава. Године 2010, у Братислави, Словачка, на 2. Међународном музичком фестивалу награђена је златном и једном сребрном медаљом. Својим диригентским наступом посебно је жири импресионирала млада Јелена Тракиловић. Наступ „Србадије“ на овом фестивалу био је потврда његовог међународног реномеа, с обзиром

³⁵ М. Р. Најбољи у музици свог народа, Семберске новине, бр. 759, год 31, 22. ЈУЛ, 2010, 11.

³⁶ Мучно прикупљање средстава за овај подухват окончано је на локалном нивоу подршком Рудника и термоелектране Угљевик, Скупштину општине Бијељина, Српске православне цркве и неких фирми и појединаца из Бијељине.

³⁷ Успјех за памћење, Семберске новине, бр. 408, год. 21, од 1. до 15. августа 2000, 11.

на то да је организатор позивом одабрао само хорове који су високо рангирани на свјетској листи.³⁸

И у сљедећој деценији Српско пјевачко друштво „Србадија“ наставља већ утврђеном стазом међународних успјеха. На 2. Гран прију (Grand prix) хорске музике у аустријском граду Грацу „Србадија“ је освојила двије златне медаље у категоријама мјешовитих хорова и традиционалне музике (2011. година). Током 2014, на 20. Фестивалу духовне музике „Хорови међу фрескама“, у Београду, „Србадија“ добија посебно признање у категорији „Велики хор“, док на 7. Међународном хорском такмичењу „Isola del Sole“ у мјесту Градо, Италија, освајају двије златне медаље и специјално признање Повељу части за учешће на осам такмичења у организацији њемачке фондације Интеркултур Musica Mundi у категоријама мјешовити хор и фолклор. Исте године хор је остварио још један успјех као побједник фестивала Подмосковске области - Московски обласни конкурс „Битва хорова“, Сергиев Пасад, Москва.

Године 2015. Српско пјевачко друштво „Србадија“ учествује на Међународном хорском фестивалу у грчком граду Каламата на Пелопонезу. У категорији традиционалне музике освајају златну медаљу, а сребрну у категорији мјешовитих хорова. Диригенткиње Десанка и Јелена Тракиловић награђене су специјалним Повељама части за вишеструко учешће на међународним фестивалима у организацији Интеркултур фондације (Musica Mundi).³⁹

Током 2016. године Српско пјевачко друштво „Србадија“ се у марту такмичи на познатом италијанском фестивалу „Concorso Corale del Garda“, у Рива дел Гарди гдје осваја двије сребрне медаље као мјешовити хор и камерни мјешовити хор.⁴⁰ Октобра мјесеца „Србадија“ учествује на 1. Међународном фестивалском и хорском такмичењу на грчком острву Крф (1st Corfu International Festival and Choir Competition) и у категорији Ф (фолклор) осваја златну медаљу, а сребро у категорији православне црквене музике.⁴¹

³⁸ М.Р. Најбољи у музици свог народа, Семберске новине, бр. 759, год 31, 22. ЈУЛ, 2010, 11.

³⁹ Мирсада Решидовић, Квалитет хора крунисан медаљама највишег сјаја, Семберске новине, бр. 1026, год 35, 27. октобар 2015, 12-13.

⁴⁰ Донијели двије сребрне медаље из Италије, Семберске новине, бр. 1047, год 36, 29. март 2016, 12.

⁴¹ О. С. Освојили златну и сребрну медаљу, Семберске новине, бр. 1075, год 36, 18. октобар 2016, 3.

У октобру 2017, на фестивалу Santa al Mar, у шпанском граду Калеља, у конкуренцији 34 хора из 20 земаља свијета, хор „Србадија“ осваја двије златне медаље у категоријама црквене и традиционалне музике. Поновним учешћем на 9. Фестивалу Изола дел соле у италијанском мјесту Градо (9th International Choral Festival „Isola del Sole“) септембра 2018. „Србадија“ у категорији црквене музике осваја сребрну медаљу, а у категорији традиционалне музике (фолклора) злато. Након ревијалних наступа по позиву на Фестивалу традиционалне музике у Грчкој у љето 2019, 2021. и 2022. године, септембра 2022. године Хор „Србадија“ се изнова такмичи на 10. Међународном фестивалу хорске музике Изола дел соле у Граду, Италија (10th International Choral Festival „Isola del Sole“). Као и прије четири године, освајају сребрну медаљу за извођење црквене музике а злато у категорији традиционалне музике.

Својим међународним успјесима које је низало од прве хорске Олимпијаде у Линцу 2000. године Српско пјевачко друштво „Србадија“ отворило је пут за учешће на свим свјетским олимпијским такмичењима у хорском пјевању. На жалост, осим наступа на Петој олимпијади у Грацу 2008, није било могућности и подршке да се нађу на осталих осам Олимпијада. Тек 2023. године, стекли су се неопходни услови⁴² да „Србадија“ напoкон поново стигне на овај престижни музички догађај - 12. Свјетску хорску олимпијаду у Гангнеунгу, Јужна Кореја (12. World Choir Games, July, 2023). На такмичењу које је окупило 324 хора из 80 земаља, Српско пјевачко друштво „Србадија“ је, под управом диригенткиње доц. др Јелене Тракиловић, убједљиво освојило златну медаљу у категорији сценског фолклора и тако оправдало вишегодишњи рад и залагање свих чланова Друштва.

Након више од двије деценије међународних наступа на којима је редом освајала медаље и престижне награде, „Србадија“ је још једном потврдила своју вриједност на свјетској сцени. Презентујући најчешће српску традиционалну музику, игру и звук народних инструмената, при сваком изласку на сцену освајали су истовремено високе оцјене стручних жирија и наклоност публике и постали свјетски препознатљиви у представљању раскошне културне баштине нашег народа.

⁴² Захваљујући разумијевању локалне заједнице и напорима Друштва скупљена су потребна средства за учешће. Највећи дио средстава за путовање у Јужну Кореју обезбиједила је Градске управе Града Бијељина уз залагање градоначелника Љубише Петровића.

Иако је од 2002. године „Србадија“ боравила у објекту СПЦ-а у Улици Светог Саве, с обзиром на активности и потребе хора те вансеријске успјехе, њихова жеља да добију адекватан смјештај била је потпуно утемељена. Новембра 2020. године, након преуређења зграде Соколског дома као једног од заштићених националних споменика културе у Бијељини, објекат је предат на кориштење Српском пјевачком друштву „Србадија“ које је напокон добило трајан смјештај и репрезентативан концертни простор.⁴³ У новом простору „Србадија“ је током три протекле године бијељинској публици представила бројне концертне садржаје гостујућих и домаћих извођача класичне музике. Међу њима се посебно издваја премијера опере Исидора Бајића „Кнез Иво од Семберије“ у извођењу „Србадије“ под диригентском палицом Јелене Тракиловић, 27. јуна 2021. године.

Током тридесет и двије године успјешног рада хор „Србадија“ и његов руководиоца, диригенткиња проф. др Десанка Тракиловић, награђивани су различитим градским, државним и признањима Српске православне цркве. Поред раније наведених градских признања Хор „Србадија“ је носилац Ордена Светог Саве 3. реда који је додјелила СПЦ 1997. године, Ордена Његоша 1. реда који је додјелио Предсједник Републике Српске 2010, те градског признања Златна медаља Филип Вишњић из 2023. године. Десанка Тракиловић је награђена Граматом СПЦ-а 1995, Орденом Светог Саве 3. степена 2009, такође додијељује СПЦ, наградом Видовдански виртуоз Српске краљевске академије научника и уметника 2018, Орденом Његоша 3. реда, 2020, који додијељује Предсједник Републике Српске, те Златном значком Културно-просвјетне заједнице Србије 2020. године. Поводом Дана града Бијељина 24. септембра 2023. године Српско пјевачко друштво „Србадија“ награђено је још једном Златном медаљом Филип Вишњић за успјех остварен на 12. хорској олимпијади у Јужној Кореји.

С обзиром на статус Српског пјевачког друштва „Србадија“ као удружења грађана и непрофитне организације без стал-

⁴³ Соколском дому враћен сјај, <https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=409072>. Соколски дом – понос свих Бијељинаца, <https://gradbijeljina.org/sr/news/novosti/3825.sokolski-dom---ponos-svih-bijeljina.html>; Соколски дом који је обновљен средствима Града Бијељине и Владе Републике Српске, отворили су 12. новембра 2020. српски члан Предсједништва БиХ Милорад Додик и градоначелник Бијељине Мићо Мићић.

ног извора финансирања, наглашава се увијек захвалност Српској православној цркви, Градској управи Града Бијељина и бројним дародавцима који помажу рад Друштва. Од 2002. године када је Министарство просвјете и културе Републике Српске почело суфинансирати Мајске музичке свечаности, те међународног ИПА пројекта из 2011, хор „Србадија“ више од деценије добар дио средства за своје активности обезбјеђује управо путем различитих домаћих и међународних пројеката.

Захваљујући таленту, ентузијазму и посвећености свих чланова Српског пјевачког друштва⁴⁴ „Србадија“ од 1992. године до данашњег дана, „Србадија“ је постала хор свјетског гласа и истински музички феномен из Бијељине. На свјетској ранг листи хорова коју је формирала њемачка Фондација Интеркултур (Interkultur Foundation – Musica Mundi), “Србадија” тренутно узима 23. мјесто у категорији традиционалне музике, 36. мјесто у категорији мјешовитих хорова и 120. мјесто на укупној ранг листи (TOP 1000), и представља најбоље рангирани хор из Републике Српске / БиХ и региона.

За разлику од Српског пјевачког друштва „Србадија“ у периоду од 1899. до 1945. које је имало више диригентата, нова „Србадија“ од свог оснивања / обнове 1992. године ради непрестано под диригентском палицом Десанке Тракиловић. Хор и његова диригенткиња стасавали су заједно од првих литургијских појања и наступа на локалним манифестацијама, до међународне сцене и великих свјетских успјеха. Заједно са хором одрастала је и Јелена Тракиловић, Десанкина кћерка, која од 2008. године такође успјешно диригује „Србадијом“ и води Дјечији хор. Поред привржености српској духовној музици и класицима домаће хорске музике, Мокрањцу првенствено, за обје диригенткиње инспирација је било познанство и рад са проф. др Даринком Матић Маровић, најпознатијом диригенткињом бившег југословенског простора.

⁴⁴ С. Николић, “Србадија“ ми је оплемењила живот на један посебан начин, Семберске новине, бр. 1350, год 44, 22. фебруар 2024, 18-19. Већ годинама највећу бригу и послове Српског пјевачког друштва „Србадија“ поред проф. др Десанке Тракиловић и доц. др Јелене Тракиловић воде Стеван Чукић и Даница Мојић, обоје чланови хора од првих дана његове обнове. Чукић као предсједник „Србадије“ и Мојићева као подпредсједник, заједно са диригенткињама хора окупљају и брину о више од сто чланова хора, пишу пројекте, организују фестивал „Мајске музичке свечаности“, организују одласке на такмичења и баве се свим другим пословима који се тичу успјешног функционисања „Србадије“.

Током више од три деценије, успјеси Српског пјевачког друштва „Србадија“ и успјеси Десанке и Јелене Тракиловић имају заједнички именитељ, а он је садржан не само у музичком таленту хориста и диригенткиња, већ и у великом раду и снажној вољи да се увијек, у свакој прилици пружи извођачки максимум. Томе свједоче и ријечи проф. др Десанке Тракиловић: „Освојили смо бројне светске награде, али наше награде су и свако крштење или вјенчање на коме смо пјевали, свака химна коју смо извели, као и дјеца која с нама расту од дјечијег до великог хора и међународне славе”.⁴⁵

Закључак

Од времена оснивања Српског пјевачког друштва „Србадија“ 1899. године до његове обнове и почетка рада нове „Србадије“ 1992. прошао је готово читав вијек. Упркос временској удаљености и различитим историјским околностима у којима је ново друштво настало и дјелује, именом, карактером и репертоарски оно је остало привржено традицији и музичким вриједностима својих претходника.

Прва „Србадија“ започела је свој рад у околностима туђинске аустроуграске управе са циљем да допринесе развоју народног и просвјетитељског духа и очувању националне културе. У новооснованој Краљевини јужнословенских народа након Првог свјетског рата, обновивши свој рад, Српско пјевачко друштво „Србадија“ представља најбољи градски хор који и даље његује врхунско извођење домаће духовне и световне музике и редовно наступа на свим локалним манифестацијама и свечаностима уз бројна гостовања у другим градовима Краљевине. С обзиром на изражен национални карактер и активности током Другог свјетског рата, Српско пјевачко друштво „Србадија“ угашено је 1945. године као и друге сличне организације у социјалистичкој Југославији.

Од својих почетака 1992. године, нова „Србадија“ је захваљујући таленту, ентузијазму и посвећености свих чланова постала хор свјетског гласа и истински музички феномен из Бијељине. Иако је прве кораке правила у несигурном времену рата у БиХ (1992-1995), „Србадија“ је убрзано освајала јавни простор и изван Републике Српске и временом помјерила устаљене границе хор-

⁴⁵ Гран при фестивала „Орлићу“ из Батајнице, Семберске новине, бр. 1204, год 39, 16. мај 2019, 11.

ских резултата од локалног до међународног нивоа. Уз свеprisутну сарадњу са Српском православном црквом и редовне литургијске наступе у бијељинским храмовима, преко непрестаних учешћа на локалним и државним јавним скуповима, пут је водио ка бројним наступима на домаћим и међународним такмичењима и фестивалима које, по правилу, прате врхунске награде и признања. Сви ови успјеси и висока рангираност „Србадије“ на међународној листи хорова омогућили су и организовање Хорског фестивала „Мајске музичке свечаности“ у Бијељини, који се од свог почетка 2002. године на регионалној и међународној хорској сцени препознаје као изузетан музички догађај.

Висока позиција у свјетском рангирању хорова дошла је као логичан резултат деценијског рада и врхунског музичког извођења путем сарадње хора и диригента, што је постало заштитни знак „Србадије“ и, истовремено, ово пјевачко друштво наметнуло као синоним квалитета домаће културне сцене и врхунског амбасадора културе српског народа и наше земље. Презентацијом српске традиционалне музике, игре и звука народних инструмената, освајало је истовремено високе оцјене стручних жирија и наклоност публике и постало свјетски препознатљиво у представљању раскошне културне баштине нашег народа.

Године 2024. навршава се сто двадесет пет година од оснивања Српског пјевачког друштва „Србадија“. Поводом овог јубилеја, у заједничкој причи о старој и новој „Србадији“, говоримо о њиховој мисији у славу музике, о знању, ентузијазму и посвећености различитих генерација у различитом времену и њиховом изванредном доприносу у очувању традиције, културе и духовности нашег народа.

Литература и извори:

1. Бабић, Мирко, Из колекција старих бијељинских породица – Ивковићи, Каталог изложбе Музеја Семберије, Бијељина, 1995.
2. Крнић, Стеван, Живот и рад, рукопис, Музеј Семберије, инв. бр. Р-71.
3. Лазић, Тања, Из историје српских националних удружења у Бијељини, Каталог изложбе Музеја Семберије, Бијељина 2000.
4. Николић, Мара, Први хорски фестивал „Мајске музичке свечаности“, Бијељина, 2002.

5. 115 година СЦПД „Србадија“, каталог изложбе, СПД „Србадија“, Бијељина 2014.

6. Тракиловић, Десанка, Хронологија рада Српског пјевачког друштва „Србадија“, рукопис, 2023.

7. Челебић, Един, Политичке и културне прилике у Босни и Херцеговини крајем 19. и почетком 20. вијека са посебним освртом о дјелатности и улози културно-просвјетних друштава, Херцеговина 7-8, Мостар, 1990.

8. СИМ новине, лист Сао Семберије и Мајевице, Бијељина, 1992-1996.

9. Семберске новине, лист грађана Бијељине, Бијељина, 1996-2024.

<http://www.infobiro.ba/article/836500>

<https://digitalna.nb.rs/sf/NBS/Periodika>

<https://msmokranjac.org/>

<http://www.pfb.ues.rs.ba/istorija.php>

<https://lat.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=409072>.

<https://gradbijeljina.org/sr/news/novosti//3825.sokolski-dom--ponos-svih-bijeljina.html>

<https://www.bijeljina.org/novosti/74734/64/ZLATNA-SRBADIJA-Veliki-uspjeh-na-takmicenju-horova-u-Italiji.html>

<https://www.glassrpske.com/cir/kultura/muzika/Srpska-pjesma-pred-publikom-u-Spaniji/247999>

<https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=275845>

<https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=311770>

<https://www.bijeljina.org/novosti/37183/64/Jelena-Trakilovic-zelja-mi-je-da-se-usavravam-i-ucim-od-najboljih-svjetskih-dirigenata.html>

<https://noviglas.info/2019/12/25/bijeljina-desanka-trakilovic-dobija-orden-njegosa-iii-reda/>

https://www.facebook.com/ChoirSrbadija/?locale=sr_RS

https://www.facebook.com/HorskiFestivalMajskeMuzickeSvecanosti/?locale=sr_RS

<https://www.bijeljina.org/novosti/58756/64/Srbadija-na-velicanstven-nacin-vratila-Kneza-Ivu-u-Semberiju.html>

<https://noviglas.info/2024/02/16/hor-srbadija-iz-bijeljine-obiljezava-125-godina-od-osnivanja-foto/>

<https://mondo.ba/Magazin/Kultura/a606338/Hor-Srbadija-iz-Bijeljine-osvojio-je-zlatnu-medalju-u-kategoriji-tradicionalne-muzike-na-Medjunaro.html>

<https://gradbijeljina.org/1/news/novosti/-/5714.zlatna-srbadija-na-prijemu-u-gradskoj-kuci.html>

<https://infobijeljina.com/vijesti/desanka-i-jelena-trakilovic-srbadija-plod-nesebicnog-rada-i-posvecenosti>

<https://digital.nub.rs/>

УСПОН (И ПАД) ЛОКАЊА И ЛОКАЊАЦА

Прошле године, 2023., обиљежавана је двјестота годишњица цркве у Зворнику. Том приликом је много људи посјетило стару цркву у Зворнику и дивило се њеној љепоти и грациозности, како извана тако и унутра. Пажљиво су загледали старе фреске, богат иконостас, а велику пажњу је изазвао и споменик код улаза у храм, подигнут у част трговца Стевана Ковачевића из Локања, угледног трговца, који је од Турака сувим златом измолио дозволу за градњу цркве и који је за те потребе даровао земљиште.

Занимљиво је да ја, а ни већина мојих Локањаца, о томе нисмо имали појма све док нисмо наишли на тај споменик. Нисмо ни знали да су Ковачевићи некада живјели у Локању и од седамсто кућа у селу, ни у једној нема Ковачевића. У Зворнику су то угледне куће у близини цркве, а ни њих нема много.

Већини Локањаца, тај податак је постао доступан 2005. године када су моји рођаци, а и ја са њима, Симо Станкић и Милан Цвјетиновић, приредили монографију овог села. Иако има мало података до којих су дошли претурајући по доступним историјским архивима, дошли су још до неких, за нас невјероватних чињеница. Прије свега то се односи на цркве и школе, као и на учене људе које је још у деветнаестом вијеку а и касније изњедрило ово село.

Помиње се игуман манастира Тавна, који се налази на ободима сусједног села, а коме је припадала и локањска парохија, Јевтимије Пљаца. Он је 1804. године повео групу добровољаца преко Дрине, гдје су се борили у српској војсци у Првом српском устанку. Десет година касније се вратио и обновио манастир који су Турци похарали и запалили.

Буђење националне свијести код Срба, подстакнуто ослобађањем Срба у Србији од Турака, утицало је да се, под окриљем цркве, оснивају српске школе. Зворник је, након Сарајева и Модриче, био трећи град и 1819. године основао српску школу.

Села, као и увијек, мало су каскала за градовима. Али не и Локањ! Већ 1829. године, двије године прије Тузле и девет година

прије Бијељине, као прво српско село у БиХ, добио је школу. Ови подаци се налазе у књизи о Зворнику коју је прије десетак година приредио историчар Алија Узуновић.

Допринос школству у Локању и Зворнику дао је и учитељ Живко из Локања, који се помиње у неким историјским документима из 1829. године. Учитељ и свештеник Василије Остојић, који је богословију завршио у Београду, а службовао у манастиру Папраћа 1866. године, такође је непознат за већину живих Локањаца.

У документима из деветнаестог вијека помињу се школа и црква у Локању, на локацији Рудине, али није познато гдје су се тачно налазиле и да ли су уопште постојале. Избрисане су са лица земље, и остале само у историјским документима. Чак их нема ни у народном предању из ових крајева.

Крајем прошлог вијека чуо сам за свештеника Остоју Пантића, који је службовао у бијељинском селу Загони. Интересантно је да се његови рођаци презивају Тешићи, а он је задржао старо презиме. Остоја је имао сина Љубу, који се школовао и бавио политиком и између Првог и Другог свјетског рата као припадник Јерезе (Југословенске радикалне заједнице) кратко био министар шума и руда. Кажу да је погинуо од подметнутог експлозива. Његову апотеку, која се налази код поште и која је национализована, понеко и сад зове Пантића апотека. Није ми познато да ли има живих потомака и, ако има, гдје живе. Углавном, у Локању је све мање оних који су и чули да је неки министар још у оној великој Југославији водио поријекло из овог села.

Двадесети вијек је довео до експанзије села. У односу на попис из 1864. године, када је забиљежено да у овом селу има 98 кућа и око 600 становника, сто година касније је било око 700 кућа и око 3000 становника. И нису имали школу, него су ишли у друга села и градове. Четвероразредна школа је изграђена тек 1950. године и била је препуна ђака. Разлика у годинама њихових полазника је била велика и међу њима је било мало женске дјеце. Старији разреди првих година су ишли у Козлук, Јању, Рођевић, Лозницу, Бијељину и Зворник, или у друге градове. Тек од 1972. године су могли да наставе школовање у Пилици, гдје је тад израђена нова осмогодишња школа. Тих година је у ту школу ишло по пет одјељења до четвртог разреда из три подручне и централне школе, а од петог до осмог од три до четири одјељења. У то вријеме ту

школу похађало је око хиљаду ђака, а бројни су били и учитељи и наставници, који су, махом, били из Србије и Црне Горе. Мало је било ђака из Локања који су настављали школовање. Многи су завршили занате и постајали радници по фабрикама или су обрађивали земљу, гајили стоку и од тога живјели. Неки су ишли у војне школе или богословије, јер су биле бесплатне, али има и оних који су завршили више школе и факултете. Кад је рађена монографија села, свега петнаест Локањаца је имало завршене факултете.

Занимљиво је да су управо те године биле карактеристичне по томе што је почео масовни одлив становништва. Читаве колоне су кренуле пут Њемачке, Швајцарске, Аустрије, Словеније, а, касније, и Русије и Црне Горе. Србију и не помињем, јер је готово немогуће утврдити колико их се иселило у Лозницу, Београд, Нови Сад, Шабац и друге градове и села. Пред овај посљедњи рат, девет десетина запослених Локањаца радило је по грађевинским предузећима у Београду и Новом Саду.

У међувремену, драстично се смањивао број основаца који су ишли у школу у Локању и сусједној Пилици. Чак је и школа послје пола вијека срушена и пресељена у никад завршени објекат дома културе. Просторије су лијепо обновљене и у неколико комбинованих одјељења се уписује испод тридесет ђака. Тако је и у осмогодишњој школи у Пилици, гдје је пет пута мање ђака него некада и озбиљно се доводи у питање статус школе.

Истовремено, сва дјеца иду у средње школе, а већ их је преко стотину који су завршили факултете. И то озбиљне државне факултете: медицину, грађевину, електротехнику, технологију, рударство, машинство, пољопривреду, право, економију, педагошке науке, војне науке, васпитаче, теологију, саобраћај... Могли би формирати владу, а да се стручност не доведе у питање. И што је занимљиво, све је више ђака и студената генерације поријеклом из овог села.

Наравно да је и све већи број привредника, руководилаца, политичара и функционера у општини и републици, спортиста, умјетника, књижевника и других истакнутих занимања. Локањског поријекла су и неколико доктора наука, генерала, научника који своју каријеру изграђују по САД, Швајцарској, Њемачкој и другим богатим државама...

А Локањ, он је остао гдје је и био. Изграђени су путеви, завршена електрификација, доведени телефони, интернет и мо-

билна телефонија у све засеоке, постављени контејнери за одвоз смећа, испред сваке куће је по један и неколико аутомобила. Многе куће се не би застидјеле ни да су у Београду или Паризу. Али нема људи, нема дјецe, нема оваца и говеда да опасу ливаде, нема ко да коси па је већина ораница зарасло у коров и шибље, нема ко да покупи воће, окопа, ореже и окречи шљиве. Све мање је људи који пеку ракију, а још мање оних који је пију. Чак се ни пиво не узима на гајбе већ доминирају лименке купљене у маркетима у сусједним селима. Остала је још по која сеоска продавница, а и њих је све мање. Све више кућа је затворено, за мандата садашњег свештеника, више од стотину. Нико се не би усудио да тачно процијени колико људи заноћи у селу. Љети, кад долазе наши „странци“ их је знатно више, али кад се враћају у иностранство, обично поведу по неку лијепу дјевојку или момка, да се удају или ожене и на тај начин добију држављанство земаља у којој већ трећа генерација Локањаца живи...

Да, скоро и да заборавим, Локањ има неколико фејсбук група, од којих најбројнија има преко 1800 чланова који се на тај начин информишу о свом селу, о људима, о историји, најновијим успјесима. Тамо гледају старе фотографије, којих је око 10.000 постављено, а односе се на село и људе. То говори не само да су носталгични него и да су технолошки писмени, да имају интернет, да знају да га користе, да се дописују, подржавају, лајкују...

Милан ПАНТИЋ

АУТОРИ „СРПСКЕ ВИЛЕ”

Аврић, Жељка пише поезију и, повремено, књижевне приказе. Објавила збирке пјесама: *Портрет* (2001), *Звездарница* (2004), *Маргиналије* (2013), *Временик* (2014), *Јесам* (2016). Сарађује у књижевним листовима и часописима: Траг, Бдење, Књижевне новине, Књижевни магазин, Луча, Босанска вила, Кораци. Члан Удружења књижевника Србије и Друштва књижевника Војводине. Живи и ради у Сремској Митровици.

Алексић, Будимир је рођен у Шавнику (Стара Херцеговина). Основну и средњу школу завршио је у Никшићу. Студије опште књижевности и теорије књижевности завршио је на Филолошком факултету у Београду, на коме је магистрирао и докторирао. Од 1995. ради у Цетињској богословији, гдје предаје Српски језик и књижевност и Историју Српске цркве. Објавио је 7 ауторских и 6 коауторских књига, преко 60 оригиналних научних радова и више од сто стручних радова и прилога. Научна преокупација и интересовања везана су му за област историје и теорије књижевности и културе. Живи у Никшићу.

Андрић, Иво Мијо (1948, Чанићи код Тузле). Основну школу похађао је у Добрњи, Мрамору и Липници, а средњу техничку у Тузли. Завршио је Факултет политичких наука и постдипломски студиј на Економском факултету у Сарајеву. Радио је у привреди, образовним установама, синдикатима и државним институцијама Босне и Херцеговине. Од средине 2004. године живи и ствара у Загребу. До сада је објавио 20 књига поезије за дјецу и одрасле, 5 књига прозе и драмских текстова, 2 монографије, 3 књиге есеја и књижевних приказа и 9 књига афоризама. Нека његова дјела преведена су на енглески, њемачки, руски, чешки, словачки, словенски, македонски, кинески, румунски и арменски језик. Члан је Друштва писаца Босне и Херцеговине и Друштва хрватских књижевника.

Анушић, Анђелко (1953, Градина, *граничарска* Сува међа – Тронежа Баније, Цазинске и Бањалучке крајине). Пјесник, прозни писац, есејиста, књижевни критичар, антологичар, публициста. Школовао се у Петрињи и Загребу. Радни вијек провео као новинар и уредник. Објавио је четрдест књига поезије, приповједака, романа, есеја, монодраму, збирку пјесама за децу, мемоаристике, публицистике. Приредио је и двије пјесничке антологије. Заступљен је у

антологијама и прегледима српске савремене поезије и приповетке. Његова поезија и проза превођене су на енглески (роман *Силазак Сина у сан*), француски, руски, бугарски и македонски језик. Вишеструко награђиван. Живи у Новом Саду.

Бенев, Дилијан је рођен у Варни. Завршио домаћу трговину на Економском факултету - Варна и факултативно - новинарство. Од 1999. године живи у Софији. Аутор је 10 књига са афоризмима, фрагментима, параболома и причама. Његов стил је кратка, лапидарна и синтетизована проза која се граничи са сатиrom и морализмом. Преведен је на 25 језика и објављен у преко 28 земаља. Његови афоризми, фрагменти, параболе и приче налазе се у бугарској, мађарској, српској и две италијанске антологије. Његову књигу фрагмената „Преображаји“ објавила је прошле године српска издавачка кућа „Алма“ (Београд).

Бјелошевић, Предраг пјесник, приповједач, драмски писац и преводилац. Магистрирао позоришну режију на Националној академији за филмску и театарску умјетност у Софији. Објавио тринаест књига поезије, двије књиге прича, четири књиге пјесама за дјецу, те три књиге из области позоришне луткарске умјетности.

Поезија превођена на многе свјетске језике, а објављене су му књиге изабраних пјесама на италијанском *Il linguaggio del silenzio (Говор тишине)* (1982); на француском, *Le RŽ*, Париз (2002) и на македонском у Скопљу, *Под круната на гнилото дрво (Под крошњом трошног дрвета)*, (2010). Поезија Предрага Бјелошевића заступљена је у антологијским изборима савременог југословенског, српског, босанско-херцеговачког и балканског пјесништва. Редовни је члан Академије словенске умјетности и књижевности у Варни.

Васић, Рајин Петар (1941, село Пиперци, општина Бијељина). Има педагошко и новинарско образовање. Био је коаутор више публицистичких издања о Брчком. С групом сарадника је 2002. године основао Удружење за његовање српског културно-историјског наслеђа „Баштинар“ и покренуо истоимени часопис, чији је члан редакције и редован сарадник, тако да је до ове године објављено 27 бројева овог часописа. У издању Књижевне заједнице „Васо Пелагић“ из Бање Луке, објављене су му књиге: *Супервизор* (2010), „Подмајевички Слијепчевићи“ (2012) и „Прохујало кроз село Пиперце“ (2017), „Човјек у злу и друге приче“ (2016) и „Јовица Лазаревић“ (2019). У издању СПКД Просвјета Брчко објављене су му четири књиге: „Кратке неизмишљене приче“ (2020), „Свештеничка породица Свителић“ (2021), „Арбитража о Брчком - Свједочења у бечком подруму“ (2022) и „Било некад у Баснополису“ (2023). Живи у Брезнику код Брчког.

Драгић, Тања (1983, Тузла). Основно школовање је започела у селу Пожарница, код Тузле, а усљед ратних збивања наставила и завршила у Бијељини гдје је завршила и гимназију. Дипломирала је на факултету пословне економије у Бијељини при Универзитету Источно Сарајево и стекла звање дипломираног економисте. Прозу пише од тинејџерског доба, а поезију је почела писати уназад неколико година. До сада није објављивала ништа од свог скромног књижевног стваралаштва. Жеља јој је да објави своју прву књигу, чије приче чува забиљежене од гимназијалских дана. Запослена је у Градској управи Града Бијељина. Бави се хуманитарним радом. Живи у Бијељини.

Живојиновић, Емилија (1947, Крушевац). По занимању је наставник матерњег језика. Поезијом и прозом заступљена је у зборницима и часописима. Објавила збирке пјесама *Ђурлик из недара* (2013) и *Срмозови неба* (2018). Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Крагујевцу.

Кецман, Давид Дако (1947, Рајновци код Бихаћа), пјесник прозни писац и есејиста, књижевни, позоришни и ликовни критичар. Аутор је двадесет и пет књига поезије, прозе и књижевних критика. Збирке пјесама и прозе: *Реч на леду* (1976), *Претпоноћни воз* (1980), *Ноћни риболов* (1980), *Распад мозаика* (1989), *Зидари светилишта* (1991), *Калем* (1992), *Трентај* (хаику) (1998), *Небески гласник* (хаику) (1994), *Менпуеи хирпök* (Небески гласник) (1997), *Озарје* (1999), *Столетна вода* (2001), *Сам као суза* (избор) (2003), *Тамнина* (2008), *Хор сенки* (2010), *Талијин шапат* (2020); збирке приповједака *Леђ* (1982), три романа мозаика: *Кад дуња замирише* (1995), *Река за један дан* (2014) и *Жива слика* (2016) и књиге критика *Верикале са дна пакла* (2018) и *Провид кроз сва времена* (2019). Запажен је и као аутор књига за дјецу и младе: *Сањам, сањам чаролије* (пјесме и приче) (1994), *Хоћко и Нећко* (пјесме) (1997), *Даљинама преко света* (пјесме) (2003) и *Неко само тебе тражи* (пјесме) (2006). Превођен на десетак језика. Заступљен је у антологијама и зборницима како за одрасле, тако и за дјецу. Члан је Друштва књижевника Војводине и Удружења писаца Републике Српске. Станује у Сомбору, а живи у својим књигама.

Комар, Рујица (1944, село Баљци код Билеће). Након завршена два разреда основне школе у Баљцима, у Билећи је завршила основношколско и гимназијско образовање. Студије Историје југословенских књижевности и српско-хрватског језика завршила је на Филозофском факултету у Сарајеву. До априла 1992. године живјела је у Сарајеву гдје је радила као стручни сарадник у Министарству за информације тадашње Владе БиХ. Након што

је, по избијању ратних сукоба, избјегла у Билећу, радила је као средњошколски професор до пензионисања. Живи у Билећи. Пише поезију, књижевно- критичке текстове и есеје. До сада је објавила двадест и двије књиге поезије. Њена поезија је превођена и заступљена у антологијским изборима.

Лазих, Тања музејска савјетница у Музеју Семберије у Бијељини. Дипломирала је археологију на Филозофском факултету Универзитета у Београду. У Музеју Семберије ангажована је од 1993. године на пословима музејског документаристе и руковаоца етнолошке збирке. Бројне ауторске изложбе, стручни текстови и публикације посвећени су темама из етнологије и културне историје Семберије и Бијељине.

Лаличић, Пеко (1944, Гусиње, Црна Гора). Мастер је менаџмента, дипломирани политиколог и управни правник. Пише поезију, афоризме, прозу, рецензије и приказе књига. Заступљен је у бројним антологијама, заједничким збиркама, алманасима, зборницима, књижевним и другим листовима, часописима и електронским медијима. Објавио је пет књига поезије: *Alunecând din vis* (*Исклизавање из сна*) – на румунском језику (1993), *Мирис сенки свуда* (1995), *Запис о лепоти* (1995), *Изговарам себе* (2012), *Сунце у откопу* (2012); двије књиге поезије за дјецу: *Распевани азбучник* (1999), *Звездама у сусрет* (2014); четири књиге афиризама: *Вртоглавице ума – афоризми* (2007), *Крива огледала* (2011), *Празни људи* (2015), *Ситне мисли – мозгалице – афоризми* (2019) и три романа: *Бели лавиринт* (2010), *Суд суза* (2016), *Бели лавиринт – електронско издање* (2016). Превођен је на енглески, руски, румунски, бугарски, македонски и словеначки језик. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Мајданпеку, Србија.

Лалић Кровица, Олга (1980, Шибеник). Дипломирала је славистику на Јагелонском универзитету у Кракову (Пољска). Објавила је више збирки пјесама на пољском језику, а у Републици Србији збирку: *Иза облака* (2008). На пољском језику је објавила и збирку драма, а пише и приче. Дјела су јој превођена на енглески, шпански, литвански, македонски и словеначки језик. Живи и ствара у Дукли (Пољска).

Лукић, Љиљана (1939, Загреб). Магистар књижевности. Пише дјела из белетристике, а бави се и књижевном критиком. Објављене књиге: *Магнолија на длану – збирка прича* (1997); *Из књижевног сазвезђа – есеји и критике* (1998); *Плаво је боја неба – пјесме* (1999); *Једнога дана пре седам дана – приче за дјецу* (2000); *Балкон за маштање – приче и приповијетке* (2002); *Трагање за смислом – књижевне критике* (2004); *Кључар чудне љепоте Јован*

Дучић – књижевноисторијска студија (2008); *Приче о медведићима* – приче за дјецу (2009); *Јован Дучић, Рани радови I (1888-1892)* – приређивач Љиљана Лукић (2010). Осим тога, објавила је романе: *Јелена Златоносовић* (2011, 2013 II издање); *Доктор Николо* (2015); *Звјезда падалица* (2015); *У трагању за оцем* (2016) и *У небо загледан* (2017), *Пут у недоглед* (2018), *Бисер на дну мора* (2019), *Кад сјећања заболе* (2021). Живи у Бијељини.

Луковић, Слободанка (1938, Бачина код Варварина). Завршила је Дефектолошки факултет у Загребу. Пише поезију, лирску прозу, хаику пјесме и хаибуне. Дјела: *Страшни суд* (1994); *На растећу* (1994); *Спасење* (1995), *Домородица* (1996), *Селидбар* (1996), *Велики прасак* (1997), *Христолика* (1998), *Пред небеским вратницима* (1999), *Муза и аждаха* (2002), *Капља* (2002), *У наборима брегова*, хаику пјесме и хаибуне (2003), *Црвена птица* (2004), *Поетика сфера* (2005), *Јованчица из Лазарета* (2007), *Родишта* (2008), *Сабирница* (2009), *Небокази* (2011), *Певање у два гласа* (прва књига 2013), *Певање у два гласа* (друга књига 2016), *Небокази* (друго, допуњено издање, 2016), *Певање у два гласа* (трећа књига 2018) и *Текла песма Крагујчица* (2019). Живи и ствара у Крагујевцу.

Марковић, Жељко (1961, Мазоча код Фоче). По образовању је дипломирани економиста. Пише афоризме, епиграме, кратке приче и хаику. Објавио је двије књиге афоризама: *Истина о нама* (2011), *Народе, извини!* (2016) и *Живот на овим просторима* (2021). Заступљен је у више антологија, зборника, лексикона и алманаха афоризама. Живи у Чачку.

Миленковић, Слађана (1973, Сремска Митровица) Српску књижевност и језик завршила је на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду гдје је магистрирала и докторирала у тој области. Ради као професор у Високој школи струковних студија - Сирмијум у Сремској Митровици. Пише поезију, научне студије, прозу, есеје и књижевну критику. Аутор је више научних монографија и уџбеника и књиге интервјуа са познатим личностима *Жива реч* (2013). Пјесме су јој преведене на више језика. Објављене збирке пјесама: *Јутро заспале срне* (1994), *Гоничи снова* (1995), *Потпис сна* (1997), *Другим речима* (2014), *Hounds Of Dreams - Гоничи снова*, двојезично на српском и енглеском језику (2016), *September city*, избор поезије на пољском, Кросно - Пољска, (2019) и *Кроз трепавице сипам тугу* (2022).

Миленковић, Миомир је рођен 1948. године у Буковику, општина Прибој. Завршио је Филолошки факултет у Београду, студијска група *Српски језик и југословенска књижевност*. На истом

факултету је магистрирао и докторирао. Бави се историјом књижевности, а пише и белетристику. До сада је објавио 38 стручних и научних књига, од којих су 2 из публицистике, 22 из науке о књижевности, а 14 из белетристике (три пјесничке збирке за одрасле, пет за дјецу, двије збирке приповједака за одрасле, три романа за дјецу и младе и једну књигу бајки). Живи у Београду.

Милутиновић, Љубомир (1950, Југовићи, Никшић), историчар књижевности и антологичар. Основну школу завршио у мјесту рођења, а средњу и вишу у Никшићу. Дипломирао на Катедри за југословенске књижевности Филозофског факултета у Новом Саду. Од 2007. до 2018. предавао је на Филозофском факултету у Бањалуци као доцент и ванредни професор. Област научних интересовања су му: историја књижевности, методика наставе српског језика и књижевности и књижевност за дјецу. Објавио преко 60 стручних и научних радова, 11 ауторских и 9 коауторских књига. Предсједник је Удружења књижевника Српске. Живи у Бањалуци.

Николић, Милан (1976, Тузла). По занимању је професор разредне наставе. Објављивао је пјесме у часописима: „Нова Зора“, „Српска Вила“, „Кораци“, „Бокатин Дијак“ и новинама: „Књижевне новине“, „Глас Српске“ и другдје. Објавио је збирке пјесама *Писма из несанице* (2002) и *Сановник за будне* (2024). Ради у Основној школи „Јован Дучић“ у Патковачи. Живи у Дијеловима код Бијељине.

Павловић, Ранко (1943, Шњеготина Горња, код Теслића). Живи и ствара у Бањалуци. Пише поезију, прозу и драмске текстове за одрасле и за дјецу. Бави се књижевном критиком и есејистиком. До сада је објавио по петнаест збирки пјесама и приповиједака, четири романа, једну збирку есеја, књигу књижевних критика и десет радио-драма за одрасле, затим шеснаест збирки прича за дјецу, пет збирки пјесама за најмлађе, један роман за младе, десетак текстова за дјечја позоришта и петнаестак радио-игара за дјецу. Завод за уџбенике у Источном Сарајеву објавио је његова *Избрана дјела*. Његове пјесме и приповијетке превођене су на италијански, пољски, мађарски, енглески, румунски, њемачки, холандски, шведски и друге језике. Живи у Бањалуци.

Пантић, Милан (1963, општина Зворник). Гимназију завршио у Бијељини, а Електротехнички факултет у Тузли. Са дужим прекидима, више од 40 година се бави писањем афоризама. Сарађивао у бројним листовима, а прве радове објавио у „Семберским новинама“. Једина збирка афоризама, претежно ратних, изашла је 1994. године.

Рисојевић, Ранко (1943), пјесник, прозаиста, драмски писац, есејиста, историчар математике, преводилац и културни посленик, објавио је више од педесет књига, од тога 20 пјесничких збирки, 25 прозних књига, међу којима 10 романа; изведено му је више позоришних и радио-игара за дјецу и два драмска текста у Народном позоришту Босанске крајине у Бањалуци. Проза и поезија превођена му је на више европских језика, од чега су најзначајнији преводи романа „Босански целат“, на чешки, пољски, руски, њемачки, енглески и македонски. Збирка кратких прозних записа „Шум“ преведена је на италијански и имала два издања.

Ристановић, Цвијетин (1937, Модран, Бијељина). Филозофски факултет завршио је у Новом Саду, а постдипломски студиј на Филолошком факултету у Београду, на коме је одбранио магистарску тезу и докторску дисертацију. Објавио 11 књига из области историје књижевности и књижевне критике: *Казивање као огледало живота* (1990); *Епик и лирик Петар Кочић* (монографија) (1995); *Српски пјесници за дјецу* (1997); *Огледи и прикази* (1999); *Простори дјетињства. Огледи о српским писцима за дјецу* (2002); *Књижевне теме* (2003); *Критички (п)огледи* (2006); *Књижевно-критичка освјетљења* (2009); *Вредновање књижевног текста* (2014), *Огледи, бесједе, есеји* (2020), *Моћ умјетничке ријечи* (2024) и књигу кратке прозе *Свакидашње приче* (2017). Живи у Бијељини.

Ристовић, Слободан (1952, Чајетина). Основну школу завршио у Радљеву код Уба. Средњу школу у Ужицу. Објавио је 18 књига пјесама и 6 књига прозе. Заступљен је у више антологија. Бави се етно филмом. По збиркама пјесама *Кућне гује*, и *Чемериште* снимљени су истоимени филмови. Филм *Чемериште* у садашњем приказивању (2009) добио две Гран при награде. Члан је УКС од 1991. године. Живи са обе стране реке Дрине, у Рогатици и Белој Земљи. Члан је Удружења писаца Србије од 1991. године.

Симић, Боривоје (1963). Године 1987. дипломирао на Факултету политичких наука у Сарајеву - Одсјек Журналистика. У богатој новинарској каријери која траје од средине 80-их година радио је у Нашим данима, Вечерњим новинама и дневном листу Ослобођење у Сарајеву. У Ослобођењу као новинар радио од 1987. до 2007. године.

Три године провео у Независним новинама, Дописништво у Сарајеву, а од јуна 2011. године је власник и уредник интернетског портала Индикатор.ба. Књижевношћу се бави у посљедњих годину дана. Приче су му објављиване у часопису за књижевност и културу Живот Сарајево и у часопису за позориште, књижевност и културу Сусрети Брчко.

Симић, Милијан (1958, Возућа код Завидовића). Преводаштво се бави од 1988. године. Преводио је приче Виктора Астафјева, Василија Бјелова, Фјодора Абрамова, Јевгенија Носова, Бориса Можјајева, Јурија Куранова, Владимира Личутина, Михаила Голубкова, Георгија Семјонова, Јурија Трифонова, Петра Алешковског, Дмитрија Новикова и др., пјесме балкарског пјесника Јуруслана Болатова (*Земља у ружичастој даљини*) и грузијских пјесникања Маквале Гонашвили, Лали Джапарашвили, Медеје Кахидзе и пјесника Нодара Думбадзеа и Шоте Ходашнелија. Живи у Варешу.

Стојковић, Душан (1948, Београд), пјесник, приповједач, књижевни критичар, есејист, антологичар, преводилац са словеначког и француског језика. Уредник „Шумадијских метафора“ (Младеновац). Академик Славјанске литерарне и артистичке академије у Варни. Објавио седам пјесничких збирки, двије књиге кратке прозе, десет есејистичких књига и више од тридесет антологија. Посљедње објављене књиге: *Планета сигнализам: есеји о сигнализму* (2018), *Мома или Цвеће сна* (2018), *Снови душе или Поезија Славомира Гвозденовића* (2018), *Књигарник о књигожеднику или Милџурко Вукадиновић капетан водене републике* (2019), *Баштиници и сапутници 2* (2019), *Читати: волећи, Савремена словеначка поезија* (2019), *Са сваком нас је песмом мање, поезија словеначких уклетих песника* (2019). Живи и ради у Младеновцу.

Хорват, Вера есејиста, песник, књижевни преводилац, рођена је 1954. у Смедереву, Србија, где је завршила основну и средњу школу. Магистрирала је Историју уметности на Филозофском факултету Београдског универзитета. Радила је у образовању и култури, бави се уредничким и приређивачким радом. Пише на српском и руском језику. Преводи са руског, енглеског, пољског и бугарског језика. Књиге, циклуси песама и есеји превођени су јој на руски, украјински, енглески, бугарски, македонски, румунски и грчки језик. Аутор је и преводилац преко тридесет књига. Члан је Словенске академије књижевности и уметности, Варна, Бугарска. Члан је Удружења књижевника Србије, Удружења књижевних преводилаца Србије и Удружења књижевника Русије. Живи и ради у Београду и Смедереву.

ЗАХВАЛНИЦА

Градски одбор Српског просвјетног и културног друштва
„Просвјета” Бијељина и Уредништво часописа *Српска вила* захваљује:
Министарству културе Републике Србије
на материјалној помоћи за штампање 60. броја часописа
Српска вила.

ОБАВЈЕШТЕЊЕ САРАДНИЦИМА И ЧИТАОЦИМА

Од 45. броја садржај часописа за књижевност, науку и културу “Српска вила” у електронском облику можете погледати на адреси:

[www. prosvjeta-bijeljina.org](http://www.prosvjeta-bijeljina.org)

Уредништво

Рјешењем Министарства информисања Републике Српске број 01-356/95 од 8. септембра 1995. године часопис је уписан у Регистар јавних гласила под редним бројем 112.

На основу члана 29. став 1. тачка 16. Закона о акцизама и порезу на промет (“Службени гласник Републике Српске”, број 25/98), министарство науке и културе, даје

М И Ш Љ Е Њ Е

Часопис за књижевност, умјетност и науку “Српска вила”, у издању СПКД “Просвјета” из Бијељине, је публикација од посебног интереса за културу, а на основу члана 29. став 1. тачка 16. Закона о акцизама и порезу на промет.

Мишљење се издаје у сврху плаћања пореза на промет по стопи од 8%.

УПУТСТВА САРАДНИЦИМА

* У једном броју часописа аутор може бити заступљен само једним текстом у обиму, највише, од једног штампаног табака куцаног дуплим проредом на А4 формату. Од тога се одступа само у случају штампања двоброја гласила.

* Уз сваки рад достављен часопису, потребно је приложити и кратку биобиблиографију аутора за рубрику АУТОРИ “СРПСКЕ ВИЛЕ”.

* Рукописи подлијежу стручној оцјени и не враћају се ауторима. Уредништво задржава право редактуре и техничког уређења текстова одабраних за објављивање у часопису.

* Потписани чланци изражавају став аутора.

* Молимо ауторе да нам рад достављају на ћириличном писму, фонт Times New Roman 12.

* Пожељно је да своје радове откуцане на компјутеру доставите поштом, и-мејлом или на ЦД-у. Адреса Уредништва је:

Градски одбор СПКД “Просвјета” у Бијељини,

Улица кнеза Милоша број 30,

76300 БИЈЕЉИНА

Телефон и факс: 055/209-580

E-mail: spkdbn@teol.net

Web site: www.prosvjeta-bijeljina.org